

**T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

**KADINLARIN TÜRK SİYASAL HAYATINDAKİ YERİ:
ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tuğçe ADIGÜZEL

Danışman

Doç. Dr. Yavuz ÇİLLİLER

İstanbul – 2023

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : Tuğçe ADIGÜZEL

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : Kadınların Türk Siyasal Hayatındaki Yeri: Erken Cumhuriyet Dönemi

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 02.05.2023

Sayfa Sayısı : 116

Tez : Doç. Dr. Yavuz ÇİLLİLER

Danışmanları

Dizin Terimleri : Kadın hakları, Erken Cumhuriyet Dönemi, Türk Siyasal Hayatı.

Türkçe Özet : Bu çalışmada, erken Cumhuriyet döneminde Türk kadınına tanınan siyasal haklar, diğer ülkelerdeki muadillerine tanınan haklar ile karşılaştırmalı olarak ele alınmış, kadınların Türk siyasal hayatındaki yeri değerlendirilerek, siyasal kazanımlarının değeri analiz edilmiştir

Dağıtım Listesi : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

İmzası

Tuğçe ADIGÜZEL

T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

KADINLARIN TÜRK SİYASAL HAYATINDAKİ YERİ:
ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ

Yüksek Lisans Tezi

Tuğçe ADIGÜZEL

Danışman
Doç. Dr. Yavuz ÇİLLİLER

İstanbul – 2023

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Tuğçe ADIGÜZEL

...../...../2023

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tuğçe ADIGÜZEL 'in Kadınların Türk Siyasal Hayatındaki Yeri: Erken Cumhuriyet Dönemi adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler anabilim dalı, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan
İmza
Doç. Dr. Kemal ER

Üye
İmza
Doç. Dr. Yavuz ÇİLLİLER
(Danışman)

Üye
İmza
Dr. Öğr. Üyesi İlknur
KARANFİL

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

... / ... / 2023

İmzası
Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ
Enstitü Müdürü

ÖZET

Siyasal katılım, iktidarların meşru bir zemine dayanması ve bu meşruiyeti sürdürmesi bakımından son derece önemli bir araçtır. Siyasal katılımın genişletilmesinde cinsiyet önemli bir eşik olup, geçmişten bugüne siyasi yaşama katılım açısından tartışmaların odağında olmuştur. Çünkü kadınlar siyasi yaşama katılım haklarını oldukça zor ve geç denebilecek bir dönemde kazanabilmişlerdir. Bu çerçevede, Türkiye’de de kadınların siyasi yaşamda var olabilmek için ciddi mücadeleler verdikleri görülmektedir. Tanzimat Döneminde görece cılız başlayan ve Meşrutiyet dönemlerinde devam eden kadın hakları talepleri, devlet erki tarafından siyasi kapsam dışında sınırlı reformlar ile karşılanmaya çalışılmış, kadınların siyasi haklarının tanınması ve bu hakların kullanımının önündeki engellerin kaldırılması erken Cumhuriyet döneminde başlamıştır.

Yapılan değişikliklerin hayata geçirilmesinde ve uygulanmasında dönemin yöneticilerinin kadın konusuna bakış açısı önemli bir yer teşkil etmiş, kadın haklarına yönelik reformlar bazen eleştirilmiş, bazen de desteklenmiştir.

Bu çalışmada, erken Cumhuriyet döneminde Türk kadınına tanınan siyasi haklar, diğer ülkelerdeki muadillerine tanınan haklar ile karşılaştırmalı olarak ele alınmış, kadınların Türk siyasal hayatındaki yeri değerlendirilerek, siyasi kazanımlarının değeri analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın hakları, Erken Cumhuriyet Dönemi, Türk Siyasal Hayatı.

SUMMARY

Political participation is an extremely important tool for governments to base themselves on a legitimate basis and maintain this legitimacy. Gender is an important threshold in the expansion of political participation and has been the focus of discussions in terms of participation in political life from past to present. Because women have been able to gain their right to participate in political life in a very difficult and late period. In this context, it is seen that women in Turkey are also struggling to exist in political life. The demands for women's rights, which started relatively weak in the Tanzimat Period and continued during the Constitutional periods, were tried to be met by the state power with limited reforms outside the political scope, and the recognition of women's political rights and the removal of obstacles to the exercise of these rights began in the early Republican period. In Turkish political life, women's participation in the political field has been inevitable for modernization and democracy. With the Republic period, women have gained the status and freedoms they want and deserve, and many reforms have been carried out on this issue. In the implementation and implementation of the changes made, the perspective of the managers of the period on the subject of women is also important.

In the implementation and implementation of the amendments, the perspective of the rulers of the period on the issue of women constituted an important place, and the reforms for women's rights were sometimes criticized and sometimes supported.

In this study, the political rights granted to Turkish women in the early Republican period were discussed in comparison with the rights granted to their counterparts in other countries, the place of women in Turkish political life was evaluated and the value of their political achievements was analyzed.

Keywords: Woman rights, Early Republican Era, Turkish political life.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYETLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Cinsiyet Kavramı	4
1.2. Toplumsal Cinsiyet ve Belirlenen Konumlar	5
1.3. Toplumsal Cinsiyet Kavramı	6
1.3.1. Toplumsal Cinsiyet Açığı	6
1.3.3. Toplumsal Cinsiyet ve Eşitlik	8
1.3.4. Sosyal Yapılar ve Eşitlik	10
1.3.5. Toplumsal Roller	10
1.3.6. Sosyal ve Kültürel Yapı Açısından Toplumsal Cinsiyet	11
1.3.7. Toplumsal Cinsiyet ve Hak Kazanımı	12
1.4. Toplumsal Cinsiyet Teorileri	12
1.4.1. Freud'un Toplumsal Cinsiyet Teorisi (Psikanalitik Teori)	12
1.4.2. Chodorow'un Toplumsal Cinsiyet Teorisi	13
1.4.3. Kohlber'ün Toplumsal Cinsiyet Teorisi	14
1.4.4. Talcott Parsons'un Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı	15
1.4.5. R.W. Cornell'in Toplumsal Cinsiyet ve İktidar İlişkileri Yaklaşımı	16

1.5. Birinci Dalga Feminizm Hareketi	17
1.6. Toplumsal Cinsiyet Kavramında Belirleyici Rol Oynayan Kurallar	18
1.6.1. Giyim Algısı	18
1.6.2. Toplumun Kadın ve Erkekten Beklentileri	19
1.6.3. Toplumsal Cinsiyet Rollerini	19
1.6.4. Toplumsal Cinsiyet Yargıları	20

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASAL KATILIM VE KADINLARIN SİYASAL KATILIMINI ETKİLEYEN TEMEL FAKTÖRLER

2.1. Siyasi Katılım.....	22
2.2. Siyasal Katılım Türleri	23
2.3. Siyasi Katılımı Etkileyen Faktörler	24
2.4. Kadınların Siyasete Katılmalarında Cinsiyetin Rolü	25
2.5. Aile Desteği ve Siyaset	26
2.6. Eğitim	27
2.7. Meslek	27
2.9. Gelir Düzeyi	29
2.10. Toplumsal Engeller	30
2.11. Kadınların Siyasete Katılımında Dinin Etkileri	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK KADINININ SİYASETTE VAR OLMA MÜCADELESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

3.1. Türk Kadınının Toplumsal Hayatta Karşılaştığı Engellerin Tarihsel Gelişimi..	36
3.2. Osmanlı Devleti Klasik Dönemi	38
3.3. Türk Modernleşmesi ve Kadın Hakları	39
3.3.1. Tanzimat Dönemi Girişimleri	42
3.3.1.1. Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler	44

3.3.1.2. Kamusal Alanda Yaşanan Gelişmeler ve Birinci Dalga Feminizm Hareketi'nin Osmanlı Devleti'ne Yansımaları	46
3.3.1.3. Basın ve Cemiyet Faaliyetleri	47
3.3.2. Milli Mücadele Yıllarında Yaşanan Gelişmeler	51
3.3.3. Tanzimat ve Erken Cumhuriyet Döneminde Öne Çıkan Kadın Figürler ...	55
3.3.4. Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Hareketleri	60
3.3.5. Eğitim, Kamusal Alan ve İşgücüne Katılım	63
3.3.6. Kadınların Siyasal Katılımı	66
3.3.7. Cumhuriyet Kadınlarının Siyasal Katılım Sürecine Yönelik Eleştiriler	71
3.4. Kadınların Siyasal Katılım Düzeyinin Uluslararası Değerlendirmesi	74
3.4.1. Gelişmiş Ülkelerde Kadınların Parlamenteoya Katılım Oranları	74
3.4.2. İslam Ülkelerinde Kadınların Siyasal Katılımı	79
SONUÇ	82
KAYNAKÇA	90

KISALTMALAR

WEF	:	World Economic Forum
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşu
KHF	:	Kadınlar Halk Fırkası
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
AGİT	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Dünya’da Kadınların Oy Kullanımı ve Seçimlere Katılım Yılları (1950 Yılına Kadar) 78

Tablo 2. 1921-1950 Yılları Arasında Ülkelerin Kadın Temsilci Seçim Oranları 80

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Dünya Ekonomik Forumunun Toplumsal Cinsiyet Açığı İndeksinin Ana Belirleyicileri	7
---	---

ÖNSÖZ

Kadınların siyasal hayata katılımı, Batı ve Doğu toplumlarında farklı düzeylerde sosyal ve siyasal dönüşümler yaratmış, özellikle kadınların kamusal alana katılımını sağlamaya yönelik önemli kazanımların elde edilmesine olanak sağlamıştır. Bu çalışmada, erken Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde, kadınlara tanınan siyasal haklar ve bu hakların ne derecede etkili olduğu tartışılmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi ile başlayan erken dönem kadın hareketleri, kadınlara ilişkin sorunların tartışıldığı, kadınların konumunun değiştirilmesine yönelik önemli girişimlerin olduğu, eşitlik fikrinin tohumlarının atıldığı bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Ancak, erken Cumhuriyet döneminde kadınların toplumsal yaşama katkıları ve buna karşın siyasetteki konumları konusunda akademik bir fikir birliğinin olmaması bu tezin yazımını zorlaştıran asıl etken olmuştur.

Tezimi yazdığım süre boyunca benden desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Yavuz ÇİLLİLER ve değerli hocalarım Doç. Dr. Kemal ER ve Dr. Öğr. Üyesi İlknur KARANFİL'e ayrıca tez çalışma sürecimde yanımda olan aileme özellikle sevgili anne ve babama teşekkürü bir borç bilirim.

Tuğçe ADIGÜZEL

GİRİŞ

Siyasal iktidarların meşruiyetlerinin, halkın rızasına dayanma düzeyleri ile özdeş kabul edilmeye başlandığı 18. yüzyıl sonlarından itibaren, siyasal katılım olgusu demokratikleşmenin asıl parametresi haline gelmiş, 19. yüzyıl başlarından itibaren ise siyasal katılımın önemli göstergelerinden biri olan sınırlı oy uygulamasından genel oy prensibine geçiş, Batı Avrupa merkezli başlayarak yaygınlaşmıştır. Kadınların siyasal süreçlere dâhil edilmeleri ise bu demokratikleşme sürecinin ancak son safhalarında gerçekleştirilebilmiştir. Günümüzde kadınların siyasal haklarına birkaç siyasal sistem dışında tamamen kavuştukları iddia edilse de, hala kadınların siyasal katılımlarının önünde mevcut olan bazı engeller, onların siyasal alanda erkekler kadar etkin olabilmelerini imkânsız hale getirmektedir.

Kadınların siyasal haklarına erkeklerden sonra kavuşmasında; ataerkillik sebebiyle erkek ve kadına biçilen rollerin farklılığı, kamusal alan ve devlet yönetimi gibi konularda erkeklerin hâkimiyeti, kadınların eğitime erişimleri ve meslek edinmeleri önündeki engeller önemli nedenlerden sadece bazılarıdır. Kadınların kendilerine verilmiş olan geleneksel rollerin ötesine geçebilmeleri için uzun yıllar zorlu mücadeleler vermeleri gerekmiştir. Dünya'daki bu gelişmelere paralel olarak, Türk kadınının da günümüzde sahip olduğu siyasal hakları elde etmesi uzun ve zorlu bir süreç olmuştur.

Tanzimat döneminde başlayan kadın hareketleri sonucunda Osmanlı kadını, kadın hakları konusunda çeşitli taleplerde bulunabilmiş ve ekonomik, siyasi, hukuki ve sosyal alanlarda sesini duyurmaya başlamıştır. Osmanlı döneminde kadınların hak mücadelelerinde siyasi bir talep başlangıçta olmamış, genel talepler sosyal yaşam ve eğitimle ilgili olarak gerçekleşmiştir. Bundan sonraki aşamada talepler siyasi alana doğru kaymıştır.

Meşrutiyet dönemindeki tecrübelerinden faydalanarak mitinglerde, basın ve dernekçilik faaliyetlerinde etkin olan ve Milli Mücadele'ye önemli katkılar sağlayan Türk kadını, Cumhuriyet döneminde Atatürk'ün çağdaşlaşma yolunda gerçekleştirdiği inkılaplarla layık olduğu yere ulaşmada önemli kazanımlar elde etmiştir. Demokrasi

ve erkeklerle eşitliğin sağlanması konusunda siyasal katılımı sağlayacak olan siyasi haklar Türk kadınına birçok ülkenin kadınlarından önce tanınmıştır.

Bu çerçevede, Türk kadınının Cumhuriyet'in kuruluş döneminde siyasetteki yeri, çeşitli akademik çalışmalara konu olmuş ve bu çalışmalardan elde edilen fikir ve bulgular doğrultusunda erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadınlara yönelik siyasal katılımı arttırmaya yönelik düzenlemeler konusunda hem olumlu hem de olumsuz yaklaşımlar ileri sürülmüştür. Bu çalışma ile Türk kadınının Cumhuriyetin kuruluş döneminde siyasetteki yerinin, hangi düzeyde olduğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Türk kadınına erken bir tarihte verilen seçme ve seçilme hakkı gibi siyasal katılım haklarının demokratik bir imaj yaratma adına kurgulanmış kozmetik demokratikleşme adımları mı olduğu, yoksa Türk kadınına siyasal hayata katılmaya teşvik eden dolayısıyla siyasal katılımı arttıran düzenlemeler mi olduğu ortaya konacaktır. Türk kadınının siyasal haklara birçok batılı ülkedeki muadillerine göre daha önce kavuşmasına rağmen, anlatılan dönemdeki kadınlara yönelik siyasal katılımı artırma gayretlerinin göstermelik gayretler olduğuna dair iddialar mevcuttur. Bu tezin önemi, akademik çalışmalar arasındaki bu tutarsızlık ve muğlaklığın açıklığa kavuşmasına katkı sağlayacak olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde cinsiyet ve toplumsal cinsiyete ilişkin kavramlar ve kuramlara yer verilmektedir. Bu çerçevede toplumsal cinsiyet eşitsizliği de ele alınmakta ve buna yol açan unsurlar incelenmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, siyasi katılım ve katılım süreçleri, siyasi katılımda cinsiyetlere biçilen roller ve kadınların siyasi katılım süreçlerinde karşılaştığı engeller ele alınarak bireysel ve toplumsal engeller başlıkları altında incelenmiş ve çözüm önerileri analiz edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Türk kadınının siyasi alanda var olma mücadelesine Osmanlı Devleti döneminden başlamak üzere yer verilmiş, Cumhuriyet Türkiye'sinde kadınların elde ettikleri siyasal haklar, bu hakların öncülü niteliğindeki hukuki alanda eşitlik, eğitime erişim, dernekleşme ve çalışma hayatına katılma gibi olgular çerçevesinde incelenmiştir. Daha sonra Türk kadınına tanınan siyasal haklara yönelik akademik eleştiriler ve destekleyen görüşler ele alınmış, bu bağlamda anakronik değerlendirmelerden kaçınmak adına, anılan döneme dair kadın haklarının diğer

lkelerdeki tanınma düzeyleri ile karşılaştırmalar yapılmıştır. Sonuç olarak, Cumhuriyet döneminde Türk kadınına tanınan hakların, dönemin modern devletlerinde kadınlara tanınmış haklar ile karşılaştırıldığında, her ne kadar yukarıdan aşağıya, devlet eliyle yürütülmüş bir karakter arz etmiş olsa da, nitel ve nicel açıdan oldukça önemli hak kazanımları oldukları kanaatine varılmıştır.

Bu alışmada, Türk kadınının tarihsel süreç boyunca edindiği haklar öncelikle kapsam açısından siyasal hakların incelenmesi ile, ve sonrasında süreç açısından erken Cumhuriyet dönemi ile sınırlandırılarak değerlendirilmiştir.

Literatür taraması yönteminin kullanıldığı bu nitel çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde tematik, son bölümünde ise kronolojik sırayla betimlemelere yer verilmiştir. Son bölümde ayrıca çeşitli siyasal sistemlerin, karşılaştırma yöntemi kullanılarak mukayese edilmesi suretiyle, benzerlik ve farklılıkları ortaya konmuştur. Verilerin toplanmasında birincil ve ikincil kaynaklardan faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYETLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Toplumsal cinsiyet; erkek ve kadına ait fizyolojik farklar, toplum içinde sahip olunan statüler, eşitlik, eşitsizlik, adalet, toplumsal roller ve insan hakları gibi konuları içermektedir. Kadın ve erkek arasındaki toplumsal ve kültürel olarak inşa edilen farklılıkları da ifade etmektedir. Kadın ve erkek arasındaki biyolojik ve kültürel farklılıkları belirtmek için ortaya koyulan toplumsal cinsiyet kavramının biyolojik, sosyolojik ve fizyolojik farklılıklar olarak dayandırıldığı bazı temeller bulunmaktadır. Aile yapısı, içinde bulunulan toplumun kültürel yapısı vb. etmenler toplumsal cinsiyet kavramında oldukça önemli rol oynamaktadır.

1.1.Cinsiyet Kavramı

Cinsiyet, kültürel ve toplumsal anlam olarak “gender” kelimesini karşılamaktadır. Cinsiyet kelimesi biyolojik açıdan erkek ve dişiye yani cinsi ifade eder ancak aynı zamanda cinsiyete ait kültürel ve sosyal anlamı da içermektedir. Biyolojik açıdan cinsiyet, İngilizcede “sex” kelimesine karşılık gelmekte olup cinsiyetlere yüklenmiş olan ilahi, evrensel, biyolojik, doğal anlam ön plana çıkmaktadır. Toplumsal yapıda sex kelimesi üzerine yüklenen toplumsal anlamın ifade edilebilmesi için “gender” kullanılmaya başlanmıştır. Yakın zamana kadar yapılan çalışmalarda cinsiyetlere yüklenen manaların davranış biçimi olarak kültürel ve toplumsal olarak farklılara sahip olduğu açıkça belirtilmiştir (Bora, 2004: 23).

Toplumsal cinsiyet kelimesi daha çok feminist kesim tarafından kadınlar ve erkekler arasındaki değişimlerin kültürel ve sosyal olarak ifade edilmesinde kullanılmaktadır. Fivush ve Glombok (1996), sex ve gender sözcüklerini aynı anlama gelecek biçimde kullanmaktadır. Bunun nedeni, sosyal ve biyolojik unsurların cinsiyet ile doğrudan ilişkili olması, bu ikisinin anlamsal bakımdan ayrılmasının oldukça zor olmasıdır (Dökmen, 2009: 18).

Cinsiyet kavramı her ne kadar biyolojik olarak anlam teşkil etse de toplumsal cinsiyet kavramı olarak ele alındığında toplumdaki kadın erkek rolleri, sosyal eşitsizlik ve adaletsizlik kavramlarını akıllara getirmektedir. Özellikle feminist bakış açısı ile incelendiğinde tamamen kadınların erkeklere göre toplumda ve özellikle siyasi alanda geri planda kalması ve bunun tüm dünya üzerinde düzeltilmesi gereken başlıca bir sorun olduğunu ifade etmektedir.

1.2.Toplumsal Cinsiyet ve Belirlenen Konumlar

Cinsiyet kavramı toplumda bireye atfedilen bir rol olarak ifade edilmektedir. Bireyler tarafından üstlenilen rollerin üzerinde bir kontrol mekanizması yoktur. Dolayısıyla kazanılan statüler bireyin mesleği ve aldığı eğitimler gibi unsurlara göre kazanılmaktadır. Cinsiyet ise temel bir statü olup bunun nedeni cinsiyetin toplumsal yapı içinde sosyal açıdan oldukça anlamlı olmasıdır. Toplumların tamamında kadınlar genel itibarıyla annelik, eşlik gibi toplumsal cinsiyetlerle; erkekler ise mesleki unvan ya da statü gibi unsurlarla tanımlanmaktadır. Atfedilen bu roller, cinsiyette değişiklik yapmaz (Demirbilek, 2007: 19).

Günümüz toplumlarında pek çok gelişim ve değişiklik, geleneksel kültüre ve adetlere göre biçimlenmektedir. Geleneksel açıdan toplumsal cinsiyet kuramlarının yok sayılması ve biçimsel olarak bunlara yeni anlamlar verilmesi ve üretilmesi söz konusu olabilmektedir. Roller ve statülerle değişim ve durumun kadın aleyhindeki sınırlamaları ve baskıları veya toplumsal anlayış biçimleri tartışmaya açıktır. Bu çerçevede günümüz kent mimarisinde, eğitim sisteminde, kitle iletişiminde, teknolojik araçlarda, siyasi propagandalarda daha sonradan oluşturulan cinsiyet ayrımları farklı şekillerde mevcuttur (Gül, 2009: 54). Modernleşmede bu çerçevede geleneksel toplum ile karşılaştırıldığında kadına karşı sınırlandırma ve baskı ile cinsiyet anlayışını önemli ölçüde sürdürülmektedir. Günümüzde toplumsal yapıda pek çok değişim ve gelişim adetlere göre şekillenmektedir. Cinsiyet kuramlarının köklü olarak meydana getirilmesi, kültürel anlamda beklentilerin karşılanmasına bağlıdır (Burtan Doğan, 2011: 57).

Belli bir kültürde mevcut olan cinsiyet rolleri ise kadın ve erkeklere yönelik davranış ve tutumlar olarak ifade edilmektedir. Kültürlerin önemli bir kısmı kendi içinde kadının ve erkeğin ortaya koyması gereken davranış biçimlerini belirleyen cinsiyet rollerine sahiptir. Roller ve statüler sektör fark etmeksizin toplum içinde farklı özelliklere sahiptir. Bu özellikler söz konusu statü ile bağlı olan düşüncelerin gerçekleşmesi ile meydana gelmektedir. Roller birçok değeri de içermektedir. Başka bir ifade ile bir statü sahibi olmak, toplumun bireyden beklentisini ifade etmektedir. Bu çerçevede toplumda cinsiyetin rolü ve statüsü, o toplumda yaşamakta olan bireylerin toplum içindeki tavır, hal, değer ve alışkanlıkları bakımından son derece önemlidir (Erkal, 1996: 215).

1.3.Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Kadın ve erkeğin toplum içindeki davranış biçimlerini ve rollerini belirleyen cinsiyettir. Bu kavram bireyin biyolojik bakımdan farklılaşma sonucu ortaya çıkan kadın ve erkeğin sosyal açıdan toplumsal değerini göstermektedir. Cinsiyet, toplumda erkek ve kadınlar arasındaki sosyal, kültürel, psikolojik ve toplumsal özellikler çerçevesinde şekillenmektedir (Ersoy, 2009: 228).

Gender kelimesi (toplumsal cinsiyet) kadın veya erkeğin olması için sosyal yapıya ait kültürün ve toplumun yüklediği anlamdır. Bu yapı genel itibarıyla bireysel yapı ve kültürle doğrudan ilişki içindedir. Aynı zamanda psikolojik farkları da içermektedir (Tunç, 2009: 611). Fakat toplumsal cinsiyet ile cinsiyet kavramlarının birbirinden tam olarak ayrılması zordur. Sosyal kültürün kadın ve erkekten beklentileri ile kadın ve erkeğin bedensel olarak sahip olduklarına çok uzak değildir. Toplumsal cinsiyet kültürel ve sosyal yapıları da esasında cinsiyeti içermektedir. Genel itibarıyla kadın ve erkekler arasında var olan birtakım değişikliklerin kültürel mi yoksa biyolojik mi olduğunun net olarak anlaşılması zordur. Çoğu zaman her ikisinin de etkisi ile farklılıkların ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Dökmen, 2009: 19).

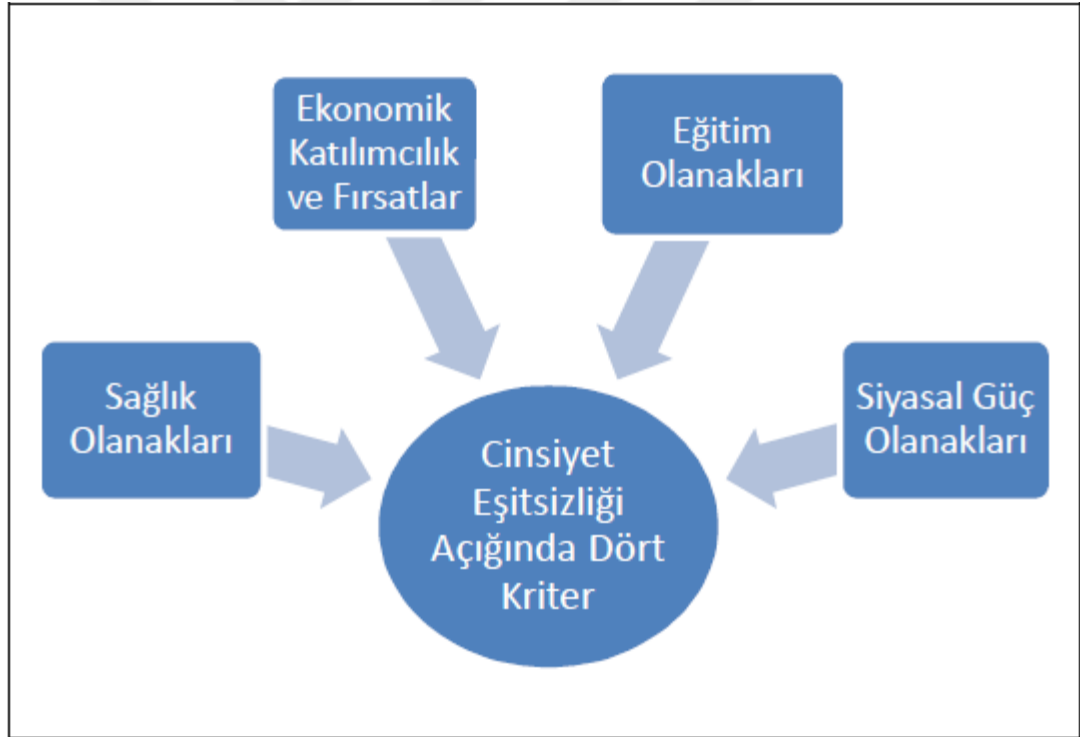
1.3.1. Toplumsal Cinsiyet Açığı

Toplumsal cinsiyet açığı, kadınların güçlendirilmesine yönelik yaklaşımdan ziyade, cinsiyetle ilgili eşitsizlikler arasındaki farkın ölçümü ve zaman içinde bir eşitlik ölçütü oluşturulup karşılaştırılabilir oranlar elde edilmesi amacı taşımaktadır

(Demirdirek ve Şener, 2014: 44). Bu durum kadınların ekonomik çalışmalar ile sektörel dağılımda konumunu ve kazancını tespit etmektedir. Aynı zamanda milletvekili sayısı, bakan sayısı, teknik ve uzman personel sayısı, yönetici sayısı gibi değerler kadınların üst görevlerdeki aktiflik durumunun göstergesidir (Deniz ve Hobikoğlu, 2012).

Aşağıdaki şekilde ifade edildiği üzere, Dünya Ekonomik Forumu (WEF / World Economic Forum) toplumsal cinsiyet açığı indeksinin ana belirleyicilerini, sağlık, ekonomik fırsatlar, eğitim ve siyasal güç olarak belirlemiştir.

Kadın ve erkekler arasındaki eşitsizlik, toplumsal cinsiyet açığının kazanımları olarak değerlendirilmektedir. Çalışma üreme sağlığı ve güçlendirme, erkek ve kadınlar eşit ücret aldığına değişmektedir. Sağlık, erken doğurganlık oranı ve anne ölüm oranı ile ölçülmektedir (Deniz ve Hobikoğlu, 2012).

Şekil 1. Dünya Ekonomik Forumunun Toplumsal Cinsiyet Açığı İndeksinin Ana Belirleyicileri (Aytekin, 2014).

Güçlendirme ise parlamentoda cinsiyetlerin sahip olduğu koltuk sayısı, yükseköğretimi sürdürme oranı ve kadınların işgücüne etkisi ile ölçülmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde temel açık, insan başarılarının ülke çapında cinsiyet adaletsizliğine maruz kalarak zarar görmesi sonucu ortaya çıkmaktadır.

1.3.2 Cinsiyet

İnsan bedeni detaylı biçimde incelendiğinde, özel becerilere sahip olan mükemmel bir canlı organizma olduğu görülmektedir. İnsan bedeninde bulunan biyolojik farklılıklar incelendiğinde, 10 ila 12 yaş aralığına kadar kuvvet, boy, sağlık gibi ölçütler dikkate alındığında cinsiyet farklılıkları önemli değildir. Ancak erkeklerde testosteron ve kadınlarda östrojen hormonlarının yüksek düzeyde salgılanması ile cinsiyetler arası farklar da belirgin hale gelmektedir (Koç ve Yüksel, 2016).

Kadın ve erkek cinsi arasındaki farklılıkları doğaldır ancak bunların öne çıkarılmasına yönelik bir ihtiyaç da söz konusudur. Heteroseksüel ve eşcinsel bireyler arasında fiziksel bir fark bulunmamasına rağmen toplumsal alanda eşcinsel erkekler kadınsı, kadınlar ise erkeksi olarak değerlendirilmektedir. Bunun nedeni ayırım yapılırken biyolojik ve fiziksel farklılıkların değil davranış kalıplarının önem kazanmasıdır. Belirleyici olan davranış biçimleridir. Davranışlar esasında bireylerin toplumsal alanda öğrendiklerinden meydana gelmektedir. Bu çerçevede toplumsal cinsiyette farklılık, biyolojik olarak değil toplumsal olarak biçimlenmektedir (Connell, 1998: 9).

Ebeveynler genel itibarıyla cinsiyet farklılıklarını yüksek düzeyde önemser ve aslında gerçekte olduğu şekli ile vurgulamazlar. Ebeveynlere göre saç uzunluğu gibi bir önem taşımayan farklılıklar kültürler arasında değişebilen ve modası gelip geçici olan farklılıkları ifade etmektedir. Küçük yaşlardaki çocukların ortaya koyduğu farklılıkların aile tarafından gözlemlenmesi ve çocuk henüz küçükken erkeklik ve kadınlık olguları açıklanabilmelidir. Bunun yanında erkek ve kızlarda gerçekleşen fizyolojik değişikliklerin gelişim aşamalarında da ebeveynler çocuklara yardımcı olabilirler (Sarıkaya, 2015: 44).

1.3.3. Toplumsal Cinsiyet ve Eşitlik

Cinsiyet, kavram olarak kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik uluslararası özelliklere dikkat çekmektedir. Bunun yanında toplumsal cinsiyet kavramı kadın ve erkekler arasındaki sosyal ilişkileri belli kurallar çerçevesinde tanımlamaktadır. Genel itibarıyla toplum yapısı içinde cinsiyet ilişkileri hayatın pek çok alanında kadınlara kıyasla erkeklerin daha baskın olduğu şeklinde algılanmıştır. Toplumsal yaşamda genel olarak kadınların geri planda kaldığı ve adil olmayan bir güç ilişkisine maruz kaldığı açıktır. Genel olarak erkeklere verilen işler kadınlara verilen işlere kıyasla daha büyüktür. Erkeğin ön planda olduğu fikri benimsenmekte ve zaman içinde bu durum uygulamalarda da kendini göstermektedir. Dolayısıyla sosyal yapılar ve politikalar genel olarak kadın yerine erkek egemenliği üzerinden belirlendiğinde bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yol açmaktadır (Connell, 1998: 65).

Toplumsal cinsiyet eşitliği, erkekler ile kadınlar ve erkek ve kız çocukları arasında fırsat, sorumluluk, haklara erişimde eşitlik manasına gelmektedir (Uğuz ve Topbaş, 2014: 499). Bir başka ifade ile toplumsal cinsiyet eşitliği, bireysel olmak sebebiyle ortaya çıkan fırsatların kadın ya da erkek olarak yaratılması ile bilinmektedir. Gerçek manada eşitlik kadın ve erkeklerin “aynılığı” manasını taşımaktadır. Sonuç olarak toplumsal cinsiyet eşitliği oluşabilmesi için kadın ve erkeklerin farklı olması düşüncesini ortaya çıkarmaktadır (UN, 2016).

Toplumsal cinsiyet eşitliği, bir süreçtir. Söz konusu süreç toplumsal cinsiyet ilişkilerinin daha demokratik, adil, eşit olmasını ve ataerkil düzenden uzak hale getirilmesini amaçlamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve erkeklerin dönüşümünü sağlamakta olan uzun bir süreci kapsamaktadır. Bu alanda yürütülen çalışmalara göre, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve erkeklere ait toplumsal cinsiyet kimlikleri toplumsal ön yargıyı göstermektedir. Bu bakımdan toplumda yer alan ve toplumsal cinsiyet eşitliğini kabul eden erkeklerin ataerkil kimliklerini tekrar biçimlendirmesi, düşünce yapılarını düzenlemesi, kadınlar ile olan ilişkilerini yeniden biçimlendirmesi gerekmektedir (Connell, 2003).

Toplumsal yapılarda cinsiyet eşitliği ifadesi, nicelik ve nitelik olarak değerlendirilmektedir. Niceliksel olarak kadınların eşit/adil olarak temsiline göre sosyal ve toplumsal dengenin kurulması kastedilmektedir. Niteliksel açıdan ise önceliklerin oluşması ve bunlardan zaman içinde kadın ve erkeklerin eşit biçimde

faydalanmasını ifade etmektedir. Esasında planlama, karar verme, uygulama aşamalarında kadın ve erkekler farklı statülere sahip olup bunların farklı gereksinim, algı, eşit değerler, çıkarlar olduğu manası taşımaktadır (UN, 2001).

1.3.4. Sosyal Yapılar ve Eşitlik

Cinsiyet eşitsizliğinin temelinde, içinde yer alınan sosyal yapıya ait toplumsal kültür bulunmaktadır. Bu yapıyı biçimlendiren sosyal kültür, cinsiyetler arası imtiyazlar ve farklar bakımından, kurumsallaştırılan eylemler bütünü ifade etmektedir. Dinsel değerler ve sosyal kültürün ayrılmaz bir bütün oluşu, sosyal toplumdaki kurumsal hale gelmiş yapılar tarafından bireylere kazandırılmaktadır (Yeşilorman, 2001: 274).

Aile, toplumsal yaşamdaki en önemli kurumdur. Aile içinde kız ve erkek çocuklarına davranış biçimleri eşitlik veya eşitsizlik davranışlarının yerleşmesine yol açmaktadır. Geleneksel aile yapısında kız çocuklar yetiştirilme ve beslenme konuları başta olmak üzere erkek çocuklardan daha farklı davranışlara sahip olmaktadır. Bu çerçevede evlilik, boşanma ya da miras vb. konularda kadının mağduriyeti daima ön plana çıkmaktadır (Gürkan, 1978: 275).

1.3.5. Toplumsal Roller

Toplumsal roller incelendiğinde kadınlara yüklenen en önemli görevin annelik olduğu görülmektedir. Aile yapısı içinde kadınların “üstlendiği göreve” ailenin diğer üyeleri destek olmadığında kadınlarda yetersizlik hissi ve anneliğin iyi olmadığına yönelik bir algı meydana geldiği görülmektedir. Çünkü kadınlar evin idaresi ile annelik görevlerini bir arada yürütmek durumundadır. Bir evin içinde yapılması gereken bütün işlerin yapılması nedeniyle, işler yapıldığında fark edilmeyen fakat yapılmadığında anlaşılan ‘görünmez işler’ tarifi ortaya konabilir. Genel itibarıyla evle ilgili işlerin en belirgin özelliği maddi bir karşılığı olmaması, emek ve zaman gerektirmesine rağmen çalışma olarak değerlendirilmemesidir (Günay ve Bener, 2011).

Kadınların ev içinde çalışmaları karşılığında sosyal bir güvenceleri olmadığı gibi bunun yanında geçinmek için eşine bağımlıdır. Genel itibarıyla kadınların iş yaşamına da bu nedenle dâhil olamamaları söz konusudur. Kadınlar toplumsal olarak ev

hanımlığı ve annelikten sorumludur. Maaşlı bir işte çalışmaları durumunda dahi asıl görevlerinin ailelerine olan sorumlulukları olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla iş yaşamında erkeklerle eşit değerlendirilmeleri kolay değildir. Kadınların annelik ve evle ilgili sorumlulukların yanında diğer işlerden de sorumlu oldukları görülmektedir. Sorumlulukları oldukça fazla olan kadınların yaşam alanları bu nedenlerle erkeklere kıyasla çok daha kısıtlıdır (Kahraman vd. 2012: 93).

Toplumlarda genel olarak zamansal açıdan daha avantajlı olan erkeklerin kadınlardan ayrı değerlendirilmesine yol açan ve toplumsal rolleri ifade eden pek çok kültürel-toplumsal norm bulunmaktadır. Kişilerin bilerek ya da bilmeyerek kendilerine ait fiziksel özelliklere ve farklara rağmen soyutlanamadıkları bir sistemde, topuma ait değer yargılarından ve toplumsal rollerin yarattığı etkiden kurtulamadıkları görülmektedir (Yazıcı, 2014: 212). Toplumsal cinsiyetin meydana gelmesinde en etkili olan şey, toplumsal değerlerin bireyler dışında emredici bir tavırla bireysel özellikleri göz ardı ederek yönlendirme ve denetleme yapmasıdır (Demez, 2005: 15).

1.3.6. Sosyal ve Kültürel Yapı Açısından Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet doğuştan kazanılır ve toplumsal açıdan cinsiyet farklılıkları kültürel açıdan erkek ve kadına bir rol ve anlam yüklemektedir. Her birey üstlendiği rolleri doğduğu günden itibaren önce ailede ardından toplum yaşamında deneyimleyerek öğrenmektedir. Bu yüzden toplumsal cinsiyet kavramının özelliği toplumdan topluma farklılıklar içermektedir (Çubukçu ve Sivaslıgil, 2017: 6).

Kendine özel toplum yapılarında cinsiyetlerle ilişkiler değerlerin ve kültürel yapıya ait geleneklerin sürdürülmesi ile gerçekleşmektedir. Cinsiyet kültüründen bağımsız bir durumda olmayan cinsiyetlere özel davranış biçimleri ise cinsiyet tutumlarından etkilenmektedir. Cinsiyetin kültürel ve sosyal bir olgu olduğunu kabul eden cinsiyet kültürü, toplum ilişkilerinde geniş bir yere sahiptir. Cinsiyet kültürünün toplumsal yaşamda kadın ve erkeğe ilişkin yaptığı tanımlamalar, kimlikler, imajlar, davranış biçimleri, karşılıklı ilişkiler, tutum ve düşünceler, gelenekler, aile yapıları vb. oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Toplumsal yaşama dâhil olan insanların hayatlarına devam ederken bu değerlerin dışında kalması olanaksızdır. Toplumlar ve kültürler tarafından öne çıkarılan cinsiyet ile ilgili değerler aynı zamanda örnek ve

denetleyici konumundadır. Bireyler topluma göre bu rolleri gerektiği gibi yerine getirmelidir (Türköne, 1995: 215).

1.3.7. Toplumsal Cinsiyet ve Hak Kazanımı

Toplum içinde kadın ve erkeklere ait kazancın ve sorumlulukların dağılımında hakkaniyet ve eşitlik bulunmamaktadır. Kadın ve erkekler farklı özellik ve ihtiyaçlara sahiptir. Toplumda kadın ve erkeğe biçilen toplumsal cinsiyet rolü, pek çok yapılanmada her iki cinsin sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Kadın ve erkeğe toplumun yüklediği roller, şekillenen kalıplar mevcuttur. Genel olarak toplumun kadın ve erkekten beklentileri farklı olup bunlara ilişkin geleneksel inançlar bulunmaktadır. Bireylerin de cinsiyetlerine göre davranışlar geliştirmesi bu nedendir (Negiz, 2013: 265).

Toplum yapısı içinde kadın hakları evrensel insan haklarının öncelikli parçasıdır. Kadınların kültürel, sosyal, finansal ve siyasi yaşama tam manası ile katılımı, cinsiyete dayalı tüm ayrımcılığın tamamen ortadan kalkması, hem ulusal hem de uluslararası alanda temel hedef olmalıdır. Toplumsal cinsiyet bakımından erkek ve kadın arasında pek çok dengesizlik bulunmaktadır. Erkeğe kıyasla kadınlar her alanda tamamen dezavantajlıdır. Toplum yapısı içinde kadın ve erkekler arasında hakkaniyetli ve adil bir denge oluşturulması ve bunun nasıl yapılacağına açıklanması gerekmektedir (Duyan, 2010: 69).

1.4. Toplumsal Cinsiyet Teorileri

Toplumsal cinsiyet kuramları, Psikanalistik Kuram, Chodorow'un Kuramı, Bilişsel Gelişim Kuramı, Parsons'un yaklaşımı ve Cornell'in yaklaşımı konularını içermektedir.

1.4.1. Freud'un Toplumsal Cinsiyet Teorisi (Psikanalitik Teori)

Sigmund Freud'a göre cinsellik insan davranışlarının merkezini oluşturmaktadır. Cinsiyet gelişimini açıklayan ve en eski kuramlardan biri olan

Psikanalitik Kuram, sosyal, kültürel ve biyolojik cinsiyet gelişimini ve özelliklerini kapsamaktadır. Bu kurama göre cinsel enerji, her süreçte bir diğer sürece aktarılmaktadır. Gelişim açısından cinsellik bu kurama göre beş ayrı evrede değerlendirilmektedir. İlk iki evrede kadın ve erkekler birbirine yakın olarak ifade edilmektedir. İlk aşama kabul edilen oral dönemde cinsellik ağız kısmında yoğunlaşmaktadır. İkinci aşama olan anal dönemde ise anal bölgede yoğunlaşmakta olup özellikle bağırsak gelişimi dikkate alınmaktadır. İlk evrelerde kız ve erkek bebekler annelerine güçlü bağlarla bağlanmaktadır (Tosun, 2010: 12).

Psikanalitik kurama göre kurumsal açıklamalar toplumsal cinsiyetin gelişiminde ilk yönlendirici konumundadır. Freud'un cinsiyet rollerinin kazanımına ve cinsiyet gelişimine yönelik düzenlemeleri, daha sonraları bu kuramın takipçileri tarafından da araştırılmıştır (Dökmen, 2009: 42). Freud'a göre bir bebek, kendi cinsiyetinde olan ebeveyn ile özdeşim kurarak onu model almaktadır. Böylece kız bebekler nasıl bir kadın olacaklarını, erkek bebekler ise nasıl bir erkek olacaklarını öğrenmektedir. Bu özdeşim sonucunda yüksek ego gelişimi söz konusudur. Süper ego, içsel bir oluşum olup toplumsal cinsiyeti de kapsamaktadır. Ahlakla ilgili kurallar bireye ait değer yargıları olarak süper egoda yer almaktadır. Daima başkalarının söyledikleri veya söyleyeceklerini dikkate alarak ve ahlak kurallarına göre yaşamakta olan kişiler bu kurallara sıkıca bağlıdır. Bu yüzden baba ve anneler toplumun beklediği kuralları çocuklarına öğretmektedir. Özellikle akılcı davranmayı önemseyen kişilerde ego daha baskındır. Ebeveynlerle kurulan özdeşim, çocuk ve ergenler açısından sosyalleşme şeklidir. Gerekli durumlarda idin istekleri ego tarafından ertelenmekte, güzel olmayan yaşantılardan uzak kalmaya çalışılmaktadır. Kişilik ise ego ile ayakta kalmaktadır. Ego akılcıdır ve mantıklıdır, toplumsal ahlak kuralları ise süper ego olarak ifade edilmektedir (Damarlı, 2006: 32).

1.4.2. Chodorow'un Toplumsal Cinsiyet Teorisi

Chodorow, toplumsal cinsiyet çerçevesinde aileyi öne çıkarmakta, her iki cinse ait çocukların kendini anneye ifade ettiğini belirtmektedir. Bu kuram psikanalitik

kuramın zıttı olarak ifade edilmektedir. Bu kurama göre kadın ve erkeğe ait toplumsal cinsiyet kimlikleri Freud'un ifade ettiği üzere bebeklik döneminde değil çocukluk döneminde meydana gelmektedir. Kız çocuğu ve anne ilişkisi cinsiyet benzerliği nedeniyle anne ve oğul ilişkisine kıyasla daha güçlü ve sıkıdır. Dolayısıyla burada anne model oluşturmaktadır. Davranış biçimleri, giyinmesi, makyajı ve daha birçok konuda kız çocuğu annesini model alabilmekte, onu taklit edebilmektedir. Kız çocukları genel itibarıyla annelerini taklit ettikleri için erkeklere kıyasla kızlar daha empatik ve duyarlı olabilmektedir (Brody vd., 2002: 205).

Bu kurama göre cinsiyetler arası ilişkiler, toplumsal bir ilişki içinde devam etmektedir. Söz konusu ilişkilerin nasıl geliştiği, neden bu şekilde kabul edildiği ve sürdürüldüğü ile ilgili net bir açıklama mevcut değildir. Tamamlayıcı olarak toplumsal cinsiyet, kadınlara yönelik araştırmalar ile ilgili bir kavramdır. Esasında toplumsal cinsiyet yeni bir araştırma konusu olarak da kabul edilebilir. Fakat mevcut tarihsel paradigmalardan temellendirilen analitik güçten ve bulgulardan yoksundur (Scott, 2007: 13).

Chodorow'un anneye çalışmalarında özellikle yer verdiği görülmektedir. Çocuk hayatı boyunca en fazla annesini gördüğü için ona daha fazla bağılılık geliştirmektedir. Küçük yaşlarda çocuk kolaylıkla annesinin etkisinde kalmaktadır. Fakat çocuğun yaşı ilerledikçe bu bağlanma duygusu zayıflamaktadır. Kız çocukları daha sonraki yaşantılarında genel olarak annelerini rol model almaya devam edebilmektedir (Chodorow, 2015).

1.4.3. Kohlberg'ün Toplumsal Cinsiyet Teorisi

Kohlberg'e göre üç yaş itibarıyla çocuklar kız ya da erkek olduklarının bilincindedir. 5-7 yaş aralığında etraflarında gördüklerini ve duydukları toplumsal cinsiyet stereotiplerinden büyük oranda etkilenmektedirler (Noyan, 2006: 16).

Kohlberg'e ait bilimsel araştırmaların temel dizilişlerine göre cinsiyetlerin ayrılması bilişsel gelişimin dünya genelinde kanıtlanmış ilkelerini izlemektedir. Çocukluk döneminde birey insanların kadın veya erkek olarak, olması gerektiği gibi ayrıldığını bilmekte ve kendilerinin hangi gruba ait olduğunu anlamaya çalışmaktadır. Daha sonraki dönemlerde bir sınıfta yer alan bireyleri başka sınıflardan ayıran farkları

öğrenmektedir. Böylelikle cinsiyet kimliklerini benimseyen kız çocukları kadınsı, erkekler ise erkeksi özelliklere değer katarlar. Çocukların bir kadın ya da erkek olmanın ne mana taşıdığını anlamaları üç aşamada gerçekleşmektedir. İlk aşamada üç-üç buçuk yaş aralığındaki çocukların cinsiyeti fark ettikleri bilinmektedir. Dört buçuk ve beş buçuk yaş aralığındaki çocuklar zaman içinde toplumsal cinsiyetlerin kalıcı olduğunu fark etmekte ve anlamaktadır. Son dönemlerde geliştirilmiş olan kuramlara göre bilişsel bir zamanla cinsiyetin anlaşılmasında sosyal kurallar algılanmakta ve öğrenilmektedir. (Damarlı, 2006: 33).

1.4.4. Talcott Parsons'un Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı

Talcott Parsons, Amerika'daki en önemli toplumsal cinsiyet kuramcılarında biridir. Parsons'a göre sosyal hayattaki olguların açıklanması için evrensel yasalar araştırılmalıdır. Bireylerin sergilediği davranışların sebebi yönelimler, amaçlar, istekler ve özlemlerdir. Yani birey toplum içinde üstlendiği rolleri bir bütün olarak taşımaktadır (Urry, 2001: 154).

Toplumsal cinsiyet farklı kuramlar çerçevesinde ele alınmış olup rollerin kazanımı ile bağlantılı olarak değerlendirilmektedir. Cinsiyetlere uygun becerilerin, özelliklerin, davranış biçimlerinin ve kendilik olgusunun öğrenme süreci cinsiyet tiplemesi (*sex-typing*) olarak ifade edilmektedir. Cinsiyetlerin şekillendirilmesi konusunu tamamlamış olanlara ise cinsiyeti tiplendiren/ayrıştıran (*sex-typed*) birey denmektedir. Bu noktada toplumun beklentisi, toplumsal açıdan cinsiyetlerin tipik bir kişi meydana getirmesidir. Çocuğun cinsiyete uygun biçimde yetiştirilmesi kültüründe tanımlanan kalıba nasıl uygun hale getirileceğini açıklayan birçok kavram bulunmaktadır (Dökmen, 2009: 31).

Toplumsal cinsiyet olgusu değerlendirildiğinde görülmektedir ki bireyin algısını biçimlendiren unsurlar değer ve normlardır. Değer ve normlar rehber konumunda olup toplumsal ilişkiler çerçevesinde biçimlenmektedir. Bireyler sosyal yaşam içinde cinsiyet ve yaşla belli rollere sahip olurlar. Çevresel ve ahlaki unsurlar da biçimlendirme etkisine sahiptir. Toplum tarafından kabul edilen ahlak kuralları bireylerin davranışlarını şekillendirmektedir. Bireylerin algısı ise kültürel değerler çerçevesinde etkilenmektedir. Algılar bu açıdan bireysel değil sosyal hayata göre

biçimlenmektedir. Bireylere ait davranış biçimleri bölgeye ya da topluma göre değişiklik gösterebilmektedir (Burger, 2013: 325).

1.4.5.R.W. Cornell'in Toplumsal Cinsiyet ve İktidar İlişkileri Yaklaşımı

Cornell, erkek ve dişinin özel bir üreme sistemi içinde meydana gelen biyolojik kategoriler olduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede temel olarak biyolojik değişikliğin toplumsal hayatta temelini inşa edilmediği, kadın ve erkeğin benzer özellikleri ve farklılıkların gerisinde kalacağı ifade edilmektedir. Toplumsal yapılar farklı yapıları ortaya çıkarmaktadır. (Cornell, 1996: 117).

Cornell'e göre kavramlar iki ayrı şekilde sonuçlanmaktadır. Kadınlarla ilgili erkek egemenliğinin iktidar ilişkisi ile benzer mi-farklı mı olduğu ile ilgili olarak ortaya çıkan kavramlar önemlidir (Sancar, 2013: 37).

Cornell, kadına erkeğin karşısında tanımlanan bir toplumsal cinsiyet şeklini içeren ve böylelikle erkekler ile kadınlar arasında bulunan gücün toplumsal bir kuram haline geldiğini izah etmektedir. Hegemonya mutlak bir üstünlük anlamı taşımamakla birlikte güçler dengesi olarak bir oyunda üstün gelmeyi ifade etmektedir. Bir grubun özel alanlardan toplumsal alanlara ulaşan kazanılmış deneyimlerinin kültürel alanda da toplumsal baskı oluşturması manasına gelmektedir (Cornell, 1996: 247).

Zıt hegemonya- hegemonik erkeklikten söz edilmesi, erkeklik ile içselleştirmeler, dönüştürmeler, dışlamalar ve müzakerelerle değişmektedir. Bunun yanında cinsiyet kelimesi bir isim değil fiil olarak algılanmalıdır. Esasında bireylerin sahip olduğu bir sıfat olmaktan ziyade toplumsal açıdan ilişkileri kapsayıcı olarak vurgulanmalıdır (Sancar, 2013: 37).

Erkeklik kavramı ile ilgili Cornell'in önemli katkıları bulunmaktadır. Hegemonya kuramını vurgulamış, eleştirel bir yaklaşım benimsemiştir (Türk, 2007). Hegemonik erkeklik orta sınıf, orta yaş, homofobik, beyaz, Anglosakson, heteroseksüel, Hıristiyan, Batılı gibi farklılıklar meydana getirmektedir. Fiziksel olarak "aktif erkeklik" manasına gelmektedir. Mantıkçı ve duygusal olmama, acıya katlanma, riayet etmeme, bencillik olduğuna vurgu yapılmaktadır. Heam, hegemonya erkek ve kadınların farklı yöntemlerden onayını alan patriarkal güç-iktidardır.

Esasında hegemonik erkeklik kültürel açıdan değerlendirilmektedir. Kültürel temsillerin toplamı olarak ele alınmalıdır. Toplumsal iktidar ilişkileri olarak kurumsal olgularla sıkı bir bağa sahip içsel birlikteliğin incelenmesi yaşama geçirilmesini vurgulamaktadır (Sancar, 2013: 37).

1.5. Birinci Dalga Feminizm Hareketi

Fransız ihtilali ile birlikte tüm dünyaya yayılan özgürlük ve eşitlik akımları ile birlikte bireysel özgürlük fikirleri de hakim olmaya başlamıştır. Kadınların daha özgür ve eşit bireyler olması düşüncesi ile başlayan hak mücadeleleri akabinde gelişen feminizm hareketleri özellikle 19. Yüzyılın sonlarında başlayan ve I. Dalga Feminizm olarak adlandırılan hareket ile en üst seviyeye ulaşmıştır.

1792 yılında Mary Wollstonecraft tarafından kaleme alınan “Vindication of the Rights of Women” (Kadın Hakları Savunusu) adlı eserde kadınların yaşadığı toplumdaki hak ve talepleri belirtilmiş ve mücadele savunusu yapılmıştır. Dönemin eşitlik ve özgürlük ifadelerinin kadınları kapsamamasına eleştiriler getirilerek, kadınların da erkekler kadar yurttaş olduğu ve tüm hak ve özgürlüklerden yararlanılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu eser temelinde oluşmaya başlayan ve sonrasında büyük kitlelere ulaşan I. Dalga Feminizm hareketinin öncelikli olarak oy kullanma, eğitimde fırsat eşitliği, mülkiyet hakkı tanınması gibi toplumsal ve siyasi talepleri bulunmaktadır. I. Dalga Feminizm hareketinde temel görüş kadınların erkekler ile eşit siyasi ve toplumsal haklara sahip olması gerekliliğidir. Bu bağlamda oy kullanma hakkı önemli bir sembol halindedir. Kadınların da erkekler gibi oy kullanabiliyor olması fikri bu açıdan önemli tutulmuş ve mücadelenin sembolik taleplerinden birisi haline gelmiştir. Özellikle Fransa’da gelişen bu talep ve hareketlenmeye karşı ise hükümet sert bir şekilde karşı durmuş, kadınların taleplerine yanıt vermek yerine onlarla mücadele ederek talepleri bastırmak yoluna gitmiştir. Kadınların örgütlenmesi adeta yasaklanarak mücadele süreci kadınlar açısından zora sokulmuştur. (Çavuşoğlu, 2015:40)

I. Dalga Feminizm toplumsal ve siyasi yönden eşitlik fikrini savunduğu için daha yüzeysel ve liberal feminist bir hareket olarak nitelendirilmiştir. Karşı çıktıkları tüm eşitsizliklerin kadınlara tanınacak seçme- seçilme, miras ve veraset gibi haklar ile giderileceğini düşünmüş ve savunmuşlardır. Bazı eleştiriler olsa da Birinci Dalga Feminizm Hareketi kadın haklarına yönelik savunmanın sesli olarak vurgulandığı ve

eyleme döküldüğü ilk hareket olması açısından oldukça önem taşımaktadır. Kendisinden sonra gelecek tüm feminist fikir akımlarına temel oluşturan bu hareket kadınların örgütlenerek mücadele ile başarıya ulaşabileceğinin ilk somut göstergesi olması açısından da oldukça önemlidir.

I.Dalga Feminizmin temel hedefi yurttaşlık kavramının sadece erkeklere ait olmadığı kadınların da yurttaş olarak yaşadıkları ülkede var olduklarının ve eşit haklara sahip olunması gerektiğinin vurgulanması olmuştur. Bu uğurda tüm engellemelere karşı, mitingler ve gösteriler düzenlenerek büyük ses getiren eylemlere imza atmış ve bu hareketin tüm dünyadaki kadınlara yayılmasını sağlamışlardır. (Erdem, 2012:71)

Fransa'da başlayan feminizm akımı diğer ülkelere de yayılmış ve özellikle ABD'de büyük ilgi görmüştür. Avrupa ve diğer ülkelerde de kitlesel kadın hareketlerinin başlangıcını sağlayan Birinci Dalga Feminizm Hareketi'nin etkileri Türkiye'ye de özellikle Tanzimat Dönemi sonrasında ulaşmış ve etkileri görülmeye başlanmıştır. (Özkiraz, Aslanel, 2011:5)

1.6. Toplumsal Cinsiyet Kavramında Belirleyici Rol Oynayan Kurallar

Toplumsal cinsiyette belirleyici olan normlar toplumsal giyim algısı, toplumun erkek ve kadından beklentileri, toplumsal cinsiyet rolleri olarak ifade edilebilir.

1.6.1. Giyim Algısı

Giyim, toplum yapısı içinde çevreye ait değer yargılarını ve giyinmiş olan bireyin özelliklerini yansıtmaktadır. Çevreye ait şartların olumsuz etkilerinden korunmak amacıyla örtünme olarak başlayan giyim zaman içinde daha da önem kazanmıştır. Toplumsal yapı incelendiğinde giyinmenin sürekli bir değişim yaşadığı görülmektedir. Bu değişim "moda" olarak ifade edilmektedir. Genel itibarıyla erkekler ve kadınlar birbirlerinden farklı giyinmektedir. Bu fark, bazı toplumlarda çok, bazılarında daha azdır. Bazı toplumlarda ise bireyler yüzlerini de kapatmaya özen göstermektedir. Örneğin Arap toplumlarında bu gibi bir giyim biçimi aktiftir. Bunda İslam dini önemli bir etkendir ancak diğer İslam ülkelerinin giyimlerinde farklılıklar söz konusudur (Ağaç, 2006: 2).

Kadınsı ve erkeksi kıyafetler çeşitli kültürel ayrımlar olarak değerlendirilmektedir. Örneğin yoğun olarak erkekler pantolon kadınlar ise etekle ya da elbise ile özdeşleştirilmiştir. Aynı giysi her iki cins tarafından kullanılsa da bir şekilde cinse göre kategorize edilmektedir. Giyim biçimi bireylerin hareket ve özgürlüğünü, saygınlık algılarını önemli ölçüde etkilemektedir. Moda genel olarak kadının yumuşaklığını ve dişiliğini ön plana çıkarırken erkeğin sertliğini ve erkeksiliğini vurgulamaktadır. Giyim, toplumsal yapıya göre biçimlenmekte, toplumlar arasında değişebilmektedir. Bu durum bireyin içinde yaşadığı toplumun bireye yüklediği sorumluluklardan biridir (Ünsal, 1984: 438).

1.6.2. Toplumun Kadın ve Erkekten Beklentileri

Toplum yapılarında genel olarak kadın ve erkeklerin sahip olması beklenen nitelikler mevcuttur. Kadınların itaatkâr, yumuşak ve nazik olmak gibi özelliklere sahip olmaları beklenirken erkeklerin öz güvenli, dürüst, mantıklı olması beklenmektedir. Feminist Vasanth Kannabian, toplumsal cinsiyetle ilgili verilen bir seminerde durumu izah etmiştir. Buna göre kadınların çocuk yetiştirmesinin çocuk doğurmak kadar kalıtımsal ve doğal olduğu varsayılmaktadır. Aynı zamanda bu durum doğurulan çocukla sınırlı olmayıp anneliğin ya da sevginin kadının içinde olan ve ihtiyacı olana akan bir nehir olduğu varsayılmaktadır (Bhasin, 2003: 5).

1.6.3. Toplumsal Cinsiyet Roller

Kuram, rol ve statü toplumsal hayatın bireylere yüklediği beklentileri ve rolleri ifade etmektedir. Toplumsal hayat ise kişilerin karşılıklı olarak beklenti içerisinde bulunduğu davranışlar çerçevesinde oluşmaktadır. Bu çerçevede toplumsal cinsiyet rolleri toplum tarafından kabul görmüş olan bireylere ait görevlerin cinsiyet rolü ile ilişkili biçimde ifade edilmesidir. Kadına ve erkeğe yakışır bir biçimde cinsiyet rolü uygun görülen bireysel farklar olarak açıklanmaktadır. Kadına yakıştırılan davranış biçimi kadınsı, erkeğe yakıştırılan davranış biçimi ise erkeksi olarak ifade edilmektedir. Bireylerin yaşadığı toplumsal ortama göre erkeksi ve kadınsı rollerin cinsiyetten bağımsız biçimde değiştiği ifade edilebilir (Dökmen, 2009: 18).

Cinsiyet rolü gelişimi, toplumsal faktörlerden etkilenmektedir. Zaman açısından toplumsallaşma sürecinin cinsiyet rolleri üzerindeki geliştirici etki yarattığı

bilinmektedir. Toplumun onayladığı davranış biçimlerinin kabulü, toplumsallaşmayı ifade etmektedir. Dolayısıyla bu unsurlar zaman değişkenleri ve toplumsallaşma olarak tanımlanmaktadır. Bir çocuğun gelişim sürecinin anlaşılabilmesi için çocuğun iç dünyasında yer aldığı ve değişkenlerin çevresel olarak meydana getirdiği yapıyı anlamak gerekmektedir. Çocuk cinsiyetine göre yer aldığı ortamda öğreneceği davranış biçimlerini gözlemlemekte, ceza ya da ödülle öğrenme gerçekleştirmektedir. Böylelikle sosyal bir çevrede büyüyen kız ve erkek çocuklar arasında farklar beklenmektedir (Gökkaya, 1994: 2).

1.6.4. Toplumsal Cinsiyet Yargıları

Toplumsal hayatta bireyler, gruplarla çeşitli yargılara uygun biçimde hareket etmektedir. Bu kalıp haline gelmiş yargılar ise gruba ilişkin inanç, istek ve bilgileri kapsamakta olan bilişsel kuramlardır. Ulus, ırk, cinsiyet, unvan gibi pek çok gruba ait bireyin aslında oldukça başarılı işler yapabilecek özelliğe sahip olduğu görülmektedir. Bu kişilerin gruplara ayrılması ve aynı özelliğe sahipmişçesine algılanması kalıp yargıdır. Kalıp yargılar belirli gruplara ait bireylerin sahip olduğu farklarla ilgilidir. Bu düşünce tarzı sistemli bir biçimde meydana getirilmiştir. Kadın ve erkek için kabul edilen roller, cinsiyet rollerine uygun kalıp yargılar olarak ifade edilmektedir (Dökmen, 2009: 19).

Ön yargılar çeşitli üyelerin ve grupların zihinsel açıda temsilcisidir. Grup üyelerinin değişmez, gerçek farklarından değil, var olan gruba ait sosyal ve ekonomik yapısından kaynaklanır. Bazı kalıp haline gelen yargılar bazı gruplara karşı daha kolay biçimde gelişmektedir. Bu grupların üyeleriyle karşılaştırılması, derhal uyarılması kişilerin davranış ve düşünce biçimlerini belirlemektedir. Bireyler diğer bireylere karşı ön yargıları çerçevesinde bilinçsiz tepkiler verebilmektedir. Kalıpsallaşmış yargılar doğru değildir ve genel olarak da dikkate alınmaz (Dökmen, 2018: 32).

Bilinen en yaygın ön yargı konularından biri de cinsiyettir. Toplumsal açıdan bir gruba ait erkek ve kadınların öne çıkarılması beklenen özellikler toplumsal cinsiyet kalıp yargıları olarak ifade edilmektedir. Kadınlar ve erkekler için uygun olarak değerlendirilen bazı faaliyet ve rollere yönelik kalıp yargılar söz konusudur. Cinsiyetlerden biri diğerine kıyasla daha çok ya da az olarak değerlendirildiğinde akla gelen özellikler, cinsiyet özelliklerine yönelik kalıplardır. Bu durum genel itibarıyla

kültürel farklar ya da zayıflık, vericilik gibi özellikler taşımaktadır. Aile ve diğer toplumsal kurumların kalıp yargılarının devam etmesinde payı bir hayli fazladır. Bunun yanında çocuk kitapları, kitle iletişim araçları, film ve kültür sektörü de toplumsal cinsiyet kalıpları üzerinde ciddi düzeyde etki yaratmaktadır (Dökmen, 2018: 32).

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasındaki farklar incelendiğinde toplumsal cinsiyetin daha çok kadınların önündeki engelleri temsil eden bir kavram olarak karşımıza çıktığı tespit edilmektedir. Yüzyıllardır süregelen kadının erkekte daha geri planda kalması ve buna sebep olan etkenlerin incelendiği bölümde kadın ve erkek arasındaki toplumsal farklar; iş hayatı, aile hayatı, sosyal yaşam gibi birçok alanda karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet ön yargılarının gelişimi ve boyutları incelendiğinde bu ön yargıları aşmak için toplumu oluşturan her bir kişinin cinsiyetten bağımsız olarak birey olarak değerlendirilmesi ve bu doğrultuda hareket edilmesi gerekliliğidir. Böylelikle değinmiş olduğumuz tüm toplumsal cinsiyet algılarının önüne geçilerek, toplumsal cinsiyet kavramının incelediği kadınların yaşadığı dezavantajları minimuma indirilmiş olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASAL KATILIM VE KADINLARIN SİYASAL KATILIMINI ETKİLEYEN TEMEL FAKTÖRLER

Kadınların siyasi yaşama katılımı, özellikle gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde istenen düzeyde değildir. Kadınların siyasi yaşama katılımını etkileyen unsurlar arasında aile desteği, meslek, eğitim, gelir düzeyi ve yaş vb. yer almaktadır. Bu unsurlardan engel oluşturanlarda iyileştirme yapılması gerekmektedir.

2.1. Siyasi Katılım

Siyasi katılım kavramına yönelik bilim adamları tarafından çeşitli tanımlamalar sunulmuş olmasına rağmen iki genel noktada uzlaşma bulunmaktadır. Birincisi siyasi katılım bir eylem olarak niyetli veya isteyerek ve ayrıca önceden planlanmış bir şekilde ortaya çıkmamaktadır. İkincisi ise kast ve niyet etkileyici duruma bağlıdır. Katılım kavramı ortaklaşmak ve bir şeye müdahale etmek anlamından gelmektedir. Bir süreç içerisinde her bir katılımcının bir sosyal eylemi gerçekleştirmesinden sonra somutlaşan olgu ise, kavramsal olarak siyasi katılım şeklinde tanımlanmaktadır (Parham, 2021: 7).

Lester Milbrath “Siyasi Katılım” isimli kitabında, tüm vatandaşların politikayı ve hükümeti etkileyici birtakım faaliyetlere katılımını siyasi katılım olarak ifade etmektedir. Michael Rash “Toplum ve Siyaset” adlı kitabında siyasi katılımı şöyle tanımlamıştır: “bireylerin politika sisteminde çeşitli seviyeye gelip gelmemelerini siyasi katılım olarak tanımlamıştır” Siyasi katılım kavramı disiplinler arası bir kavramdır. Özellikle de siyaset ve sosyoloji bölümleri arasında oldukça ortak çalışma alanı bulunmaktadır (Parham, 2021: 7).

Siyasi katılım kavramı genel yargı olarak oy vermekten ibaret görülse de yalnızca bu eylemi karşılamamakta ve daha geniş kapsamları bulunmaktadır. Bir vatandaşın en doğal hakkı olan oy kullanmanın yanı sıra, siyasi etkinliklere katılma, herhangi bir siyasi oluşuma üye olma, siyasi bir konuda fikir sahibi olma ve bu fikrini küçük veya geniş kitlelere duyurma ve benimsetme ihtiyacı duyması dahi siyasal katılımı kapsamaktadır. Bu nedenle kadınların siyasi katılımı incelenmek istendiğinde

yalnızca seçme ve seçilme hakkı olarak düşünülmemeli ve bahsi geçen eylemlerde bulunma hakkı ve hürriyeti açısından da değerlendirilmelidir.

2.2. Siyasal Katılım Türleri

Yönetimde söz sahibi ve müdahil olmak için gerçekleştirilen eylemler olarak tanımlanan siyasal katılımın çeşitli yolları bulunmaktadır. Siyasi katılım türlerini, katılımında bulunan vatandaşların davranışları, eylemleri ve siyasete katılım düzeylerine göre sınıflandırmak mümkündür. Örneğin bazı vatandaşlar siyasete aktif olarak katılırken bazılarının daha pasif kalması mümkündür. Bireylerin siyasal tutumlarından yola çıkarak bazı gruplarda incelenebilmektedir. (Milbrath, 1965:11-15)

Açık ve Gizli Katılım; Kişinin tercihleri doğrultusunda kamuya açık alanda siyasi fikirlerini beyan etmesi veya etmemesidir. Kamuya açık dergi, gazete vb. yayınlar aracılığıyla katılım sağlama açık katılıma örnek verilebileceği gibi daha kapalı aile, arkadaş toplantıları gibi küçük alanlarda yapılan siyasal katılıma da gizli katılıma örnek gösterilebilir.

Bağımsız ve Zorunlu Katılım; Bireylerin oy kullanmak gibi gerçekleştirdiği siyasal katılımı kendi istek ve iradesi ile gerçekleştirmesi veya bunu yalnızca yasadışı zorunluluk olarak yerine getirmesi olarak tanımlanmıştır.

Geçici ve Devamlı Katılım; Siyasal katılım sürecinde bireyin oy kullanarak geçici katılım sağlamasıdır. Ancak herhangi bir parti üyeliği ve o parti için sürekli yapılan çalışmalar devamlı katılım olarak nitelendirilmiştir.

Siyasal Sisteme Veren ve Siyasal Sistemden Alan Katılım; Bireyin siyasal olayları dışarıdan izlemek yerine siyasal eylemlere katılım sağlamasıyla gerçekleşen olan siyasal sisteme veren katılıma; mitinglere, eylemlere katılım örnek verilebilir. Siyasal Sistemden Alan katılımında ise tam aksi bir durum söz konusu olmakla birlikte bireylerin karşıt görüşte bulunan fikirlere karşı bir tavır takınması ve bu karşı tavrını empoze etmek istemesi olarak yorumlanabilmektedir.

Sözlü ve Sözsüz Katılım; Kişinin siyasal konuda kendi görüş ve fikirlerini empoze ederek duyurmaya çalışması sözlü katılım olarak nitelendirilebilmektedir. Gazete, dergi, bildiri, propaganda içerikli broşür vb. bu katılım türüne örnektir (Silsüpür, 2021:168).

2.3. Siyasal Katılımı Etkileyen Faktörler

Siyasal katılımın gerçekleşmesinde etkili olan faktörler bulunmaktadır. Bunlar psikolojik ve sosyal faktörlerdir (Kaya, 2018).

- Psikolojik faktörler:
  - Siyasal etkinlik: Siyasal etkinlik duygusu, bireyin kendini güçlü görebileceğini de kontrol edebileceğini düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Birey, siyasi düzene etki ederek bu düzeni kendi çıkarları doğrultusunda kullanabileceği düşüncesine sahiptir. İnsanların siyasi anlamda yol alıp alamayacaklarını ve yol aldıklarında bu yolları kullanabilme durumları siyasi etkinlik duygusuna dayanmaktadır. Siyasal sürece katılım düzen içerisinde etkili olma durumuna bakılmaksızın bir vatandaşlık görevi olarak kabul edilebilmektedir. Bu düşünceyle siyasal düzene katılım daha fazla olmaktadır
  - Siyasal ilgi: Siyasal ilgi, bireylerin siyasi yaşam içerisinde olan her şeyi düzenli olarak izlemesi ve takip etmesi anlamına gelmektedir. Siyasal ilginin artması ile siyasi olaylar daha anlaşılır bir hal almaktadır. Bu durum bireylerdeki siyasi dürtüyü de artırmaktadır. Siyasal ilginin artması bireydeki siyaset algısını artırmakta ve siyasal eylemler içerisinde bulunmasını kolaylaştırmaktadır
  - Vatandaşlık görevi: Birey hiçbir şey düşünmeden “vatandaşlık görevi duygusu” ile siyasete katılmaktadır. Siyasal katılma ile bu durum arasında olumlu bir ilişki olduğu belirtilmektedir. Yüksek eğitim ve yüksek sosyo-ekonomik durum vatandaşlık görevi duygusunu artırmaktadır.
  - Yabancılaşma: Siyasal yabancılaşma siyasal katılımın olumsuz psikolojik etkenlerindedir. Siyasal yabancılaşmayı siyasal sistemin birey için bir anlam ifade etmemesi, gereksinimlerine yanıt vermemesi ve bireyin siyasal sistemden tamamen kopması durumu olarak tanımlamak mümkündür.
- Sosyal Faktörler:
  - Aile: Siyasal sistem kendi içerisinde yapı, kurum ve ilişkilere sahiptir ve bunlarla varlığını devam ettirmektedir. Bu sistem içerisinde nasıl ki siyasal

partiler, seçimler vb. kurumlar ya da yapılar önemliyse aile kurumu da siyasal katılmada önem arz etmektedir.

- Yaş: Bireyler doğumlarından itibaren üyesi oldukları ailenin ve çevrenin sergilediği siyasi davranışlara benzer yaklaşımlarda bulunmaktadır.
- Cinsiyet: Cinsiyet değişkeninin ortaya çıkarmış olduğu tutum ve davranışlardaki farklılıklar tüm toplumlarda görülmektedir. Gelişmiş demokratik toplumlarda bile parlamenterler arasındaki kadın oranının düşük olduğu görülmektedir.
- Eğitim: Bireyin hiçbir şeyin etkisi olmadan bir siyasal eylemde bulunması onun günlük yaşamda yaptıklarıyla bağlantılıdır. İlişkileri, üstlendiği görev bilinci, aldığı eğitim onun siyasal katılımına etki etmektedir.
- Meslek: Bireyin sosyal statüsünü gösteren ölçütlerden biri meslektir. Birey aldığı eğitim ve yaşadığı çevreyle mesleğini belirlemektedir. Meslek statüsü yüksek olan bireyler siyasete daha etkin katılmaktadır.

Siyasal katılımı etkileyen birden fazla faktör bulunması ve bu faktörlerin ayrı ayrı veya tümünün bir araya gelerek bir etki yaratması mümkündür. Özellikle kadınların siyasal katılımı açısından incelendiğinde özellikle eğitim, kültürel anlayış, toplum yapısı, aile faktörü gibi konuların engel olarak erkek bireylere göre daha fazla karşılaşıldığı görülmektedir. (Özdemir, 2019: 361) Bu nedenle belirtilen engellerin ortadan kaldırılabilmesi için bahsedilen tüm bu faktörlerin düzenlendiği ve geliştirildiği bir anlayış benimsemekle mümkün olacağı sonucuna varılmaktadır. Öncelikle kadınların eğitilmiş bireyler olarak toplum içerisinde yer bulması, iş hayatı ve siyasi hayatta da erkeklerle eşit olduğu anlayışının benimsenmesi gerekmektedir.

2.4. Kadınların Siyasete Katılmalarında Cinsiyetin Rolü

Dünyada ve ülkemizde kadınların ve erkeklerin toplumsal yaşamdaki farklı olaylarla ilgili edindikleri deneyimler, birbirinden farklıdır. Erkekler ile kıyaslandığında kadınların siyasi yaşama farkı nedenlerle ve farklı düzeylerde katıldıkları görülmektedir. (Onay, 2013: 112) Bunun yanında siyasi konularla ilgili tutumlar ve düşünce biçimleri de farklı bir çizgide ilerlemektedir. Bu durum sosyal

haklar, iş yaşamı, eğitim, yaş, çevre gibi unsurlarla birlikte düşünüldüğünde daha gerçekçi bir hal almaktadır.

Toplumsal cinsiyete dayanan iş bölümü, sosyal ve ekonomik nedenler, siyasi kültür, siyasi merak, düzen ve bakış açısı çerçevesinde ele alınabilir. Kadınların önemli bir kısmı bilinçlidir ve kadınların siyasete katılımında genel olarak engel teşkil eden unsurların toplumsal cinsiyete dayalı olduğu ifade edilmektedir (Çaha, 1999: 16).

2.5. Aile Desteği ve Siyaset

Aile desteği kadınların siyasi yaşama katılımında önemli bir unsurdur. Bu alanda yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bulgulara göre siyasi partilerde görev alan kadınların önemli bir kısmının ailesi ya da akrabalarından parti üyesi olanlar bulunmaktadır. Türk toplum yapısında siyasi partilerde kadınlar özellikle partilere ait kadın kollarında daha etkili görevler icra etmektedir. Siyasi partilerde genel olarak sahaya inme, örgütlenme, destekleme, oy verme, miting yapma gibi uygulamalarda kadınlar aracı olarak ön plana çıkmaktadırlar. Toplum yapısında yer alan kadınlar, sosyal ortamlarda da kabul görülen ölçüde toplumda yer alabilmektedirler. Ülkeler arasında değişmekte ise de kadınlar çeşitli kültürel ve sosyal çevreler bakımından aile sorumluluklarının ve diğer nedenlerin de etkisi ile siyasette yer almaktadırlar (Çadır, 2011: 47).

Siyasi iktidar ilişkisi, dini ve cinsel inanışlar, toplumsal cinsiyetin temelini meydana getirmektedir. Toplumsal yaşamda erkek genel itibarıyla kadın karşısında daha egemen konumda olup kadının eve bağımlı kılınması, erkek iktidarının yüceltilmesi, kadının pasif kalmasına neden olmuştur. Bu çerçevede siyasi iktidara ilişkin düşünce de kadının siyasi alandan uzaklaşmasını sağlamıştır. Gelenekler ve adetler, kadının öncelikli olarak evine ve ailesine ait sorumlulukları üstlenmesini istemekte ve kadını özel alanla sınırlandırmaktadır. Geçmiş dönemlerden bu zamana kadar kamusal alanda erkek egemen bir durum söz konusudur. Toplumsal hayattaki bu cinsiyetçi yaklaşım yalnızca bireylerin sahip olduğu cinsiyetlerle değil aynı zamanda karakter özellikleri ile de şekillenmektedir. Bu düşünce biçimi sonucunda kamusal alanda kadın, siyasetin baskıcı rolüyle ve erkek iktidarının gücüyle boyun eğmek durumunda kalmıştır (Heywood, 2007: 14).

2.6. Eğitim

Eğitim, toplumsal yaşamda ve siyasi alandaki faaliyetlerde oldukça önemli bir yere sahiptir. Toplumsal yaşama bakıldığında demokrasinin eksiksiz biçimde kabul edildiği, kadın ve erkeğin seçme-seçilme faaliyetleri ile meclise yansması bir ölçü olarak kabul edilebilir. Erkek egemen kültürel ve geleneksel düşünce modelinin toplumdaki hâkimiyeti benimsenmiş durumdadır. Kadınların yeterli düzeyde eğitim alamaması, kısıtlanması, cinsel ön yargılar siyasi alanda cinsiyet eşitsizliğine yol açmaktadır. Türkiye’de kadınların eğitim düzeyi, çalışma yaşamında aktif biçimde rol alması, okuryazarlık dağılımı, siyasi yaşama katılım gibi konularda yaşanan gelişmeler, erkekler ve kadınlar arasındaki eşitsizliği ortaya koymaktadır. Kadınlar bu çerçevede temsil eşitliğinde çeşitli engellerle karşı karşıya kalmaktadır (Çağlar, 2011: 57).

2.7. Meslek

Kadınların seçtikleri meslekler, toplumsal cinsiyet tarafından şekillendirilen kadının sorumluluklarını ve etkinlik düzeyini etkilemektedir. Meslek seçiminde kadının cinsiyeti öne çıkmakta; cinsiyet ayrımının meslek kurallarına göre meslek seçimini etkilemesi söz konusudur. Erkek ve kadının toplumsal yaşamda belli kurallar çerçevesinde mesleklerini yapması, çeşitli avantaj ve dezavantajları beraberinde getirmektedir (Hannah, 2003: 34).

Kavramsal açıdan kadının mesleği anlama biçimi toplumsal cinsiyet çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu nedenle biyolojik olarak farklılıklar içermektedir. Mesleklerin her birinde kadın olarak mevcut olup olunamayacağına ilişkin bakış açısı da önem taşımaktadır. Bazı meslekler zor şartları, rekabeti ve otoriteyi beraberinde getirmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalara göre kadının feminen olmasını gerektiren iş kollarıdır. Bir kadında hassasiyet, şefkat, nezaket, estetik, zarafet, incelik, duygusallık gibi unsurlar bulunması gerektiğine yönelik bir algı söz konusudur. Bu özelliklerin ortaya konabileceği meslekler kadınlara uygun olarak değerlendirilmektedir. Erkek değerlerini içeren iş kollarının ise kadınların kendilerine has özelliklerinin yıpranmasına yol açacağı düşünülmektedir (Tan, 1996:

40). Kadınların çalışma yaşamında aktif olmalarında engel teşkil eden çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Aşağıda, bu unsurların en yaygın olanlarına yer verilmektedir.

Cam Tavan Sendromu

1970'lerde Amerika'da ortaya çıkan can tavan kavramı, örgütsel kalıplar çerçevesinde oluşmuştur. Can tavan, kadınların üst düzey yönetici olmasını engelleyen temel unsurlardan biridir. Kamu kurumlarında ya da özel sektörde çalışmakta olan kadınların yükselmesinin engellenmesi için kullanılan bir kavram olan cam tavan, bütün sorunların belirsiz olmasıdır. Belirli bir makama hak kazanan ve daha sonra daha üst makamlara gelme isteğinde olan kadınların hak ettiği ve beklediği terfi alamamasını ifade etmektedir. İş hayatına kadınların katılımının gittikçe artması, çalışma yaşamında ve yönetim kademelerinde bu konuyla ilgili daha fazla araştırma yapılmasını teşvik etmiştir. Dolayısıyla özel sektörde ve kamu kurumlarındaki kadınların genel olarak orta kademeye kadar yükselebildiği, en üst düzeye genel olarak ulaşamadıkları görülmektedir (Çağım, 2004:1).

2.8. Bireysel Engeller

Mart 2003'te *Ernest and Young'a* bağlı olan insan kaynakları web sitesi tarafından yapılan bir çalışmaya göre iş yaşamında kadın olmak ele alınmıştır. Çalışmadan elde edilen verilere göre 1003 katılımcının yalnızca %6,8'i yöneticisinin kadın olmasını istediğini belirtmiştir. Yine yapılan başka bir çalışmada kadın yöneticiler konusu incelenmiş, bu çalışma sonucunda kadınların görevlerini sürdürürken karşı karşıya kaldıkları sorunlara ilişkin soru "kadın yöneticilerle çalışmanın erkeklere zor gelmesi" olarak yanıtlanmıştır (Mızrahi ve Aracı, 2010: 154).

5000 kişinin katılımıyla yapılan bir başka araştırma verilerine göre kadın katılımcıların %46'sı, hemcins yönetici istememektedir. Pek çok araştırmada kadın yöneticilerinin önemli bir kısmının tek güçlü konumunda bulunmak için altında çalışan kadınların terfi etmesini istemediği görülmektedir. Kadın yöneticilerin hemcinslerine destek olma ya da onları koruma algısı doğru değildir, aslında kadın yöneticiler kadın çalışanların terfiine sıcak bakmamaktadır (Besler ve Oruç, 2010: 20).

2.9. Gelir Düzeyi

Geçmiş dönemlerden bugüne kadınların siyasi yaşama katılımı ile gelir düzeyi arasında bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Siyaset bilimciler genel itibarıyla gelir düzeyindeki artışla bireylerin siyasi ilişkilerinin de geliştiğini ifade etmektedir. Kişilerin siyasi katılımı ve gelir düzeyi olarak gerçekleştirilen araştırmalarda kazancı düşük statüde bulunan kişilerin ilk olarak temel ihtiyaçları ile aile sorumluluklarını yerine getirmeleri nedeniyle dışarıda bırakılmıştır. Bu çerçevede eğitim düzeyi yüksek olan bir toplumda gelir düzeyi de iyi olacağı için bireylerin siyasi alanda yer alması ve daha fazla görevlendirilmesi de mümkün olabilmektedir denebilir (Gücük, 2006: 13).

Bu alanda yapılan araştırmalarda gelirin artması ve siyasi katılım düzeyi ilişkisinin incelendiği ve olumlu bir ilişki saptanan araştırmalar bulunmaktadır. Siyasi katılımı artıran bir unsur olarak gelir düzeyi bu bakımdan her zaman etkili olmayabilir. Fakat ekonomik ve sosyal düzeyin yüksek olması siyasi katılıma önemli ölçüde etki etmektedir (Dursun, 2006: 14). Dünya genelinde kadınların siyasi hayata dâhil olmasının önünde çeşitli sosyal, toplumsal, siyasal, kültürel ve finansal engel bulunmakta olup bunların dışında geleneksel aile yaklaşımı özellikleri de önemli bir unsurdur. Bütün bunlara ek olarak kadınların siyasi yaşamda öne çıkamamasının ya da azınlık olarak kalmasının temelinde olan en önemli sorunlardan biri, güçlü bir gelire sahip olamamalarıdır. Eğitim öğretim olanaklarından yeterli düzeyde yararlanamamış olan kadınlar, dolayısıyla toplumsal gelir düzeyi yüksek çalışma alanlarında yer alamamakta ve dolayısıyla siyasi yaşamın da dışında kalmaktadırlar.

Etik değerlerin ve ahlaki unsurların önemsenmediği bir toplum yapısı içinde kadınların mağduriyeti engellenememektedir. Bu tür toplumlarda kadına ait özgürlüklerin sınırları farklı kimlikler dikkate alınmadan çizilmektedir. Konuya ekonomik açıdan yaklaşılması analizlerin isabetsiz olmasına yol açmaktadır (Gürcan, 2015: 49).

Kadınların kamusal alanda görünür halde olmaması da, siyasi alanda aktif olmalarının önündeki en önemli engellerden biridir. Yeterli finansal güce sahip olamayan kadınlar birçok fırsatı kaçırmakta, siyasetin erkek egemen yapısını kıramamaktadır. Aynı zamanda kadının ev işleri ve annelik sorumlulukları gibi cinsiyetten kaynaklanan yaklaşımlar nedeniyle özel alanda kalması ve kamusal

yaşama dâhil olamaması, siyasi katılım için de önemli bir engel teşkil etmektedir (Demir, 2015: 17).

Siyasi partilerin kadının destekçisi olmaması, kanuni bazı düzenlemelerdeki eksikleri de göstermektedir. Kadınların aile, ev, çocuk gibi sorumluluklarının fazla olması zamansal açıdan sorun yaratmaktadır ve kamusal alana katılımlarını engellemektedir (Doğramacı, 1997: 18)

2.10. Toplumsal Engeller

Kadınlara yönelik ön yargılar, iş yaşamında kadınları olumsuz yönde etkilemekte olup kadınların yönetici konumunda bir model olmasına engel olmaktadır. Cinsiyet çerçevesinde gerçekleşen toplumsallaşma sebebiyle toplum bireylerin sahip olduğu cinsiyet sebebiyle onlardan farklı rolleri üstlenmesini beklemektedir. Örucü ve Kılıç tarafından (2007) yapılan çalışmada kadınların kariyer sahibi olamaması ya da yetki hakkı elde edememesinin en önemli sebebi olarak eğitimdeki fırsat eşitsizlikleri ve toplumsal ön yargılar olarak ifade edilmiştir.

Siyasi alanda erkeklere kıyasla kadınların aldığı görevler oldukça sınırlıdır. Kadınların varlıklarını garantileyecek, onları güçlendirecek yeni kurallara ihtiyacı vardır. Partiler için verilen yardımların verilmiş sıralamasında bazı şartların değiştirilmesi gerekmektedir. Kadınların siyasi yaşamda başarılı olabilmesi, eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve statü bakımından da değer görmeleri gerekmektedir. Siyasi alanda kadınların başarılı olabilmesi için seçilmiş olmalarının yanında görevlerine yönelik deneyime de sahip olabilmesi çok daha başarılı olmalarını sağlayacaktır. Gelişmiş ülkelerde erkek ve kadınlar arasında bir ayrım olmaması, kadınların kariyerlerinde oldukça yükselebildiği görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise erkek ve kadın arasındaki ayrımcılığın en aza indirilmesi ekonomik ülke kalkınması bakımından önemlidir (Eser, 2007: 20).

Dünyada ve ülkemizde siyasi ortamlar erkekler tarafından oluşturulmaktadır. Siyasi alandaki yarışta kadınların güç kazanabilmesi için erkekler gibi hareket etmesi, gece-gündüz demeden çaba göstermesi gerekmektedir. Erkeklerle eşit şartlarda olabilmek için erkeklerden daha fazla çalışmaları gerekmektedir (Gökçimen, 2004: 44).

Bunun yanında kadınların toplum tarafından belirlenen yargıların da karşısında durabilmesi ve siyasi yaşamda var olma hakkını elde edebilmesi gerekmektedir. Çünkü bu hak cinsiyet ayırt edilmeden bireylere verilmiş olsa da toplumdaki ön yargılar kadınların geri planda kalmasına neden olmaktadır.

Siyasi alanda kadınlar tarafından yapılan girişimler, bu alanda eğitimin önemini gözler önüne sermektedir. Genel itibarıyla kırsal alanlarda eğitim öğretim ya da okuryazarlık düzeyi yüksek değildir. Bu nedenle bu gibi alanlarda eğitilmiş kişiler önemli görülmektedir. Bu çerçevede erkeklerin siyasi alana katılımı desteklenirken kadınlar geleneksel bakış açısı ile siyasetten uzak tutulmaya çalışılmakta, desteklenmek bir yana engellenmektedirler. Her ne kadar modern toplum yapısı bu durumu bir nebze kırmış ise de yine de toplumun önemli bir kısmı gelenek, adet, örf ve göreneklere uygun halde yaşamaya devam etmektedir (Çaha, 2014: 18).

Siyasi alanda kadınların geri planda kaldığı ya da tutulduğu günümüzde rahatlıkla fark edilen bir gerçektir. Kadınların siyasete katılımı engellenmekte, katılım sağlayabildiklerinde ise bu konuda deneyim sahibi olamadıkları için bocalayabilmektedirler. Bu alanda yapılan çalışmalarda kadın vekiller ile görüşmeler yapılmış, yaşadıkları sorunları ve zorlukları dile getirmeleri istenmiştir. Bu sorulara verilen yanıtlarda kadınların erkek egemenliği noktasında ciddi düzeyde sorun ve geri planda kalmışlık yaşadıkları görülmektedir (Çakır, 2013: 19). Siyasi alanda erkek egemenliğinin baskın olması, bu alanda kadınların bir süre sonra erkeksi hale gelmesine ya da zayıf kalmasına yol açmıştır. Siyasi alanda erkekle özdeş hale gelen ve aynı zamanda geleneksel “kadınlık” rollerine de devam eden iki kadın tipi söz konusudur. Bu durum kadınları hem daha fazla yormakta hem de onların bocalamasına neden olmaktadır (Akal, 1994: 20).

Yerel ve merkezi siyasi karar alma süreçlerinde kadınların engelleyen unsurlar ataerkil yaklaşım, ideoloji, kadının rolünün eş ve annelik biçiminde algılanması, dini ve geleneksel algılar, kültürel, ekonomik ve sosyal algılar, cinsiyetçilik, gelir düzeyi, meslek, eğitim, aile, kır-şehir, yaş, sermayede kısıtlılık, Doğu-Batı eksenini ve siyasetin bir erkek alanı olarak kabullenilmiş olmasıdır. Kadına verilen geleneksel roller ve siyaset birbiri ile örtüşmez. Ayrıca kadınlar sosyal alanlarda ve eğitim alanında fırsat eşitsizliği ile karşı karşıya kalmaktadır. Yine siyasi alan deneyimi iyi düzeyde olmayan

kadınlar bu alanda faaliyet göstermekten çekinmekte ya da deneyimsizlik nedeniyle yapılan işler başarısız olabilmektedir. Bütün bunlar siyasi alandan kadının uzak kalmasına neden olmaktadır.

Geçmiş dönemlerde ve bugün, siyasi alanda varlık gösteren kadınların konumunun ve eğitim seviyesinin oldukça iyi olduğu görülmektedir. Siyasete katılım finansal olarak da güçlü olmayı gerektirmesi nedeniyle kadınların erkeklere kıyasla daha az bu alanda aktif olduğu görülmektedir. Genel itibarıyla politize olmadığı düşünülen kadın, geleneksel roller ve siyasi rolleri bağdaştıramayacağına ilişkin bakış açısı ile mücadele etmek durumundadır. Böylelikle kadınlar seçimden önce adaylık aşamasından itibaren bir dizi mücadeleye girmektedir. Ülkemizde merkezi yönetimde kadınların temsili azdır fakat yerel yönetimlerde kadınların sayısı gittikçe artmaktadır. Belediyelerde kadın üye sayısı ve muhtar kadın sayısı artış göstermektedir (Dinçkol, 2002: 151).

Demokrasi gereğince halk, temsilcileri cinsiyetlerine göre ayıramaz, millet hem kadın hem erkek vekiller tarafından eşit düzeyde temsil edilmektedir. Milletın bütün fertleri ve bireyleri bir bütün olarak değerlendirilmeli ve kabul edilmelidir. Toplum yapısı içinde kadının özellikle aile içindeki konumunun geleneksel, ekonomik, siyasi, dini koşullara göre biçimlendiği görülmektedir. Bu alanlarda kadınların bu şekilde konumlanmasında kadınların iş yaşamına dâhil olması, sanayileşme, eğitim olanaklarına ulaşım, kentleşme gibi gelişmelerin etkisi fazladır.

Kadınlarla ilgili konularda ve kadın hakları ile ilgili olarak bir farkındalık meydana getirilmesi, daha katılımcı, eşit, adil, demokratik bir yaşamın sürdürülebilmesi için kültürel, ekonomik ve sosyal kalkınma süreci içinde bu konu ele alınmalı ve şekillendirilmelidir. Böylelikle kadınlar da kendi haklarının farkına vararak onlara sahip çıkmaya başlayacaktır.

Kadın hakları bireysel ve bölgesel, eğitimsel ve zihniyet bakımından farklılıklara sahiptir. Kadın olmaları nedeniyle yaşadıkları sorunların dışında örneğin yalnızca bir coğrafyada yaşamak durumunda olduğu için hak ve özgürlükleri kısıtlanan birçok kadın bulunmaktadır. Modern görünen ülkelerin istatistiklerinde dahi kadına şiddet ve kadın hakları konusunda yeterli adımların atıldığı günümüzde bile

söylenememektedir. Bu bağlamda kadınlar siyasi, kültürel, finansal ve sosyal açılardan farklı yerlerde konumlan(dırıl)mışlardır.

Kazanılan hakların sürdürülmesi ve hak kullanımının hakkıyla yapılabilmesi için kadınlarda farkındalık düzeyinin artırılması gerekmektedir. Kadınlar eğitilmeli, bilinçli birer birey haline getirilmeli ve toplumsal yapı içinde mevcut konumları yükseltilmelidir.

Mustafa Kemal Atatürk, demokratik bir devlet ve toplumun bir vatandaşı olmanın çağdaş ve uygar değerlere sahip olmak ile mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Bu değerler ile örülü halde devam eden demokratik bir yapıda bu değerlerin gelişmesi için öncelikle öğretilmeleri gerekmektedir. Bu çerçevede Mustafa Kemal, vatandaşlara demokrasinin telkin ve teşviki için Yurttaş İçin Medeni Bilgiler adlı kitabı yazmıştır. Bu eserde vatandaşlık görev ve sorumluluklardan söz ederken aynı zamanda siyasi hakların yetenek, yaş, cinsiyet gibi farklılıklar dikkate alınmaksızın her bireye verildiğini belirtmektedir (Ozankaya, 2000: 82).

Demokrasinin olmazsa olmaz parçaları arasında yer alan eşitlik ve insan hakları kavramlarının yaşama geçirilebilmesi için siyaset alanında eşitliğin ve özellikle cinsiyet eşitliğinin tam manası ile sağlanabilmesi, kadınlara teşkilat yapıları içinde kadın kolları örgütlenmeleri dışında da sandalye ayrılması gerekmektedir.

Mustafa Kemal, modern bir toplumda erkek ve kadın ayrımı yapılmadan her iki cinsin de kamusal alanın bütün alanlarında eşit vatandaşlar olduklarını sürekli vurgulamıştır (Ozankaya, 2000: 87). Kadınlar yalnızca siyasi olarak değil medeni hukuk dallarında ve aile içinde de kendi haklarının bilincinde olmalı, kanunlarla kazandığı hak ve özgürlüklerin farkında olmalı, bunlara ulaşamadığında ya da temel hak ve özgürlükleri engellendiğinde ise mücadeleye ve bunları geri almaya hazır olmalıdır.

2.11. Kadınların Siyasete Katılımında Dinin Etkileri

İslam dininin kadına bakış açısı ve verdiği değer İslamiyet'i benimseyen her ülkede farklı yorumlanmış olsa da kadının toplumsal yeri açısından hemen hemen her coğrafyada aynı etkiyi göstermiştir. Kadının değerli ve korunması gereken bir varlık olduğu görüşünün hâkim olduğu İslamiyet'te bu görüş kadınların genellikle toplumsal

hayattan soyutlanması ve ev hayatına kapatılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu durum her ülke ve coğrafyanın kendi toplumsal gelenekleri doğrultusunda daha yoğun veya etkili olarak değişiklik göstermiştir (Yeter, 2015: 196).

Geçmiş ve günümüzde şeriatla kadınların devletin başına geçemeyeceğine ilişkin katı bir kural bulunmaktadır. Örneğin İran’da baskın haldeki görüş kadınların karar verme becerisinin kabul edilebilir olmadığı yönündedir. Şeriatla göre İslam ülkelerinde kadın hakları günümüzde siyasi çerçevede kural koyucuların düşünce biçimlerine göre belirlenmektedir. Bu durum ise kadınların siyasi hayata dâhil olması konusunda önemli bir sorundur. Meritokrasi sloganı hükümette farklı alanlarda popülerlik kazanmış ise de uzman ve entelektüel kadınların büyük bir kısmı devletteki yönetim pozisyonlarına erişimi engellenmiştir (Ridgeon, 2005: 85).

Söz konusu ülkelerde kadınlar yargı kademelerinde görev alamaz halde olup üniversiteye girişleri de belirli alanlarla sınırlı hale getirilmiştir. Eş ve anne olarak görevlerini yapmalarını engellemeyecek biçimde iş gücüne katılım sağlama hakkı verilmiştir. Fakat kadınların son derece kısıtlanan bu hakları kullanabilmesi de diğer birçok hak gibi rejime uygun biçimde örtünmeleri, giyinmeleri gibi ciddi bir kanuna bağlıdır.

Arabistan tarihinde ise kadınlar belediye seçimlerine ilk kez hem seçmen hem de aday olarak katılmışlardır. Suudi Arabistan’daki seçimlerde 980 kadın aday olmuştur. 130.000 kadın ise oy kullanmıştır. Bu rakamlar yine de siyasete katılan erkeklere kıyasla oldukça azdır (Yaylı ve Eroğlu, 2015: 510). Orta Doğu’da siyasete katılım hakkının kadınlara tanınmadığı tek ülke Suudi Arabistan olup burada kadınların aşması gereken engeller oldukça fazladır. Kadınlar ne siyasete ne de etkinliklere dâhil olabilmektedir. Suudi Arabistan kadınlarının ücret karşılığında çalışan kadın oranı yalnızca %5 olarak ifade edilmektedir. İnsan hakları savunucularına göre kadınlara öncelikli olarak hukuki haklar tanınmalıdır (Zeyneloğlu ve Kısa, 2012: 9).

Bugün dünya genelinde kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olmaları yasal olarak mümkün ise de uygulamada sorunlar yaşanmaktadır. Öte yandan bu haksızlık, yalnızca kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olmaması olarak düşünülmemesi gerekmektedir. Kadın dernekleri ve STK’lar başta olmak üzere

yapılacak eylemlerle kadınların yaşam alanlarında, sosyal ve kamusal yaşamda çok daha etkili hale getirilmesi için çaba gösterilmesi gerekmektedir (Altındal, 2007: 65).

Siyasal katılım ve türleri incelendiğinde siyasi katılımın yalnızca oy vermekten ibaret olmadığı ve aslında siyasi olarak gerçekleştirilen veya düşünülen tüm eylemlerin de siyasi katılım sayıldığı ifade edilmektedir. Bir seçimde herhangi bir parti desteklemek, destekçi kazanılmasını sağlamak adına fikir beyan etmek, parti programlarına, miting veya propagandalara katılmakta aynı zamanda siyasi katılım sürecine dahil olmaktır. Kadınların siyasi katılımını seçme ve seçilme hakkı kazanılmasına indirgmeden sürecin tamamını bu incelendiğinde yukarıda bahsi geçen konularda engelleri kaldırmak adına Türkiye ve dünyada birçok ülkede 19. Yüzyıldan itibaren yaygınlaşan feminizm akımı çerçevesinde birçok eylemler meydana gelmiş ve bahsedilen engeller açısından yol kat edilse de günümüze kadar bahsi geçen sorunlar süregelmiştir. Kadınların iş hayatına ve toplumsal hayata daha fazla dâhil edilmesiyle birlikte erkekler karşısında yaşadığı eşitsizlik azalmış olsa da günümüzde bazı alanlarda özellikle siyasette bu eşitliğin hala sağlanamadığını görmekteyiz. Kadınların ülke parlamentolarında sayıca hala az yer alması, siyasette yer alan kadınlara karşı tutumda eşitsizliğin devam etmesi veya kadınların siyasette yer alabilmesi için daha erkeksi bir imaj yürütmek zorunda kalması gibi örnekler verilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK KADINININ SİYASETTE VAR OLMA MÜCADELESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

3.1. Türk Kadınının Toplumsal Hayatta Karşılaştığı Engellerin Tarihsel Gelişimi

Türk toplumunun kadına bakış açısı ve toplumsal hayattaki rolünün tarihsel gelişimi incelendiğinde İslamiyet'in kabulünün büyük bir kırılma noktası olduğu görülmektedir. Toplumsal hayatta olduğu gibi cinsiyet rolleri üzerinde de İslami değerlerin ön plana çıkmaya başlaması ile kadınların kıyafetleri, sosyal alandan uzaklaştırılmaları, kadın-erkek iletişiminin sınırlandırılması gibi sonuçlar doğurmuştur. Yaşanan bu toplumsal değişim ile birlikte Türk kadını geçmişte edinmiş olduğu sosyal, idari ve hukuki haklarını kaybetmiştir. Osmanlı Devleti gerileme döneminde ise kadınlar mevcut statüsünü oldukça kaybetmiş kadınların yerinin ev olduğu bir düzene geçilmiştir. Hukuksal açıdan, var olan miras hakkı, mahkemelerde tanıklık yapma hakkı ellerinden alınmıştır. (Doğramacı, 1989:135) Kırsal kesimde kadınların aktif olarak çalışması ve iş bölümüne katılması geleneği devam etse de özellikle şehirleşmelerin yoğun olduğu kesimlerde kadınların hayatı tamamen ev ile sınırlandırılmış, eğitim alma veya kılık kıyafet gibi özgürlükleri engellenmiştir. Kadınlar çalışma hayatında bulunmamakla birlikte çok nadir de olsa çalışan kadınlar bulunmaktadır. Ancak bu kişiler genellikle eşini veya babasını kaybetmiş ve kendi geçimini sağlamak zorunda olan kişiler olmuştur. Ayrıca kadınların evlilik boşanma gibi konularda da söz sahibi olamaması bu engeller açısından dikkat çekmektedir. Erkeklerin aksine evlilik kararına itirazda bulunamaması veya boşanmaya karar verememesi kadınların hukuki alanlarda da erkekler karşısında geri plana atıldığının önemli bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkeğin talebi ile gerçekleşen boşanmalarda ise kadınlara az bir miktarda nafaka ödenmesi ve bununla kişinin geçimini sağlayamaması yine bu kadınları da çalışma hayatına yönlendirmiştir. Ancak meslek tanımı olarak toplum içerisinde yer bulamayan kadınların genellikle tarlalarda çalıştığı gözlemlenmiştir (Avcı, 2016: 230).

Toplumsal hayatta olduğu gibi eğitim hayatında da geri planda kalan kadınlar için tek eğitim kurumu sıbyan mektepleri olmakla birlikte küçük yaşta başlanan bu

eğitim 3 veya 4 yıl sürmekteydi. Günümüz şartlarında ilköğretim eğitimi olarak değerlendirebileceğimiz bu okul sonrasında erkekler askeri veya sivil okullara devam edebiliyorken kadınların eğitimi bu seviyede sınırlandırılmıştır. Gelir düzeyi gruplarına göre daha varlıklı ailelerde kadınlar özel dersler ile eğitim almışlardır ancak bir devlet geleneği ve politikası olarak kadınların eğitimine önem verilmesi ve buna yönelik adımlar atılması daha sonra mümkün olmuştur.

Kadına bakış açısı Türk toplumunda kadının sahip olduğu roller açısından zaman içinde değişiklik göstermiştir. Bu durum bakımından dönemseller şartlar ve bu doğrultuda oluşan toplumsal roller söz konusudur. Toplumsal yaşamda kadının yeri İslamiyet öncesi, İslami dönem ve Cumhuriyet Dönemi çerçevesinde değişmektedir. İslami dönem öncesinde dönemseller şartlar dikkate alındığında kadının aile yapısında ve yönetim açısından kurallar kadınların lehine olup toplumsal yaşamda kadınlar da var olmuştur. Toplum yapısı içinde daha yüksek söz hakkına sahip olan kadınlar, yönetime katılabilmıştir. Toplum hayatının beraberinde getirdiği roller bakımından bu dönemde daha sonraki dönemlere kıyasla daha az cinsiyet ayrımı söz konusudur (Bingöl, 2014: 111).

İslamiyet'in kabul edilmesinden sonra toplum yapısında birtakım değişiklikler meydana gelmiş, bunlar daha çok kadınların aleyhine gelişmiştir. İslam öncesi dönemde erkek ve kadın göçebe kültür etkisi ile daha eşit bir konumda yer alırken devletleşme ve İslamiyet'in kabulü sonrasında yerleşik hayata geçilmiş, toplumsal sınırlar netleşmiş, erkek ve kadınların yaşam alanları da dâhil olmak üzere keskin bir ayrım gerçekteleşmiştir. şer'i Hukuk erkeklere daha geniş bir alan tanımış olup kadınlar her alanda sınırlanmıştır. Bu durum kadınların siyasi yaşama katılmasında doğrudan engel oluşturmasa da uygulamada daha ciddi sınırlamalar söz konusu olmuştur. Bu durum farklı nedenlere dayanmakta ise de İslami dönem öncesine göre en belirgin farklardan biri özellikle siyasi katılımı asıl sağlaması beklenen şehirde yaşayan kadınların daha kısıtlı alanlarının olması gösterilebilmektedir.

İslamiyet'in kabulü ve Osmanlı Dönemi'nde de kadının rolünün erkekler tarafından belirlendiği bir toplum yapısı hâkim olmuştur. Bu yapıda kadınların toplumsal rolü ve siyasi katılımı sınırlı iken bu dönemde kadınların da siyasi hayat ile ilgili doğrudan bir girişimi olmadığını söylemek mümkündür. Bunun en temel

nedenlerinden biri kadınların toplumda ev içerisinde bulunmasını sağlayacak normların olması ve toplum yapısının da bu şekilde süregelmesini sağlamıştır. Kadınların özgürlük ve yaşam alanlarının halk ve saray biçiminde ayrılmasının dışında, kırsalda ve şehirlerde yaşayan kadınlar arasında da farklılıklar söz konusudur (Yılmaz, 2010).

Kadınlar hanedan ailesine mensup olduklarında diğerlerine kıyasla daha özgür bir konumda yer alsa da siyasete ve yönetime doğrudan katılım sağlayamamıştır. Kadınların yönetime müdahalesi dolaylı olarak (veliaht, sadrazam, vezir vb.) gerçekleşmiştir. Halk tabakasındaki kadınlar ise çok daha kısıtlı bir alana sahip olmuştur. Hanedan üyesi bir kadın dahi doğrudan siyasette rol alamazken halk tabakasından bir kadının siyasete katılımından bahsetmek mümkün olmamıştır. Özellikle kırsal kesimde yaşayan kadınlara kıyasla şehirde yaşayan kadınlar daha da kısıtlı kalmış toplumsal veya kültürel dahi herhangi bir oluşuma katılması mümkün olmamıştır.

3.2. Osmanlı Devleti Klasik Dönemi

Osmanlı Dönemi'nde kadınların konumu ve toplumsal yapı büyük oranda İslamiyet çerçevesinde belirlenmiştir. Kuruluş döneminde eski Türk toplum yapısı gelenekleri devam etmekle birlikte devlet yapısının merkezileşmeye başlaması ile birlikte İslamiyet'in ve İslami hukukun daha çok etkisi görülmüş ve toplum bu doğrultuda şekillenmiştir. İlk dönemlerde daha çok göçebe hayat kültürü olduğundan dolayı kadınların da erkeklerle eşit olmasa da sonraki dönemlere oranla daha aktif olduğu görülmektedir (Kavuncu, 1999: 160).

Klasik dönemde kadınların siyasi yaşama katılımı ve eşitlik gibi girişimleri olmasa da bu durum çeşitli nedenlerle gerçekleşmiştir. Şer'i hukuka göre biçimlenen toplum yapısının erkek egemen bir sistem olması, İslamiyet'in kadınlara alan açmaması bunların başında gelmektedir. Kadın toplumsal yaşama katılamamış, dışarı çıkabileceği yerler ve günler devlet tarafından belirlenmiştir. İslam hukukuna göre toplumun temeli olan ailede de kadının konumu ikinci planda kalmıştır (Doğramacı, 1992: 4). Bu duruma örnek teşkil eden bazı kurallar mevcuttur. Örneğin; evliliklerde kadın rızası ve tek eşlilik yaygınken, boşanma söz konusu olduğunda ise kadınlar

erkeklerle oranla dezavantajlı konumda olmuşlardır. Kadınların boşanma gibi bir hakkı bulunmazken, erkeklerin bunu sadece bir söz ile gerçekleştirmesi mümkün kılınmıştır.

Miras konusunda da evlilik gibi kadınlar erkeklerle oranla oldukça geri plandadır. Miras durumunda kadın, Şer'i hukuk gereği erkek mirasçıların aldığı payın yarısını almak zorunda kalmıştır. Örfi hukuk gereğince eşit miktarda paylaşım yapıldığı örneklerle karşılaşılsa dahi temel olarak uygulanan sistemde kadının erkeklerin yarısı kadar miras payı alması yaygın olmuştur (Akyılmaz, 2008: 18).

Kadının bu dönemde çalışma ve eğitim hayatından da geri planda kaldığı görülmektedir. Kız çocuklarının eğitimi yalnızca dini ve temel eğitimden meydana gelen sıbyan mektebiyle sınırlandırılmıştır. Saraylı olan ve eğitim alan kadınlar haricinde toplumda kadınların eğitim oranı oldukça düşüktür. Tanzimat ile birlikte gelen yenileşme hareketleri sonucunda kadınlar lise düzeyinde eğitim alma imkânına sahip olmuştur (Keçeci Kurt ve Polat, 2013: 81).

Erken dönem Osmanlı Devletinin merkezileşmesi ve İslami kültürü benimsemesi ile toplumdaki yeri oldukça değişen kadınlar, eğitim, hukuk ve kültürel olarak oldukça geri planda kalmış ve zamanla eğitim alanında kadınlar için de ilerleme kaydedildikçe toplumda kendilerini göstermeye başlamışlardır. Ancak bundan öncesinde özellikle şehirli kadınların günlük hayattaki yeri tamamen ev olurken, bu durumu sorgulama, itiraz etme, siyasal katılım veya diğer meselelerle ilgili elle tutulur bir hak arayışı olmamıştır.

3.3. Türk Modernleşmesi ve Kadın Hakları

Sosyolojik açıdan modernleşme, Ferdinand Tönnies'in açıklamasına göre *gemienschaft - gessellschaft*, Emile Durkheim'e göre organik dayanışma/meکانik dayanışma yahut *society-communty* olarak kullanılmakta olup Türkçede gelenekselden moderne geçişi ifade etmektedir (Çiçek Aydın ve Yağcı, 2015: 272). Modernleşmede temel dinamik, bir topluma ait bireylerin bir yandan toplumsal yeniden üretime yönelik olanaklar sunulması, öte yandan bireylerin bu olanaklara yönelik müdahale hakkına sahip olabilmesidir. Modernleşme, kurumsal bir olanak süreci sunmakta ve bireylerin bu olanakları algılamasını da içermektedir (Tokuroğlu, 2004: 12).

Modernleşme, uygulama aşamasında maddi kültür unsurlarının, zevklerin ve alışkanlıkların farklı katmanlarda seçmeli biçimde kabul edilmesini ve aynı zamanda toplumsal statünün de işareti olan farklı üsluplarda meydana getirilmesini içermektedir (Kandiyoti, 2011: 229).

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan ve yirminci yüzyılın ortalarına dek süren Türk modernleşmesinin erken dönemi olarak isimlendirilmektedir. Tanzimat sürecinde yapılan reformlar ile Meşrutiyet hareketleriyle ortaya çıkan özgürleşme dinamikleri ile bu süreçlerin dönüştüğü Cumhuriyet modernleşmesinin temel yapıtaşları olmuştur. Osmanlı döneminde on dokuzuncu yüzyıldan itibaren değişim süreci başlamış, modern devlet gelişiminden ziyade ulus devlet kurmaya odaklanan toplumsal bir değişim sürecini ortaya çıkarmıştır (Sancar, 2014: 82).

Osmanlı dönemi modernleşmesi Türk modernleşmesinin de temelini inşa etmiştir. Osmanlı'yı değişime mecbur bırakan, kapitalist rejimin Sanayi Devrimi ile beraber ulus devletleri ortaya çıkarması olmuştur (Sancar, 2014: 82). Hem Osmanlı hem de Türk modernleşmesinde Batı modernleşmesinin takip edilmesi ile amaçlanan devletin modernize edilmesidir. Toplumsal alanda da modernleşmenin uygulanması talebi, bu düzeydeki çabalar devlete karşı hareketler olarak değerlendirilmiştir. Toplumun değil de devletin modernize edilmesinin daha önemli ve acil olarak değerlendirilmesi, modernliğin yalnızca araçsal bir değişim olma durumunu akla getirmiştir (Tokuroğlu, 2004: 27). Modernleşme sürecinde Osmanlı devletinin siyasi yapısı, farklılaşma, merkezileşme, özgürleşme, laikleşme süreçlerine girmiştir. Hukuk, ekonomi, eğitim, toplumsal yaşamda çok yönlü değişiklikler gerçekleşmiştir. Bu belirleyicilik kadının konumunda da ortaya çıkmaktadır. Çünkü kadının değişimi modernleşme ile paralel bir biçimde gerçekleşmiştir (Çakır, 193: 22).

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda hukuki, eğitimsel, finansal, toplumsal ve düşünsel alanlarda geçirdiği dönüşümler, Osmanlı kadınlarını da etkilemiştir. Bu sürece liderlik eden temel değişimlerin ise II. Meşrutiyet döneminde yaşandığı görülmektedir. Bu dönemde pek çok alanda gerçekleşen değişimler kadınların durumunu da etkilemiş, kadınlar kamusal alanda görünür hale gelmek için çeşitli taleplerde bulunmuştur. Bu konudaki en önemli rol ise basınındır. Kadınlar içinde yer aldıkları ikincil konumu ve kendilerine yapılan ayrımcılıkları sorgular hale gelmiş,

kadınlık bilinci uyanmıştır. Hareketin ilk yıllarında doğrudan bir siyasal hak talebi olmamıştır ancak II. Meşrutiyet'te meclisin açılış görüşmelerinin izlenmesi talep edilmiştir (Çakır, 2013: 94).

Genel itibarıyla Osmanlı saray çevresinde yer alan aristokrat ailelere mensup olan seçkin kadınlar tarafından örgütlenen dernekler ve dergiler çerçevesinde çalışmalar yürütülmüş ve bunlarla İslamiyet'i kabul eden kadınların da bağımsız ve modern olabileceğinin gösterilmesi amaçlanmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından Cumhuriyet'in kuruluşuna kadarki süreçte Osmanlı kadın hareketi tam olarak şekillenmeye başlamıştır denebilir. II. Meşrutiyet ile beraber gelen özgür ortamda kadınlar haklar ve özgürlük talep etmişler, kendilerinin de insani çerçevede yaşamak istediklerini ve karşı karşıya kaldıkları ihlalleri dillendirmişlerdir. Bu dönemde ortaya konan talepler arasında kız çocuklarının ve kadınların eğitim görmesi, kamusal alanda görünür hale gelme isteği ve çabası, erkek isteği ile boşanma ve çok eşlilik vb. uygulamaların kalkması, giyinme ile ilgili yasaklamaların kalkması sayılabilir (Sancar, 2014: 95).

Tanzimat ve II. Meşrutiyet dönemlerinde öncü yöneticiler modernleşme bağlamında meydana getirmeye çalıştıkları yeni toplum yapısında kendilerinin yaşamak istediği aileye ait özellikler üzerinde çalışmışlardır. Biçimlendirmeye çalışılan yeni aile ve toplumda kadınların nasıl bir rol ve statüye sahip olması gerektiği, farklı açılardan değerlendirilmiştir (Sancar, 2014: 85).

Kadınlar açısından bu dönemde gerçekleştirilen ideolojik müdahaleler, erkek kimliğindeki kademeli değişimle kıyaslandığında daha ateşli ve sert tartışmalara maruz kalmıştır. Reform döneminden bu yana kadınlar ve aile üzerindeki tartışmalar, tehdit altında bulunan devletin kurtarılması için farklı ideolojik çözümleri beraberinde getirmiştir. Milliyetçilik İslam öncesinde mevcut olan Türk eşitliğini ve kadınların özgürlüğünü kendine mal etmiş, Osmanlı dönemi ataerkilliğinin temel yönleri, özgün Türk töresinin yozlaşması olarak tanımlanmış ve tartışılmıştır. Kadınların özgürleşmesine ilişkin unsur Cumhuriyet rejimi tarafından devlet ideolojisinin bir etmeni olarak kabul görmüştür (Kandiyoti, 2011: 236).

1869 ve 1908 yılları arası dönemde kadınlar tarafından yazılanlar, özellikle Emine Semiye ve Fatma Aliye'nin makaleleri, 1908 yılında gerçekleşen inkılapla

birlikte gelen çoğulcu ve liberal ortamda birçok kadın dergisine öncülük etmiştir. Kadınlık bilincine sahip olan yeni kadınların yetişmesi bakımından da yazılar önemli bir yere sahiptir. Kadınların güçlü sesi daha sonra Halide Edip Adivar ve Nezihe Muhiddin tarafından devam ettirilmiştir. Siyasi görüşlerinde, analizlerinde ve sundukları çözümlerde önemli farklar bulunsa da bahsi geçen kadınlar kadın hakları için mücadelenin mirasını yeni nesillere aktarmışlardır. Bu dönemde kadın çalışmaları üç konuya odaklanmaktadır (Zihnioğlu, 2003: 50-54):

- Kimliğin ve hürriyetin kazanılması için kadınların toplumsal ve kamusal alana çıkması;
- Ailedeki ve kamusal hayattaki eşitsizliğin/adaletsizliğin kaldırılması
- Tam eşitliğin sağlanmasıyla toplumun her alanında kadınların var olması, her mesleği icra edebilmesi.

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek cinsiyetleri arasındaki farklılıklardan temellenen ve toplum ilişkileri sonucunda meydana gelen bir kavram olup güç ilişkilerinin en görünür olduğu alanlardan biridir. Güç dengelerinde bir değişiklik gerçekleştiğinde toplumsal cinsiyetin simgesel ifadelerinde de değişiklikler oluşmaktadır. Bu simgeler vasıtası ile kadın ve erkek olmak gibi sabit unsurlar ortaya çıkmaktadır. İktidar toplumsal sistemin içinde yer alan toplumsal cinsiyeti bu simgeler aracılığı ile sisteme eklemektedir. Kadınlara yeni statü ve roller verilmesi, yeni güç dengelerinin sağlam hale getirilmesinin yöntemlerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Tokuroğlu, 2004: 23-24).

3.3.1. Tanzimat Dönemi Girişimleri

Osmanlı Devleti döneminde kadın haklarına yönelik girişimlerin Tanzimat dönemi ile başladığı söylenebilir. Bu duruma yol açan birçok faktör bulunmaktadır; o dönemde meydana gelen batılılaşma girişimleri doğrultusunda dünyada gittikçe artan feminizm akımının Osmanlı Devleti'nde de bazı aydınlar tarafından yer bulması, bu durumu destekleyici söylemlerde bulunmaları ve kadınların eğitim hayatı konusunda gelişmeler yaşanması en önemlileri arasında gösterilebilir. Bu fikir ortamlarının oluşması, Tanzimat Dönemi başlarında kadınlara tanınan yazılı olmasa da pratikte haklarda nispeten hoşgörü ortamının oluşmasına yol açmıştır. Kadınların artık sadece

evde bulunmayıp dışarı çıkması, vakıflar ve kulüplere katılabilmesi ve bir arada bulunması bahsedilen oluşumların ortaya çıkmasında rol oynamıştır.

Tanzimat dönemine kadar şeri hukuk ile yönetilen devlet yenileşme hareketleri ile birlikte nispeten daha eşitlikçi ve modern bir anlayış benimsemiştir. Kadınların toplumsal hayattaki rolü ve kazanımları ilerleyen dönemde hukuki alanda da geliştirilmeye çalışılmıştır. Kadınların kıyafet zorunluluğunun kaldırılması, miras hukukunda yapılan yenilikler ve evlilik konusunda tanınan özgürlükler bu gelişmelere örnek olarak gösterilebilmektedir.

Osmanlı toplumunda kadınların kıyafetlerine yönelik şeri hukuk esasına dayanarak bir takım kurallar bulunmaktaydı. Kadınların iradeleri doğrultusunda giyinmesini engelleyen bu sistemde aynı zamanda gösterişli kıyafetlerin de giyilmesi yasak olup dönem dönem çıkarılan karar ve fermanlar ile kıyafet düzenine müdahale edilmiştir. Kadınların giyecekleri kıyafetin niteliği, rengi, kapalılık derecesi gibi konulara devletin doğrudan müdahil olması kişisel hak ve özgürlükler açısından değerlendirildiğinde önemli bir problem teşkil etmektedir. Yenileşme süreci ile birlikte toplum hayatına daha fazla katılmaya başlayan kadınların da kıyafet konusundaki düşüncelerini dile getirmeye başlamış ve toplumsal hayatta ortaya çıkan özgürlükçü ortamın da getirisi ile resmi bir karar olmamakla birlikte kıyafetlerde değişiklikler oluşmaya başlamıştır. Geleneksel kıyafetler yerini daha batılı giyim tarzına bırakmış ve özellikle şehir hayatında Osmanlı kadınının görüntüsünde değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır (Kurnaz, 1991: 33).

Devletin uyguladığı şeri ve örfi hukuk gereğince miras hakkında kadınların erkeklere oranla daha az hak sahibi olduğu düzende yapılan yeniliklerle kız ve erkek çocukların eşit miktarda miras sahibi olması yolunda adımlar atılmıştır. Medeni Kanun'un kabulüne kadar süregelen bu iyileştirmede kadınların maddi olarak çıkarları korunmak istenmiş özellikle eşlerinin ölmesi durumunda kadınların yaşadığı mağduriyetin giderilmesi amaçlanmıştır.

Toplumsal gelişmenin temel yolunun kadınların eğitim ve sosyal hayatını geliştirmekle başlayacağı fikrini benimseyen Tanzimat dönemi sonrası yenileşme

hareketleri kadınların toplumsal hayattaki yerinin değişimi açısından değişiklik ve geliştirme yapılması konusunu önemli tutmuştur. Topluma sağlıklı ve yenilikçi bireyler kazandırmanın yolunun temel eğitim olan aile içerisinde kadın figürünün desteklenmesi ile gerçekleştirilebileceği düşünölmüştür. Topluma kazandırılmış kadınların özellikle aile idaresi, çocuk bakımı gibi konularda kadınları eğitmek amaçlanmış buna yönelik gazete, dergi basımları sıklaştırılmıştır. Basın yolu ile gerçekleştirilmek istenen bu süreç zamanla kadın dergilerinin artmasına hatta kadınların bu dergi ve gazetede görev almalarına zemin hazırlamıştır (Kahraman, 2014: 75). Bu faaliyetlerin zamanla kadınların seslerini duyurması için kullanılması ve dernekleşme faaliyetlerine dönüşmesi ile birlikte Osmanlı kadın hareketlerinin temelini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu dönem itibariyle milli mücadelede ve sonrasındaki süreçte kadınların siyasal hak kazanımında önemli rol oynayan birçok kadın yazar yetişmiştir.

Kadınların toplumsal hayatta rol alması gerekliliği ilk etapta kadınlar tarafından değil erkekler tarafından ortaya atılmıştır (Kurnaz, 1991). Özellikle Batıcılık akımı düşünürlerine göre kadınların modernleştirilmesi ile toplumun modernleşmesi arasında doğrudan bir bağlantı olmakla beraber devletin kurtarılması için Batı'nın her anlamıyla örnek alınması gerekliliği doğrultusunda kadınlara bakış açısının da değişmesi gerektiğini savunmuşlardır (Köse,2020:258). Abdullah Cevdet, Ziya Gökalp gibi isimler kadınların eğitim hayatının gelişmesi gerekliliğini belirten yazılar yazmış olmaları bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Güven, 2001: 62). Türk kadınının haklarına kavuşması gerektiği düşüncesi ile hareket edenlerin erkek olması aslında durumun temelinde yatan sorunlardan birini teşkil etmekte olduğu görölmektedir.

3.3.1.1. Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler

Osmanlı Devleti'nin 17. Yüzyıldan itibaren yaşanan gerilemelere karşı aldığı önlemlerin toplumsal hayata da önemli yansımaları olmuştur. Siyasi faktörler sonrası yaşanan bu yenileşme hareketleri Tanzimat Fermanı ve beraberinde yaşanan iyileştirme adımları birçok sonucu meydana getirmiştir. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve nihayetinde I. Meşrutiyetin ilanı gibi gelişmelerle birlikte siyasal, eğitim ve hukuk alanına ait birçok iyileştirme yapılması amaçlanmış, çeşitli nedenlerden

dolayı başarı sağlanmasa da toplumsal hayatta özellikle bireylerin eşitliği vurgusu önemli bir yer taşımıştır. Batılı toplumlarla yaşanan gelişmeler, onların bakış açısının Osmanlı toplumuna kazandırılmasının amaçlanması topluma yeni birçok bakış açısı getirmiştir.

Tanzimat Dönemi ile birlikte kadınlar için yaşanmaya başlayan değişimlerde eğitim alanında tanınan hakların payının büyük olduğunu söylemek mümkündür. Kız çocukları için önce ortaöğretim düzeyinde açılan okullar sonrasında ise öğretmen okullarının kurulması ile kadınların eğitiminde önemli bir aşama kat edilmiştir. Bu bağlamda 1869 yılında Kız Sanat Okulları,1870’de Kız Öğretmen Okulu açılması, 1915 yılında ise Darülfünun’da kadınlar için düzenlenen konferans ve eğitimler bu ilerlemenin en önemli göstergelerinden olmuştur (Gökçimen, 2008: 10).

Tanzimat dönemi öncesinde kız çocukları çağımız ile kıyaslandığında ilkokul dönemine tekabül eden sıbyan mekteplerinde eğitim görebiliyorlardı ve sonrası için kendilerine ait eğitim alabilecekleri eğitim kurumu bulunmamaktaydı. Tanzimat Dönemi itibariyle kız rüştiyeleri açılmış ve 1876’da ilan edilen Kanun-i Esasi ile kız çocuklarının ilkokul eğitimi alması zorunlu hale getirilmiştir (Koçak, 2020:492). Ayrıca sadece kız çocuklarına eğitim vermek üzere açılan bazı kurumlarda kız çocuklarının öncelikle eğitim hayatına sonrasında ise bir meslek sahibi olarak toplumsal hayata katılımını sağlamanın temellerini atmıştır. Bu amaçla açılan okullar aşağıdaki şekildedir:

Ebe Mektepleri

Ebe mektepleri ilk kez meslek hayatına kız öğrenci hazırlaması açısından önem taşımaktadır. Tanzimat Dönemi’nde Tıbbiye-i Aliye-i Şahane bünyesinde açılan mektepten mezun olan öğrenciler ebe olarak göreve başlayabilmişlerdir (Dulum,2006: 37).

Kız Öğretmen Okulları

Yenileşme hareketleri ile birlikte eğitime verilen önemin artması ile ülkenin çeşitli bölgelerinde açılan okullar aynı zamanda öğretmen ihtiyacını da doğurmuştur. Bu nedenle öğretmen yetiştirmek ve bu açığı kapatmak amacıyla açılan kız öğretmen okulları, kız çocuklarının eğitimi ve meslek sahibi olması açısından önemli bir kurum

olmuştur. Aynı zamanda kadınların kamu sektöründe görev almalarını sağlaması açısından da önemli bir yer tutmuştur.

Kız Sanayi Mektepleri

Yaşanılan sanayileşme sürecinde kadınların da yer alması amaçlanarak kurulmuş olan sanayi mekteplerinde kadınların el becerisini geliştirmek ve çalışma hayatına katılımını sağlamak amaçlanmıştır. Beş yıl süren eğitim sürecinde kız öğrenciler el işi ve beceri derslerinin yanı sıra müzik vb. dersler de alarak sosyal açıdan da gelişmeleri amaçlanmıştır (Çerikan,2016: 44).

İnas Darülfununu

Yenileşme dönemi ile birlikte kız öğrencilere yönelik açılan lise ve benzeri okullarda eğitim vermek üzere öğretmen yetiştirmek amacıyla 1914 yılında kurulmuş kadınlara yönelik yükseköğretim kurumu olması açısından önemli bir yer tutmaktadır. Lise düzeyine kadar eğitim gören ancak sonrası için eğitim alamayan kadınların talepleri ve gerekli öğretmen ihtiyacının karşılanması ihtiyacı ile açılan bu okul 1921 yılında yükseköğretimin tek bir çatı altında toplanması ile kapanmıştır (Baskın,2008: 91).

3.3.1.2. Kamusal Alanda Yaşanan Gelişmeler ve Birinci Dalga Feminizm Hareketi'nin Osmanlı Devleti'ne Yansımaları

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlayan yenileşme sürecinden itibaren toplumsal alanda yaşanan değişimler ve gelişmeler kadınların sosyal hayatta daha aktif olmalarını sağlamış ve eşitlik mücadelesinde yer almaları için gerekli zemini oluşturmaya başlamıştır. Eğitim alma hakkı sağlanması ve 19. Yüzyıldan itibaren özellikle şehirdeki kadınların toplumda daha çok yer almaya başlamaları, giyimleri, sosyal yaşama katkıları kadınların daha sonraki süreçte eşitlik hakkı aramasına yol açması bakımından Tanzimat Dönemi'nin önemini ortaya koymaktadır.(Çalışkan,2022: 325)

Modernleşme dönemi ile birlikte eğitim, hukuk, toplumsal hayatta yaşanan değişimler kadınların konumuna da yansımıştır. Yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda kadınlar toplum içerisinde yeni statüler kazanmak için taleplerde bulunmaya başlamışlardır. Bu konuda en önemli adım olarak basın faaliyetleri karşımıza

çıkılmaktadır. Tanzimat dönemi ile birlikte başlayan bu durumda öncelikle günlük yaşam, moda, eğitim gibi toplumsal konular yer almıştır. İlk etapta dergi ve gazetelere gönderilen ve yayımlanan mektuplar sonrasında sayısı gün geçtikçe artan kadın dergi ve gazetelerinde yazılar yazan kadınlar, erkekler tarafından önce tepkiyle karşılanmıştır. Ancak zamanla kadınların özgürlük alanı arttıkça ve toplumsal hayatta daha çok varlık göstermeye başladıkça kadın hakları konuları gündeme gelmeye başlamıştır.

3.3.1.3. Basın ve Cemiyet Faaliyetleri

Tanzimat Dönemi sonrasında önemli gelişmelerin yaşandığı bir diğer dönem ise II. Meşrutiyet Dönemi olmuştur. Bu dönem, Osmanlı Devleti'nde tartışılmaya başlanan özgürlük, adalet, eşitlik gibi kavramların tüm dünyaya yayılan feminizm hareketleri ile birlikte Türk kadınları açısından da düşünülerek tartışılmaya başlandığı bir dönem olmuş ve Osmanlı kadınına birlik oluşturma ve hak arama bilincine ulaştırmıştır. (Şimşek, 2017:351)

Kadınların seslerini duyurmasının ilk adımları gazete, dergi gibi basın yolları ile gerçekleşmiştir. Bu dönemde öne çıkan Nezihe Muhiddin, Fatma Aliye, Fatma Seniye, Emine Semiye gibi kadınlar öncülüğünde yayınlanmaya başlayan gazetelerde ve bunu izleyen süreçte yaygınlaşmaya başlayan kadın dergilerinde kadınları bilinçlendirmeye yönelik yazılar yazmışlardır. Bu yayınların en dikkat çekenlerden olan Kadınlar Dünyası Dergisi'nde kadınların cinsiyetlerinden dolayı ikinci planda kaldığı ve bu duruma yol açan en önemli problemlerden birinin kadınların bu konudaki bilinçsizliği olduğunu vurgulamıştır (Balcı ve Tuzak, 2017: 45).

İlk etapta mevcut dergilerde kadın köşesi yazıları ile başlayan süreç kadınlara özel gazete ve dergilerin çıkarılması ile devam etmiştir. İçerikleri ve konuları değişmekle birlikte kadınlara özel hazırlanması ve istihdam sağlaması açısından bu dergi ve gazetelerin varlığı önem taşımaktadır. Bu dergi ve gazetelerden bazıları aşağıdaki şekildedir:

Mehasin

İlk olarak 1908 yılında yayın hayatına başlayan ve aylık yayımlanan gazetedir. Başyazarı Mehmet Rauf olan bu gazete kadınlara verilen konferanslara yer vermesi

açısından önem taşımaktadır. Fatma Aliye, Emine Semiye, İsmet Hanım, Celal Sahir gibi isimler başlıca yazarları arasında yer almıştır. (Akdağ, 2016: 66) Gazete ve yayınladığı konferanslarda kadınlara karşı yapılan eşitsizliğin dayanağının İslamiyetten değil doğu kültüründen geldiği savunulmuş ve bu algının değiştirilmesi amaçlanmıştır.

Demet

1908 yılında yayımlanan Demet dergisi de yine kadınlara ait bir dergidir. Kadınların siyaset kavramı hakkında bilgi sahibi olmasını amaçlayan bu derginin ilk yıllarında Cenap Şahabettin, Hüseyin Cahit gibi isimlerin de yer aldığı yazar kadrosunun çoğunluğunun erkek olması dikkat çekicidir. Ancak bu erkek yazarlara ek olarak Halide Hanım, Fatma Müzehher gibi yazarların makalelerine de yer verilmiştir. (Özkiraz ve Arslanel, 2011: 12).

Kadın

Her kesimden kadına hitap etmeyi amaçlayan ve okuyucuların yazılarına da yer veren dergi, ilgili dönemde diğer ülkelerdeki kadın hareketlerine yönelik tercüme yazılara yer vermesi ve bu yazıları geniş okuyucu kitlesine iletmesi açısından önemlidir.

Yine aynı dönemde; Kadınlar Dünyası, Hanımlar Âlemi, Genç Kadın, Türk Kadını, Kadınlık Hayatı, Bilgi Yurdu Işığı, İnci, Hanım gibi birçok dergi ve gazete yayın hayatında yer almaktadır. Tüm bu yayınların yanı sıra Osmanlı Müdafai Hukuk Nisvan Cemiyeti'nin yayın organı olan Kadınlar Dünyası dergisi ayrı bir önem taşımaktadır. (Yüksel, 2019:8)

Bu şekilde örgütlenmeye başlayan kadın hareketleri zamanla yerini dernek faaliyetleri, konferanslar vb. çalışmalara bırakarak daha örgütlü bir şekilde devam etmiştir. (Çakır,1993:59) Öncelikli olarak siyasi taleplerinin karşılık bulamayacağını bilincinde olan kadınlar, toplumsal hayat, eğitim ve hukuki alanlarda taleplerde bulunmuşlardır. Bu derginin yanı sıra Hanımlar Âlemi, Hanımlara Mahsus Gazete, Demet, Osmanlı Kadınlar Alemi, Kadınlık Hayatı gibi dergi ve gazeteler yayımlanmıştır (Çakmak, 2010: 53). Ayrıca 1895'te yayımlanmaya başlayan ve 13 yıl devam eden Hanımlara Mahsus gazetede en uzun süreli kadın yayını olma özelliğini taşımıştır (Yürüt, 2017: 379). Bu yayınlar kadın hareketinin ve kadınların sorunlarının

bizzat kadınlar tarafından dile getirilmesi, kadın hareketinin yine kadınlar tarafından başlatılması açısından önem arz etmiştir. Fatma Aliye, Makbule Leman, Hamiyet Zehra gibi dönemin tanınmış kadınlarının da yazarlık yaptığı yayınlar ile birlikte her statüden kadınlara ulaşılmış, kadınların çalışma hayatına katılması, kadın erkek eşitliği gibi toplumsal konularda bilinç oluşturarak cesaretlenme ortamı sağlanmıştır. Özellikle toplumsal hayattaki rollerine ilişkin ve hukuki bazı hak talepleri II. Meşrutiyet ile birlikte karşılık bulmuştur.

Osmanlı Devletinde batı örnek alınarak yapılan yenileşme hareketleri özellikle 19. Yüzyıl sonrasında daha sıklaşmış ve kadınlara sınırlandırılmış olsa da birtakım haklar tanınmıştır. II. Meşrutiyet' in ilanı ile birlikte tanınan bu haklar eğitim ve toplumsal alanda sınırlı kalmış olmakla birlikte siyasi bir hak söz konusu olmamıştır. Bu yıllarda pek çok kadın derneği faaliyette bulunmuş, kadınlara ait gazete ve dergiler yayımlanmıştır.

Kadın dernekleri de yine bu dönemde oldukça yoğun şekilde faaliyet göstermiştir (Yüceer, 2008: 143). Kurulan bu dernekler amaçları doğrultusunda, Yardım Dernekleri, kadınları eğiterek meslek kazandırmayı hedefleyen dernekler, kültür amaçlı dernekler, ülke sorunlarına çözüm bulmayı amaçlayan dernekler, ülke savunmasına yönelik dernekler ve siyasi partilerin kadın dernekleri olarak kategorilere ayrıldığı görülse de da kadınlar tarafından oluşturulması, yürütülmesi ve ilk kez kadınların bir arada olarak örgütlenmesini sağlaması açısından hepsi ortak bir önem taşımaktadır (Çakır, 1993: 20). Bu dönemde öne çıkan dernek ve cemiyetler:

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti

Balkan savaşlarından itibaren bir gerileme ve sürekli bir savaş halinde olan Osmanlı Devleti'nde savaş esnasında orduya kadın iş gücü ile yardım etmek için kurulan bu cemiyet zamanla cephe gerisinde askeriye yardımı eden bir yapı halini almıştır. Hemşirelik, terzilik vb. faaliyetlerin yanı sıra savaş ve işgalleri protesto için konferans ve mitingler de düzenleyerek mücadeleye destek olmuşlardır (Çiçek, Aydın, Yağcı, 2015:87).

Teali Nisvan Cemiyeti

Halide Edip tarafından kurulan cemiyette Nezihe Muhiddin, Nakiye Hanım gibi önemli isimler de yer almıştır. "Milli geleneklere bağlı olarak Türk kadınının bilgi

ve kültürünü arttırmak” (Yüksel, 2019:8) amacı ile kurulan dernekte bu amaç doğrultusunda kadınlara yönelik kurslar düzenlenmiş, okuma yazmanın yanı sıra mesleki bilgilerin de öğrenilebileceği kurslar düzenlenmiştir.

Müdaafa –i Milliye Osmanlı Hanımlar Cemiyeti

Milli mücadele döneminde işgallere karşı Osmanlı Devletinin haklı direnişini dünyaya duyurmak amacı ile çalışan dernekte Fatma Aliye, Nakiye Hanım, Halide Edip gibi isimler öne çıkmıştır. Cemiyetin önde gelen bu isimleri Avrupa, Rusya, Çin gibi ülkelerin kraliçe ve prenseslerine telgraf ve mektup yolu ile ulaşarak ülkenin içinde bulunduğu işgali ve bu işgalden kurtulmak için verilen mücadeleleri anlatarak uğradığı işgale karşı haklılıklarını savunmuşlardır. Bunların yanı sıra yine diğer cemiyetler gibi konferans ve mitingler düzenlemiş, bu şekilde halkı da işgallere karşı mücadele etmek için örgütlemek amacı ile çalışmışlardır. (Şimşek, 2017:362)

Bu cemiyetler dışında, Maulmat-ı Dâhiliye Kadınlar Cemiyeti, Osmanlı Cemiyet-i Hayriyeyi Nisvaniye, İttihat ve Terakki Cemiyeti Kadınlar Şubesi gibi birçok dernek kurulmuş ve bu derneklerin tamamı kadınlar arasında örgütlenme sağlayarak öncelikli olarak milli mücadeleye ağırlık vermişlerdir. Bu cemiyetler aynı zamanda ise kadınların eğitimini ve iş sahibi olmalarını desteklemeleri açısından da önem taşımaktadır. Eğitim alan, iş gücüne katkı sağlayan, ülkesi için mücadele eden kadınlar da ileride daha fazla haklarının bilincine vararak daha çok söz sahibi olma ve eşit şartlar talebinde bulunacaktır.(Turan, 2015: 124) Kadınların eğitilmesi ve iş olanağı sağlanması, toplumsal ve kültürel olarak ilerlemelerinin sağlanması gibi önemli görevlerde bulunmuşlardır. Bunların yanı sıra dernekler tarafından düzenlenen konferanslar ve Halide Edip, Nezihe Muhiddin, Fatma Aliye gibi bazı önde gelen isimlerin tutumları doğrultusunda kadınların siyasi yaşama da ilgisi artmaya başlamıştır (Baykan ve Ötüş, 1999: 135). Bu dönemde faaliyette bulunan cemiyetlerin büyük çoğunluğu yardım, eğitim ve kadınları toplumsal yaşama kazandırmak amaçları ile faaliyetlerde bulunmuşlardır (Kurnaz, 1991: 86). Özellikle II. Meşrutiyet’in ilanı sonrasında feminizm, kadın- erkek eşitliği gibi kavramlara bu dergilerde daha sık yer verilmekle birlikte kadınların günlük ve siyasal yaşamda geri planda kalması sorgulanmaya başlanmıştır.

Kadınların çalışma hayatına katılması bu dönemde yoğunluk kazanmış olup, iş bulma hususunda İslam Kadınlarını Çalıştırma Cemiyeti gibi bir takım cemiyetlerin

de kadınlara katkıları olmuştur (Çiçek vd. 2015: 281). Öğretmen okulları ile birlikte öğretmen dolayısıyla devlet memuru olan kadınların yanı sıra, önceki dönemlerde de sanayi kuruluşlarında çalışan kadınların sayısı gittikçe artmıştır. Ayrıca bu dönemde kadınların tiyatrolarda sahne almaya başladığı da görülmektedir.

Tanzimat ve sonrasında yaşanan yenileşme hareketleri, kadınların eğitim düzeyinin artması, sosyal hayata katılımının artması, gerek basın gerekse cemiyetler aracılığıyla daha aktif olarak rol almaları ile birlikte özellikle II. Meşrutiyetin ilanı sonrasında kadın hakları ve kadınların siyasete katılımı konusunu gündeme getirmiştir. Özellikle İttihat ve Terakki Partisi' ne bağlı kadınlar şubesi kurulması ve kadınların burada faaliyet göstermeleri siyasete katılım açısından büyük önem taşımaktadır. Bu gelişme ile birlikte kadınlar sınırlı dahi olsa siyasetle doğrudan ilgilenmişlerdir (İlhan, 2018: 58). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu faaliyetleri doğrultusunda kadınlar ilk kez siyasi alanda varlık göstermeye başlamış, düzenlenen konferanslar ve kadın derneklerine verilen desteklerle birlikte bu durum sağlanmıştır.

Osmanlı Devleti yenileşme hareketleriyle birlikte ivme kazanan kadın hareketlerinin yaşanan olumlu gelişmeler ve kazanılan haklar doğrultusunda başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak kadınların bu amaçta attıkları adımların genellikle basın aracılığıyla olması ve kadınlar arasında okuryazarlık oranının düşük olması nedeniyle bu düşünceler toplumun her kesimine ulaşmamış yalnızca daha yüksek kesim tarafından benimsenmiştir. Geniş bir alana yayılamayan ve bu nedenle destekçi bulamayan kadın hareketleri açısından tam anlamıyla bir değişim olduğunu söylemek mümkün olmamakla beraber, toplumsal ve siyasi alanda erkek egemenliğinin kırılmasına dair atılan adımlar yetersiz kalmıştır.

3.3.2. Milli Mücadele Yıllarında Yaşanan Gelişmeler

Birinci Dünya Savaşı esnasında erkeklerin neredeyse tamamının askerlik görevi için savaşta bulunması neticesinde kadınlar iş hayatında hatta savaş sürecinde de etkin rol oynamış ve bu durumlarda başarıyla yer alması kadınların toplum içerisindeki rollerini sorgulamalarına sebep olmuştur. Erkek nüfusunun büyük çoğunluğunun cephede olması nedeniyle kadınlar erkeklerin yerine iş hayatında da yer bulmaya başlamışlardır. Özellikle hastane, polis, posta idaresi vb. işlerde memur olarak görev yapmışlardır. Bunların dışında atölyeler, işçilik, sanayii, matbaa gibi

sektörlerde de yer alan kadınların en yoğun bulunduğu alanlar dokuma ve gıda sanayii olmuştur (Özkiroz, Arslanel, 2011: 5).

Yıllarca süregelen savaş ve ülkenin mevcut durumu kadınları ülke sorunları dolayısıyla da siyasetle daha yakından ilgilenmeyi teşvik etmiştir. Bu gibi gelişmeler doğrultusunda kadın toplumunda artık daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Özellikle Milli Mücadele’de cephede bulunan askerlere yardım için kıyafet temini sağlamış, sağlık çalışanı olarak yardım etmiş, zaman zaman bizzat cephede görev almış ve savaş esnasındaki işgalleri protesto etmek için mitingler düzenleyerek kamuoyu oluşturma gibi görevler üstelenmişlerdir. Sonraki dönemlerde Atatürk: *“Dünyada hiçbir millet kadını ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştı, milletimi halasa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim diyemez. Erkeklerden kurduğumuz ordumuzun hayat kaynaklarını kadınlarımız işletmiştir. Çift süren, tarlayı eken, kağnısı ve kucağındaki yavrusu ile yağmur demeyip, kış demeyip cephenin ihtiyaçlarını taşıyan hep onlar, hep o yüce, o fedakâr, o ilahi Anadolu kadını olmuştur. Bundan ötürü hepimiz bu büyük ruhlu ve büyük duygulu kadınlarımızı, şükranla ve minnetle sonsuza kadar aziz ve kutsal bilelim”* sözleri ile Milli Mücadele Dönemi’nde kadınların rolünü vurgulamıştır (Arslan, 1981).

Kadınların bu destekleri özellikle bazı dernekler altında toplanarak faaliyet yürütmüşlerdir. Bu dernekler; manda ve himaye kabul edilmesi gerekliliğini savunanlar, milli kurtuluşu destekleyenler ve yardım ve kültür cemiyetleri olarak gruplandırılabilir (Kırkpınar, 2001: 106).

Özellikle Milli Mücadeleye destek olan dernekler, cepheye silah taşınmasını sağlamak, cephaneye imalathanelerinde çalışmak, yardım toplamak gibi faaliyetlerde bulunmuş, en önemlisi olarak haksız işgallere karşı protesto mitingleri düzenleyerek halkın bilinçli olmasını sağlamış ve dünya kamuoyunda işgallerin haksızlığının vurgulanmasına katkı sağlamıştır.

Özellikle İstanbul ve İzmir’ in işgali ve sonrasında gerçekleştirilen miting ve protestolar sıklıkla kadın cemiyetlerinden Meliha Hanım ve Halide Edip gibi isimler öne çıkmıştır. Milli Mücadeleye hazırlanma safhası ve mücadele esnasında kadınlar düşüncelerini mitingler aracılığıyla dile getirmiş, çeşitli illerde ve ilçelerde gerçekleşen bu mitinglerde kadınların da milli mücadeleye bağlılığını göstermişlerdir.

Kurtuluş Savaşı esnasında kadınlar da erkeklerle birlikte protesto ve mitinglere katılarak bu konuda kendilerinin de var olduğunu ve milli duygularının en az erkekler kadar ağır bastığını ve ülkelerini korumak için elinden geleni yapacaklarını göstermişlerdir.

Kadınlar tarafından İstanbul'da düzenlenen ilk protesto 19 Mart 1919'da yapılmıştır. Erkek ve kadın katılımcıların bulunduğu bu protesto gösterisini 19 Mayıs 1919'da yapılan Fatih, 20 Mayıs 1919'da Üsküdar, 22 Mayıs 1919'da Kadıköy ve 23 Mayıs 1919'da düzenlenen Sultanahmet Mitingi izlemiş, düzenlenen bu mitingler (özellikle Fatih ve Sultanahmet Mitingi) geniş kitlelere ulaşmıştır. Kastamonu, Zonguldak, Edremit gibi Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde de binlerce kişinin katıldığı mitingler düzenlenmiştir. Fatih Mitinginde Sabahat Hanım, Naciye Hanım ve Zeliha Hanım, Sultanahmet Mitinginde ise Halide Edip gibi kadınlar ön planda olmuşlardır.

Anadolu'da da gerçekleşen birçok protesto mitinglerine örnek olarak 29 Kasım 1919'da Erzurum'da, 10 Aralık 1919'da ise Kastamonu'da gerçekleştirilen mitingler verilebilir. Protestolar işgalci devletlerin yanı sıra Osmanlı Devleti hükümetine karşı da yapılmıştır. Anadolu Kadınlar Müdafai Vatan Cemiyeti'nin Sivas'ta kurulmasıyla birlikte kadınların milli mücadeleye katkısı ve mücadelesi yerel bir merkez altında toplanmış ve daha etkili hale gelmiştir. Bu şekilde örgütlenen kadın derneklerinin de oldukça katkısı bulunmuştur. Cemiyet'in etkinlikleri arasında itilaf devletlerine protesto telgrafları düzenlemek, Anadolu ve Rumeli Hukuk Cemiyeti ile yazışmalar yürütmek, Heyet-i Temsiliye ile temas halinde bulunarak işgal protestolarını örgütlemiş, cephede savaşan askere cephane ve giyim vs yardımları için kampanyalar yürütmüştür (Baykal, 1985: 118).

Kurtuluş Savaşı sürecinde ve öncesinde kurulmuş olan; Asri Kadınlar Cemiyeti, Müdafa-i Hukuk Kadınlar Şubesi gibi cemiyetler de yine aynı şekilde kadınlar tarafından kurulup yürütülerek milli mücadeleye katkıda bulunmuştur.

Çoğunlukla kadın dernekleri tarafından düzenlenen ve halkı işgallere karşı direnişe davet eden bu mitingler itilaf devletleri tarafından tepki bulmuş ve yasaklanmışsa da mektup ve kartpostallar ile sürecek şekilde devam ederek, milli mücadelenin önemi ve yöntemi halka anlatılmış ve bu şekilde kurtuluş savaşı sürecine de yardımda bulunmuşlardır (Kaplan, 1998). Kadınların Kurtuluş Savaşı sürecinde ve

öncesinde düzenlenen bu mitinglerle toplum bilinci ve direnişi oluşmasında katkısı büyük olmuştur.

Miting düzenlenmesi dışında cepheye giyim ve sağlık yardımı ve savaştan olumsuz etkilenen halka yardım amacı taşıyan cemiyetlerde kurulmuştur. Bunlar içerisinde en önemlilerinden olan Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi,1874 yılında kurulmuştur. Milli Mücadele dönemi öncesinde de faaliyet gösteren bu cemiyetin özellikle gerek asker gerekse sivillere olmak üzere önemli yardım faaliyetleri yürütmüştür.

Bu dönemde kadınlar miting ve dernek faaliyetlerinin yanı sıra gerek Birinci Dünya Savaşı gerekse Kurtuluş Savaşı'nda bizzat cephede de varlık göstermişlerdir. Cephedeki askere giyecek yardımı, silah ve cephanelerin hazırlanmasına bizzat el emekleri ile yardımları ve sağlık desteği ile birlikte cephede düşman askerleri ile çarpışan veya köylerine karşı yapılan işgallere direnen kadınlarımız da olmuştur. Bu kadınlarımız arasında Halide Edip, Asker Saime, Gördesli Makbule, Fatma Seher Hanım (Kara Fatma) Binbaşı Ayle, Nezahat Hanım öne çıkan isimlerden olmuştur (Bektaş, 2013: 49).

Bu isimlerden en dikkat çekenlerinden birisi olan Kara Fatma, İzmit'te görev yapmış hatta üst teğmenliğe kadar terfi etmiştir. Kendisine Kara Fatma lakabı da bizzat Atatürk tarafından verilmiştir (Sarıçoban, 2017: 1340).

Asker Saime ise Kadıköy mitinginde konuşmacı olması nedeniyle tutuklama emri neticesinde Anadolu'ya geçerek milli mücadeleye katılmış ve batı cephesinde özellikle istihbarat alanında başarı göstererek savaşmıştır.

Nezahat Hanım, 70. Alay komutanı Hafız Halit Bey'in kızı olmakla birlikte babası ile birlikte cephelerde yer alarak askeriyeye hizmet etmiştir (Kırkpınar, 2001: 112).

Halide Edip ise, düzenlemiş olduğu mitingler, yazmış olduğu yazılar, protesto telgraflarının yanı sıra Batı Cephesi Karargâhı İkinci Şube'sinde başçavuş rütbesi ile görev yapmış, uzun bir süre cephede varlık gösteren Halide Edip'e milli mücadeleye katkılarından dolayı İstiklal Madalyası verilmiştir (Çaka, 1948: 78).

Yaşanan tüm bu gelişmeler neticesinde toplumun her alanında bulunan ve alınan zafere büyük katkı sağlayan kadınlar, kadın hakları ve toplumdaki yerine ilişkin kendi sözünü söyleyebilir hale gelmiş ve bu doğrultuda mücadele edilmiştir. Cephe gerisinde yapmış oldukları örgütlenme, protesto, miting gibi faaliyetler neticesinde kadınların vatan savunmasına dolaylı olarak siyasete ilgileri artmış, siyasette de varlık gösterilebileceği idrak edilmiştir.

Yıllarca süregelen savaşlar neticesinde erkek nüfusunun oldukça azalması sonucunda kadınlar toplumsal hayatta daha fazla varlık göstermek zorunda kalmıştır. İş hayatında daha çok var olan kadınlar için bu durum bir nevi toplumsal hayatta kendilerine karşı kadınların varlığının ispatı konumunda olmuştur. Yaşanan tüm bu gelişmeler doğrudan olmasa da dolaylı olarak kadınların sahip oldukları hakların sorgulanmasını sağlamış ve adeta kendi gücünün farkına varan Türk kadını Kurtuluş Savaşı sonrasındaki süreçte siyasi ve toplumsal açıdan haklarını elde etmişlerdir. Milli mücadele sürecinde kadınlar işgalleri ve savaşları protesto etmek için birçok eylemde bulunmuşlardır. Düzenledikleri mitingler, konferanslar, protesto mektupları ve eylemler bize göstermektedir ki bu süreçte kadınlar aslında siyasal katılım sürecine dahil olmuştur.

3.3.3. Tanzimat ve Erken Cumhuriyet Döneminde Öne Çıkan Kadın Figürler

Fatma Aliye

Tanzimat Dönemi kadın hareketi içerisinde önemli bir yere sahip olan atma Aliye Hanım aynı zamanda Ahmet Cevdet Paşa'nın kızıdır. Eğitim anlamında ailesinin tüm imkânlarından faydalanarak kendisini yetiştirmiştir.

Edebiyat alanında birçok ilke imza atan Fatma Aliye'nin ilk çevirisi 1889'da yayınlanmıştır. Kendi ismini kullanmasa da bir kadın mahlası ile çeviri yapması dönemin şartlarına bakıldığında önemli bir gelişme olmuştur. Sonrasında kendi ismi ile yayınladığı Muhadarat (1892), Ref'et (1898), Udi (1899) ve Enin (1910) romanları da yurt dışında da başarı göstererek dikkat çekmiştir (Karaca, 2011: 94).

İlk kadın roman yazarı olan Fatma Aliye Hanım, Tanzimat Dönemi'nde kadınların sosyal hayatının gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Gerek dergilerde

yazdığı yazıları gerekse çalışma hayatında bulunmaları konusundaki destekleri ile kadınların toplumun her alanında olmasını destekleyici görüşler savunmuştur. Eserlerinde kadın erkek eşitliği, kadınların çalışma hayatı, eğitim hayatı, İslamiyette kadının konumu, evlilik, boşanma gibi konulara değinmiştir. (Parsova,2018: 131)

Kadınların eğitim alanında da gelişimini desteklemek amacı ile Şefkat-i Nisvan Derneği (Kadınlar Himaye Derneği) 'ni kurmuştur. Yaşadığı dönemin toplumsal sorunları ile de yakından ilgilenmiş, ülkenin içinde bulunduğu savaflara dikkat çeken yazılar yazmıştır. Kadınlara yönelik konferanslar düzenlemiş ve cemiyet faaliyetlerinde bulunmuştur. Aynı zamanda milli mücadele döneminde bizzat cephe ve cephe gerisinde de görev almıştır. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti ilk kadın üyesi olan Fatma Aliye Hanım, Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi'ni kurarak kadınların milli mücadelede cepheye destek olmasını sağlamıştır. (Baylı, 2018:604)

Makbule Leman

1865 yılında doğmuş olan Makbule Leman Hanım, dönemin önde gelen kadın yazarları arasında yer almıştır. Genellikle şiir alanında eserleri bulunan Makbule Leman'ın, ilk olarak Hazine-i Fünun dergisinde yazıları yayınlanmaya başlanmıştır. Sonrasında ise “Hanımlara Mahsus Gazete” de başyazar olarak görev almıştır (Eliuz,2008: 179).

Gazete'nin ilk sayısında belirtilen “ *Bir kavimde kadınların terbiyesi, fazileti, hüsn-i ahlakı, ne kadar güzel ve metin olursa umumen efrad o derece güzel ve sağlam bir terbiye ve ilim üzerinde büyümüş olur. Kadınlar mader-i insaniyettirler. Bunların terbiye ve tahsili atide bir kavmin saadet halini temin eder.* “ (Uğurcan, 1990:334) metinden de anlaşılacağı üzere sağlıklı bir toplumun eğitilmiş kadınlardan geçtiği vurgulanmış ve yazarlık hayatı boyunca da buna yönelik çalışmalarda bulunmuştur.

Kadının toplumdaki yerini sorgulayan Makbule Leman, geçmişten süregelen kaide ve kuralların kadınları soğulamayan ve itaat eden bireylere dönüştürmesine yönelik eleştirilerde bulunmuş ve kadınlarının bilinçlenmesi amacıyla yazdığı eserleri ile dikkat çekmiştir. Ma'kesi Hayal isimli eserinde yer verdiği karakterler ve olaylar ile kadınların aile ve toplum hayatında geri plana itilmişliğinden yalnızca kendilerinin

farkına vararak ve ataerkil düzene karşı kendi sorumluluklarının bilincinde ve kendi ayakları üzerinde durarak aşabileceği mesajını vermiştir. (Koç,2019: 347)

Nezihe Muhiddin

Meşrutiyet Dönemi'nde henüz bir çocukken annesi ile birlikte kadın derneklerine katılan Nezihe Muhiddin öncelikli olarak kız idadi mektebinde öğretmen olarak çalışmaya başlamış sonrasında ise dönemin dergi ve gazetelerine yazılar yazmaya başlamıştır. Kız çocuklarının eğitiminin önemi ve eğitimin içeriği hakkında yazdığı yazılarla kısa sürede tanınmış bir isim haline gelmiştir. Bir yandan eğitimciliğe devam ederek okullarda kız çocuklarına piyano, dikiş, dil eğitimi vermiştir. Okullar sayesinde eğitim vermenin yanı sıra halkın içinden kadınlara ve kız çocuklarına ulaşım sağlayarak düşüncelerini ve görüşlerini aktarma imkânı bulmuştur. Dönem içerisinde yaşanan siyasi gerginlikler ve savaşlarda yürüttüğü yardım ve protestolarla adını duyuran Nezihe Muhiddin'in en geniş kitlelere ulaştığı topluluk olan ve 1912 yılında düzenlenen iktisat konferansı sonrasında birçok konferansa konuşmacı olarak katılmış ve bir yandan da kadınlara yönelik dernekler kurmaya ve çalışmalar yapmaya devam etmiştir. (Köse, 2019:75)

Balkan Savaşları ile başlayan süreçte ve milli mücadele döneminde gerek düzenlenen konferanslar, işgallere karşı protestolar gerekse bizzat cephede ve cephe gerisinde görev almıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte de kadın haklarının gündeme getirilmesi için uygun ortamın sağlanması neticesinde buna yönelik çalışmalarda bulunulmuştur. Kadınlara yönelik çalışmalar yapmak üzere Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kadınlar kolunu oluşturmayı amaçlamış ve bu amaç doğrultusunda konferanslar düzenlenmiştir. Bu çalışmalar neticesinde Kadınlar Halk Fırkası kurulmuştur. Ancak dönemin şartları ve kadınların seçme seçilme hakkının bulunmaması nedeniyle Türk Kadınlar Birliği'ne dönüştürülmek zorunda kalmıştır. Kurulan birliğin siyasetle ilgili olmadığı ve kadınların toplumsal hayata katkısı ile ilgilendiğine dair demeçlerde bulunulmuştur. (Metintaş, 2018: 79)

1927 tarihinde düzenlenen Türk Kadın Birliği Kongresi ile birlikte artık birliği Anadolu'daki kadın ve kız çocuklarına yardım, iş imkânı sağlanması gibi faaliyet alanlarından ziyade kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması için ateşli bir şekilde savunucu haline gelmiş ve buna yönelik çalışmalar yapmıştır. Ancak

girişimlerinde başarısız olmakla birlikte birlik kapatılmış ve Nezihe Muhiddin'in yargılanması süreci başlatılmıştır. Dava sonucunda birlik yeniden açılrsa da dernekten uzaklaştırılan Nezihe Muhiddin sonrasında birliğin faaliyetleri siyasetten uzak bir şekilde kalmış ve muhalif çizgisinden tamamen sıyrılmıştır. (Zihnioglu, 2016:327)

Bir ülkenin kalkınmasının kadınların eğitim gördüğü ve toplumsal hayata katkı sağladığı bir toplumdan geçtiğini savunan Nezihe Muhiddin eğitimci ve siyasi faaliyetlerinin yanı sıra edebi eserler de ortaya koymuştur. Hayatı boyunca aktif bir şekilde siyasette ve kadın haklarının savunmasına yer almış ve kadınların seçme ve seçilme hakkı kazanmasına giden süreçte önemli bir rol oynamıştır.

Afet İnan

1908 yılında dünyaya gelen Afet İnan, Cumhuriyet tarihinin ilk profesörlerinden birisi olarak Türk Tarih Kurumu başkanlığı yapmış bir isimdir. Aynı zamanda Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde Türk Devrim Tarihi kürsüsü kurucusudur. Yeni Cumhuriyet Dönemi'nde kadının konumu hakkında önemli çalışmalara imza atmıştır. (Uzun, 2017: 76)

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kadınlara yönelik eşitlik ve toplumsal hayata adapte çalışmaları yürütülmeye başlanmıştır. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile erkeklerle eşit eğitim imkanına sahip olan, 1926 yılında ise kabul edilen Medeni Kanun ile toplumsal konularda eşitlik kazanan kadınlar için sıra seçme ve seçilme hakkına gelmiştir. Bu tarihlerde öğretmenlik mesleğine devam eden ve bir yandan da kadın hakları üzerinde çalışan Afet İnan, Atatürk'ün isteği üzerine kadınların seçme hakları ile ilgili konferans vermiş ve adeta seçme ve seçilme hakkı tanınması öncesinde ilgili yasayı tanıtmış ve halka anlatmıştır. Bu konuda Atatürk tarafından bizzat desteklenmiş ve teşvik edilmiştir. 1930 yılı kadınların belediye seçimlerine katılımı ve sonrasında milletvekili seçimlerine katılım sürecinde de yine aynı görevi üstlenerek halkı bilgilendirmek adına konferans ve konuşmalarda bulunmuştur. (Payaslı, 2018: 70)

Halide Edip Adivar

Milli mücadele ve kadın hakları konusunda akla gelen önemli isimlerden birisi olan Halide Edip Adivar, başarılı bir yazar ve siyasetçidir. Milli mücadele ve kurtuluş

savaşı döneminde halkı örgütlemek adına yapmış olduğu çalışmalar oldukça önem arz etmektedir. Gerek edebi çalışmaları gerekse düzenlemiş olduğu konferans ve konuşmalarda kadın figürünü vurgulayarak ön planda tutmuştur.

Dönem şartlarına oranla daha batılı ve klasik bir eğitim alan Halide Edip, her kadının eğitim alması ve bu şekilde toplumsal hayata adapte olması gerekliliğini savunmuştur. İlk olarak Tanin gazetesinde yazdığı yazılar ile dikkat çekmiş ve adeta bir kadın önderi olarak konumlandırılmıştır (Yılmaz, 2013: 122). 1913'te Osmanlı Dönemi'nin ilk feminist kadın derneği olan Teal-i Nisvan Cemiyetini kurmuş ve savaş döneminde cemiyeti adeta bir hastaneye çevirerek buradaki kadınların hasta bakıcı olarak görev almasını sağlamıştır. Böylece hem milli mücadeleye katkı sağlamış hem de kadınlara istihdam yaratarak topluma katkı sağladıklarını desteklemiştir. Özellikle birinci dünya savaşı ve işgaller sürecinde düzenlediği mitingler, yaptığı konuşmalar ve halkı desteklemesi açısından önemli katkıları bulunmuştur.

Tüm bu katkılarının yanı sıra kadınların toplumun her alanında aktif olması gerekliliğini konuşmalarında ve mitinglerinde vurgulamış, seçme seçilme hakkı üzerinde de durmuştur. Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk ile yaşadığı fikir ayrılıkları nedeniyle ülkeden ayrılmak zorunda kalmıştır. (Yılmaz, 2020: 293)

Edebi kişiliği de önem arz eden Halide Edip eserlerinde dönemin modern kadını muhafazakar ancak çağa ayak uyduran bir profil olarak tasvir etmiştir. Geleneksel devlet düzeninden cumhuriyet dönemine geçiş sürecinde yazmış olduğu romanlarda dönemin toplumsal özelliklerini başarılı bir şekilde vurgulamış ve betimlemiştir (Genç, 2021: 126).

Hem Tanzimat ve Milli Mücadele dönemi, hem de Cumhuriyet Dönemi'nde yer alan bu önemli kadın figürler kadın hakları mücadelesinde önemli yer tutmaktadır. Özellikle modernleşme sürecinin başlangıcından itibaren edebi eserlerinde bu sürece yer vermeleri ve toplumsal bilinçlenmeye öncelikle edebi eserlerinde yer vermeye başlamaları dikkat çekicidir. Tanzimat Dönemi'nden itibaren kadınların okurluktan çıkıp artık yazar konumuna geçmesi ve bunun sonuçlarına yönelik önemli bir örnek teşkil etmektedir. Toplumsal hayattan uzak tutulmak istenen kadınların önce yazar sonra da aktivist olarak Türk kadınına bilinçlendirmeye yönelik çalışmalarda bulunmuşlardır. Modernleşme süreci ile daha görünür hale gelen kadınlar edebiyattan

sonra bir sonraki adımları olarak dernekleşme faaliyetlerini görmek mümkündür. Gerek siyasi gerekse toplumsal amaca hizmet eden dernekler sayesinde kadınlar sosyal hayata müdahil olmuş ve amacı ne olursa olsun bir amaç uğruna bir araya gelerek çalışmalar yürütmüşlerdir. (Sakallı, 2012:143)

Tanzimat döneminden itibaren ortaya çıkan yenileşme süreciyle birlikte kadınların toplumdaki yerleri ile ilgili yaşanan sorgulamalar ve hak taleplerinin öncüleri olarak karşımıza çıkmakta olan bu isimler kadınlara örnek olması ve örgütlenmelerini sağlaması açısından önem taşımaktadır. Kadınların bilinçlenmelerini sağlamak adına gazete, dergi vb. yayın organlarını kullanmaları ve bu şekilde ortak bir amaç oluşturmaları ortak noktalarıdır. İlk etapta günlük hayat, sosyal yaşam gibi konulardan oluşan yayınlar zamanla kadınların hak taleplerini daha radikal bir şekilde dile getirdiği yayın organlarına dönüşmüş ve bu şekilde taraftar toplanması daha kolay olmuştur.

3.3.4. Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Hareketleri

Milli mücadele dönemi sonrasında yaşanan toplumsal ve siyasi gelişmeler kadın haklarına yönelik bakış açısının da değişmesine sebep olmuştur. Bu sürece kadar ülke savunması ve korunması için mücadele eden, örgütlenen ve artık toplumda söz sahibi olan kadınlar Cumhuriyetin ilanı ile birlikte kendi haklarını savunmaya yönelmiştir. Bir süredir devam eden eğitim, hukuksal ve toplumsal hakların devamının gelmesi başlıca talepleri olmuştur. Bu aşamada seçme ve seçilme hakkına öncelik verilmiştir. Dönemin kadın haklarını savunan yazar ve düşünürleri kadınların siyasi katılım süreçlerine katkı sağlamaları gerekliliği görüşüne sık sık vurgu yapmıştır. Bu konuda en somut adım 1923 yılında Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulmasıyla atılmıştır (Zihnioğlu, 2003: 119).

Kadın Halk Fırkası Kuruluşu ve Gelişmeleri

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte devlet eliyle batıya dönük bir çehre oluşturma çabaları, kadın hareketlerinin yoğunlaşması ve bu yönde daha somut adımlarla çalışmalar yapılmasına imkan tanımıştır. 1923 yılı itibariyle bizzat Atatürk tarafından kadınların mücadelesini destekleyecek adımlar atılmıştır. Bu doğrultuda öne çıkan isimlerden biri olan Nezihe Muhiddin önderliğinde kadınları bir çatı altında toplayacak ve seslerini duyurmayı amaçlayacak bir kadın örgütü kurulması düşünülmüştür. Bu amaç doğrultusunda “Kadınlar Şurası” adı altında bir toplantı

gerçekleştirilmiş ve siyasi örgütlenme kurulması amacıyla Kadınlar Halk Fırkası kurulması kararlaştırılmıştır. (Metintaş, 2018:81) Toplanan bu şurada kurulan Kadınlar Halk Fırkası başkanlığında Nezhie Muhiddin, ikinci başkan olarak Nimet Ramide, parti sözcülüğünde Latife Bekir, partinin genel sekreterliğinde ise Şukufe Nihal görev almıştır. (Toprak,1988: 27) Dönemin önde gelen kadın aydınlarının yer aldığı partinin amacı, kadınların ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda gelişiminin sağlanması ve nihai olarak seçme seçilme hakkının kazanılması olarak benimsenmiştir. Partide yer alan tüm kadın aydınlar gerek parti programında gerekse verdikleri demeçlerde ve açıklamalarda bu çerçeveden fikir beyanında bulunmuş ve ortak amaç belirlemişlerdir. Kadınların adım atmış oldukları bu girişim dönemin kamuoyunda büyük yankı bulmuş ve kadınların seslerini duyurmasında önemli bir adım olarak basın demeçlerinde yer almıştır.

Ancak partinin kurulmasına yönelik hükümetin görüşü aynı şekilde olumlu olmamıştır. Partinin kuruluş kararı olumsuz karşılanmış ve buna gerekçe olarakta uygulanmaya devam eden Kanun-i Esasi’de kadınların seçme ve seçilmesine yönelik bir izin maddesi olmaması gösterilmiştir. Kadınların seçme ve seçilme hakkının olmaması sebebiyle siyasi faaliyet gösteren bir partinin kurulması ve devam etmesi mümkün olmamıştır. Bu sebeple Kadınlar Halk Fırkası partisi yine Nezihe Muhiddin önderliğinde “Türk Kadınlar Birliği” olarak yoluna devam etmiş ve çalışmalarını bu şekilde sürdürmüştür. Böylelikle siyasi bir amaç gütmeyen bir kuruluş halini alan Türk Kadınlar Birliği’ nin amaç ve içerikleri düzenlenerek siyasi amaçlarla herhangi bir bağlantısının olmadığı vurgulanmıştır.

Türk Kadınlar Birliği Kuruluşu ve Gelişmeleri

Kadınlar Halk Fırkası kuruluşunun hükümet tarafından kabul edilmeyişiyle kurulan Türk Kadınlar Birliği Derneği, parti ile aynı kurucu ekibe sahipti. Nezihe Muhiddin, Nimet Reşide, Latife Bekir, İffet İhsan gibi isimler önderliğinde kurulan birlik kuruluş amaçlarını Türk kadınının sosyal ve siyasal haklara ulaşabilmesi için çalışmak ve gelecek nesillerde de bu bilince sahip kadınlar yetiştirmek olarak tanımlamıştır. Siyasi bir görüş ve durum belirtmekten tamamen kaçınılmış ve daha çok kadınların eğitim, yetiştirilme tarzı ve toplumsal alandaki rollerine yönelik iyileştirmelerden bahsedilmiştir. (Baykan, 2016: 147) Daha bilinçli nesiller

oluşturmak adına eğitimli anneler, batılı ve modern görünümlü kadınlar yetiştirmek gibi amaçlardan bahsedilmiştir. Derneğin yaygınlaşması adına Nezihe Muhiddin tarafından bir bildiri hazırlanmış ve gazete ve dergilerde yayımlanmıştır. Bu bildiriye göre derneğin ülkenin ve kadınların faydasına yönelik çalışmalarda bulunacağını, bu amaçla hareket etmek isteyen aydın kadınlar ile birlikte yol alarak Türk kadının ilerlemesi amacı ile çalışacağı vurgulanmıştır. Bu bildiri ile birlikte yalnızca İstanbul'da değil Anadolu'da da üye kazanımı ve örgütlenmeler oluşmaya başlamıştır. (Baykan, 2016: 149)

1927 Yılında düzenlenen dernek kongresinde ise derneğin bu amaçları dışında, kadınların siyasi haklarına yönelik çalışmalar yapılması, bu doğrultuda kamuoyu çalışmaları düzenlenmesi ve seçme seçilme hakkına yönelik çalışmaların desteklenmesi gerekli görüşülmüştür. Derneğin kuruluşunda vurgulanan siyasetten uzaklık ilkesi yerine “kadınların siyasi hakları için çalışmalar yapılacağı” maddesinin eklenmesi bu konuda bir dönüm noktası olma özelliğini taşımaktadır. Özellikle Nezihe Muhiddin bu konuda önemli çıkışlarda bulunmuş, temelleri atılan yeni devletin çağdaşlaşma yolundaki adımlarında kadınların geri planda bırakılmaması gerekliliğini savunmuştur. Kadınların mücadelesinin bu şekilde geri planda bırakılması ile çizilen çağdaş ve batılı profilin eksik kaldığı ve sağlam bir temel üzerine kurulmadığını vurgulamıştır. Bu kongreden itibaren birliğin tutumu ve propagandası değişmiş ve savunulan görüşler doğrultusunda siyasi haklara yönelik çalışmalarda bulunulmuştur. Ancak daha önceki girişimlerde olduğu gibi bu çalışmalar da hükümet tarafından hoş karşılanmamış ve kendilerine yönelik bir muhalefet olarak görülmesi sebebiyle engellenmek istenmiştir. (Yaraman: 1999:74)

1927 yılında düzenlenen kongre bir çok açıdan dernek adına büyük önem taşımaktaydı. Kuruluşunda belirtilen amaç ve tüzük maddelerinin aksine bir tavır takınan ve siyasi mücadeleye devam etmeyi amaçlayan birlik, özellikle dernek başkanı Nezihe Muhiddin'in yoğun çalışmaları ile seçme ve seçilme hakkı kazanma mücadelesini devam ettirmiştir. 1927 yılında yapılacak seçimlere kadın adaylar dahil etmeyi amaçlayan ve bu doğrultuda ısrarla mücadele eden Nezihe Muhiddin'in aksine dernek içinde dahi bu durumu benimsemeyen bir kesim bulunmaktaydı. Henüz kadınlar için seçme ve seçilme hakkı kabul edilmemişken kadın aday belirlemenin doğru olmayacağı görüşü dernek üyelerinde ve kamuoyunda yaygınlaşmaya başlamıştı. Mücadelesini hız kesmeden

devam ettiren Nezihe Muhiddin'e karşı ise eleştirel ve sert çıkışları sebebiyle hükümetten de karşı cephe oluşmaktaydı. Tüm bu olumsuz koşullar biraraya geldiğinde dernek içi muhalefet güç kazanarak Nezihe Muhiddin'i önce başkanlıktan daha sonra da dernekten kesin bir şekilde uzaklaştırmıştır. Dernek bundan sonraki faaliyetlerinin kültürel ve hayır işleri olacak şekilde devam edeceğini açıklamış ve siyasetten tamamen uzaklaşmıştır. Nezihe Muhiddin'in uzaklaştırılması ile birlikte tamamen siyasetten uzak bir hal alan dernek bu noktadan sonra siyasi hiçbir çalışmada bulunmamıştır. Dernekten ihraç edilen ve hakkında valilik tarafından yolsuzluk davası açılan Nezihe Muhiddin, görüşleri doğrultusunda mücadelesine ve derneğin yeni yönetimine yönelik eleştirilerine devam etmiştir. Ancak yaşanan bu süreç ve davalar kendisinin siyasetten uzaklaştırılması ve en önemlisi de itibarsızlaştırılması sonucuna yol açmıştır. (Zihnioğlu, 2003:247)

Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile birlikte kadınlar ve kadınlara yönelik haklar yeniden gündeme gelmiş ve bu konu yeni düzenin temel konularından birini teşkil etmiştir. Tanzimat Dönemi'nden itibaren süregelen kadınların toplumsal ve siyasi alanda yer edinme mücadelesi Cumhuriyet rejimi ile beraber olumlu yönde hızla ilerlemiş ve kadınların talepleri adeta devlet eliyle kendilerine sunulmuştur. Ki, bu niteliği ile reformlar ilerleyen dönemlerde bazı eleştirilere maruz kalmıştır.

3.3.5. Eğitim, Kamusal Alan ve İşgücüne Katılım

Cumhuriyet'in ilk aşamasında yeni devletin sahip olduğu modernite, en etkileyici şekilde rejimin tanıtım simgesine dönüşen kadın imgeleri aracılığıyla aktarılmıştır. Hem kadrolarda hem de meslek sahipleri arasında üniversite mezunu kadınların sayısı gün geçtikçe artmış, eğitilmiş olan ilk kuşak kadınlar öncü olmuştur. Bu durum her ne kadar sınıfsal olsa da kadınların kamusal alanda meşru hale gelmesi bakımından uzun vadeli bir etki yaratmıştır. Fakat Tekeli, milliyetçi söylemde kadınların öncelikli rollerinin modern bir eğitim için temel gerekçe meydana getiren çocuk bakımı ve annelik olarak ifade edildiğine devam edildiğini belirtmektedir. Tekeli'ye göre kadınların kamusal alanda çalışmalarını gerekli hale getiren, devlet feminizminin çalışan kadınların özel ve kamusal alanlar arasında bir çatlak meydana getirmektedir (Kandiyoti, 2011: 236-237).

Devlet feminizmi olarak ifade edilen kavram, devlet yapısı içinde resmi olarak kadınların mevcut hak ve statülerinin geliştirilmesi amacıyla ortaya konan uygulamaları karşılamaktadır. Dünyada farklı ülkelerde farklı biçimlerde uygulanan devlet feminizminde ortak olan nokta, esasında hepsinin kadınların faydasına ilişkin olduğu düşünülen ekonomik, siyasi ve sosyal politikalara sahip olmalarıdır. Bu politikalar genel itibarıyla devletin içinde yer alan farklı kesimler veya devletin kendisi tarafından kadınların sosyal statüsünü iyileştirmeye yönelik kurulan örgütler tarafından önerilmekte ve devlet tarafından da yürürlüğe konmaktadır (Günbay, 2016: 3).

Devlet feminizmi, yeni bir toplum ve devlet ilişkisinin oluşmasını yakalamakta, kıyaslamalı ve ampirik analizlere toplumsal cinsiyet temelinden yaklaşmaktadır. Demokratik hükümetlerin, başarılı olmaları, kadınların statüsünü ve haklarını erkeklerle ilgili olarak geliştirmeleri ve teşvik etmeleri beklentisine dayanmaktadır. Bununla birlikte, bu haklar belirli kültürel bağlamlarda tanımlanmıştır ve kalıcı cinsiyet temelli eşitsizliklere katkıda bulunan, cinsiyete dayalı hiyerarşileri zayıflatmayı amaçlamıştır. Başka bir deyişle, bu kavram demokrasilerin feminist olabileceği ve olması gerektiği önermesine dayanmaktadır (Mazur ve McBride, 2008: 244).

Cumhuriyet devleti erkek egemenliğine sahip bir yapıdan kadınların eşitliğini kamusal alanda sağlamayı politika olarak benimseyen bir hale gelmiştir. Daha önce Avrupa toplumlarının önemli bir kısmında olduğu gibi, yeni devlet kanunlarda radikal değişiklikler yapmıştır. Kadınlar eğitim almak, kamusal alana dâhil olmak, parlamentoya girmek ve meslek sahibi olmak gibi konularda teşvik edilmiştir. (White, 2003).

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kadınların eğitimi ve iş gücüne katılımı için büyük adımlar atılmış ve toplumsal hayatta daha çok yer almaları bizzat Atatürk tarafından desteklenmiştir. Sosyal ve kültürel reformların bir parçası olarak görülen kadınların iş hayatına katılımında ilerleyen sanayileşme ile birlikte gerçekleşen iş gücü açığının da etkisi bulunmakla birlikte kadınların erkeklerle özdeşleştirilen işleri yapmaya başlaması açısından önem taşımaktadır (Arat, 2005: 87). Cumhuriyet Dönemi'nin kadınların eğitim hayatına ilişkin hayata geçirdiği en önemli gelişme

şüphesiz ki 3 Mart 1924'te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu olmuştur (Cevri,2020: 10). Bu kanun ile eğitimin laikleşmesi ve kadın erkek eşit eğitim alacak şekilde tek bir çatı altında toplanması kadınlar için de eğitimi birincil hak haline getirmiştir. Ayrıca latin alfabesinin kabulü akabinde tüm yurttta yeni alfabeği öğretmek amacıyla kurulan ulus okullarında kadınlar da yer almış bu şekilde sadece kız çocukları değil her yaşta kadının en azından temel düzeyde eğitim alması ve okuma- yazma ihtiyacı sonrasında kadınlara yönelik eğitim stratejisi olarak meslek edinmesi ve toplumsal hayatta erkeğin yanında yer alması amaçlanmıştır.

Eğitim hayatının Osmanlı Dönemi'nden en temel farkı olarak sadece kız öğrencilerin eğitim almasını amaçlayan okulların yerine karma eğitim sistemine geçilerek kadın erkek eşit şartlarda eğitim alması olmuştur. Bu döneme kadar el becerisi ve mesleki hayata yönelik eğitim alan kız öğrenciler artık erkekler ile birlikte aynı şartlarda eğitim almakta ve düşünsel hayata da katılmaktaydı. Bu şekilde eğitim veren okulların yanı sıra daha geleneksel eğitim tarzını devam ettiren kız enstitüleri de özellikle köylerde açılmış ve kız çocuklarına geleneksel tarzda eğitim vermemiştir. Bu eğitimlerin amacını eğitilmiş ev hanımı yetiştirmek olarak tanımlamak mümkündür. El becerisi, ev idaresi, çocuk bakımı gibi dersler ile bu durum desteklenmiştir (Yılmaz,2006: 95). Aynı zamanda bu okullarda eğitimini tamamlayan kadınlar öğretmen olarak meslek hayatına da katılım sağlayabilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nin toplumsal hayata kazandırmak istediği güçlü, eğitilmiş ve meslek hayatına dâhil olmuş Türk kadını profilini desteklemek için her kesime yönelik adımlar atılmış ve kadının en temelden üst mevkilere kadar bu profili taşıması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda atılan adımlar Osmanlı Dönemi'ndeki eğitim anlayışı ve kadınların sahip olması amaçlanan meslek grupları açısından temel fark olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim alanında yapılan reformlarda toplumsal cinsiyet rolleri düzenlenmiştir. Bu çerçevede kadınlar okuyan ve yazan özgür karakterler olarak tanıtılırken erkekler müşterek bir aile hayatının ortak bir hamisi olarak anlayışlı bir kimlikle ifade ediliyordu (Öztürk, 2011: 171).

Kadına ve toplumdaki yerine bakış açısı büyük bir değişikliğe uğramış, önceki süreçlerde atılan adımlar yerini daha radikal değişimlere bırakmıştır. Türk kadınına

biçilen laik ve seküler rol gereği bu doğrultuda eğitim, iş hayatı ve sosyal hayatı desteklenmiştir. 17 Şubat 1926'da Medeni Kanun'un kabulü ile kadınlar birçok temel hak ve özgürlüğe sahip olmuştur. Önceki dönemlerde iyileştirme olarak karşımıza çıkan miras, boşanma, evlilik gibi konularda kadın ve erkek eşit kılınmıştır (Sağ,2001: 21). Hukuksal sürecin yanı sıra kadınların kıyafetleri hususunda da önemli değişiklikler bulunmaktadır. Oluşturulmak istenen modern Türk kadını imajı gereğince önceki dönemlerde kullanılan kıyafetler yerini batılı giyim tarzına bırakmıştır. Bu durum aynı zamanda toplumda kadının yerinin de değiştiğini artık kadınların daha göz önünde olunmasının önünde engel olan bir düzen bulunmadığının göstergesi olmuştur. Kadınlara yönelik yapılan bu temel değişiklikler, hak ve özgürlükler seçme ve seçilme hakkını da beraberinde getirmiş, böylece modern Türk kadınına temsil hakkı da tanınarak oluşturulmak istenen imaj tamamlanmıştır.

İdeal Cumhuriyetçi kadın, vatandaş kadın, kentsel ve medeni, sosyal olarak ilerici ama aynı zamanda da evinde sabırlı ve hizmetkâr olarak tanımlanmıştır. Türk devleti tarafından tanımlanan modernite, evliliği ve çocukları kadınların ulusal görevi olarak kabul etmiştir. Evlilik, sözleşmeden ya da ayrılmadan ziyade yardımcı olmak ve çocuklar, Batı'da en son çocuk yetiştirme ve ev teknikleri konusunda eğitilen anneler tarafından "bilimsel olarak" yetiştirileceklerdi.(White,2003:146).

3.3.6. Kadınların Siyasal Katılımı

Türkiye'de siyasi alanda hak kazanımı kadınlar için Cumhuriyet dönemi ile birlikte gerçekleşmiştir. Kadınlara 1930 yılında belediye, 1932 yılında muhtarlık, 1934 yılında genel seçimlere katılım hakkı verilmiştir. Bu haklar, iktidar kadrosu tarafından medenileşmeye yönelik hedefler çerçevesinde sağlanmıştır (Abadan Unat, 1997). Cumhuriyet döneminin ilk kuşak kadınlarına verilen bu haklar, konuya ilişkin farklı yorumları da beraberinde getirmiştir. Bu dönemde kadınlar yapılan reformların Türk kadını için bir kurtuluş olduğunu, toplumun gelişimi için yapılan hamlelerin gerekli olduğunu savunmuştur (İnan, 1968: 122). Son dönem araştırmacıları ve kadın yazarlar ise bu durumla ilgili farklı yorumlarda bulunmuşlardır. Buna göre kadınlara siyasi haklar, modernleşme politikaları çerçevesinde gerçekleşen stratejik hamlelerdir (Kandiyoti, 1990: 301-302). Cumhuriyet dönemi ile beraber laik ulus devlet kurulma

sürecinde İslami kurumların etkisinin azaltılması noktasında kadınların önemli bir hamle olduğu ifade edilmiştir (Tekeli, 1979). Yeni kadınlık ve erkeklik tarzları ile geleneksel kimliklerin bir kısmı geri planda bırakılmış, bir kısmı ise ön plana çıkarılmıştır (Kadıoğlu, 1988: 42).

Demokratikleşmede en önemli göstergeler arasında sayılan adım, kadınların siyasi yaşama katılımıdır. Yeni devlette kurulmaya çalışılan demokratik sistem çerçevesinde kadınlar siyasi haklar kazanmak için oldukça çaba göstermiştir. Dönemsel olarak kadınların siyasi hayata katılmasını sağlayan Kadın Halk Fırkası çatısı altında Nezihe Muhiddin ön plana çıkmıştır. Bu fırka ilk önceleri kadının eğitimini ve toplumsal yaşama katılımını amaçlamış, siyasi hakların ise nasılsa kazanılacağını düşünmüştür. Fakat firkada genel sekreterlik görevinde bulunan Şukufe Nihal, siyasi hakların kazanımı için mücadele edenlerden biri olmuştur. Fırka, kullandığı isim nedeniyle Ankara'dan onay alamamış, bu nedenle 7 Şubat 1924 tarihinde Nezihe Muhiddin'in liderliğinde Türk Kadınlar Birliği kurulmuştur. Bu birliğin amacı, kadınların haklarının savunulmasıdır. 1927 yılında bir tüzük çıkarılmış ve bununla, kadınların siyasi katılımında bulunmayı amaçladığı görülmüştür. 1927 yılı seçimlerinde kadınların da aday olabilmesi için birlik girişimlerde bulunmuş ise de Anayasal düzenlemeler nedeniyle bu mümkün olmamıştır. 12 Nisan 1929 tarihinde Kadınlar Birliği, oy haklarının kesinleştiğini açıklamış, Mustafa Kemal'in de kendilerini desteklemesi ile birlikte 3 Nisan 1930 tarihinde belediye, 26 Ekim 1933 tarihinde muhtarlık seçimlerinde oy kullanmışlardır. Yeni devletin kadın ilk muhtarı Aydın'a bağlı Çinekarpuzlu Nahiyesi'nden Gül Hanım olmuştur. Kadınlar böylelikle siyasi haklarını yerel seçimlerde yasal olarak tescillemiştir. Cumhuriyet döneminin başlangıcından itibaren hakları için kadınların sürekli mücadele içinde oldukları görülmektedir (Erzen, 2011: 664).

Kadınların talep ettiği haklar ve bu hakların alınması için verilen mücadele sonucunda 5 Aralık 1934 itibarıyla Teşkilat-ı Esasiye'nin 10 ve 11. maddelerinde değişiklik yapılmış, İntihab-ı Mebusan Kanunu'nun maddelerinde yer alan (2, 5, 11, 16, 23 ve 58. maddeler) erkek ibaresinin yanına kadın ibaresi de eklenmiştir. 5 Aralık 1934 tarihinde içinde Afet İnan'ın da yer aldığı kadınlar Beyazıt'ta bir araya gelip TBMM'ye teşekkürlerini bildirerek Mustafa Kemal'e de teşekkür telgrafi

göndermiştir. Zorlu bir mücadele süreci sonrasında Türk kadınları seçme ve seçilme hakkını kazanarak dünya için de bir örnek teşkil eder hale gelmiştir. 1935 yılında ilk milletvekili seçimleri gerçekleştirilmiş, seçimlerde başarılı olan on sekiz milletvekili ile birlikte kadınlar da parlamentoya girebilmiş, seçimlere katılmıştır (Erzen, 2011: 663).

Kadınların siyasi hayata attığı ilk adım 1930 yılında “Yeni Belediyeler Yasası”dır. Sonrasında yapılan gelişmeleri takiben 1933 yılında köy kanununda yapılan güncelleme ile muhtarlık ve ihtiyar heyetine katılım hakkı sağlanmıştır.

Belediye Seçimleri ve İlk Kadın Belediye Başkanı

Kadınların belediye seçimlerine katılma hakkını sağlayan kanun değişikliği 3 Nisan 1930 tarihinde yapılmış olup değişiklik yapılan Madde 23 ve 24 gereğince; “Belediye seçimlerinde oy sahibi olmak için: Türk olmak, 18 yaşını bitirmiş olmak ve ağır ceza almamak”, “Belediye meclisine aza seçilmek için Türk olmak, 25 yaşını bitirmiş olmak ve Türk okur yazar olmak” şartı getirilmiştir (Aykun, 2019: 64). Kanunda belirtilen Türk olmak ibaresi ile kadınların da katılım hakkının önü açılmıştır.

Kanunun kabulünden sonraki ilk belediye seçimi aynı yılın eylül ayında gerçekleşmiştir. Kadınların ilk kez seçme ve seçilme hakkı sağladığı bu seçimler aynı zamanda ilk kez iki partinin katıldığı seçim olması açısından da önem taşımaktadır. Birçok kadın seçimlere adaylığını koyarken; Beyoğlu’ndan aday olan Makbule Hanım ve Nezihe Muhiddin dikkat çeken isimler arasında olmuştur. Serbest Cumhuriyet Fırkası adayları olan bu isimlere karşılık Cumhuriyet Halk Fırkası’nda da kadın adayların çokluğu gözle görülür bir şekildedir. Beykoz ilçesi için Seniye İsmail Cenani Hanım, Beyoğlu ilçesi için Nakiye Hanım ve Ayşe Remzi, Kadıköy için Safiye Hüseyin hanım adaylığı koyulan bazı isimlerdendir.

İlk kez iki partinin katıldığı seçim süreci yolsuzluk iddiaları ile gölgelense de İstanbul’da Ekim ayında tamamlanmış, İzmir’de de yine oldukça çekişmeli geçmiştir. Seçimlerin sona ermesiyle ilk kez temsil eden ve edilen kadınlar belediye meclislerinde yer almaya başlamışlardır.

İlk Kadın Belediye Başkanı Sadiye Ardahan

1930 yılında yapılan seçimlerde Artvin'in Yusufeli ilçesi'ne belediye başkanı seçilerek Türkiye'de seçilen ilk kadın Belediye Başkanı olmuştur. Belediye başkanlığı görevini 2 yıl yürütmüştür. Kendisine ait sınırlı kaynak ve bilgi bulunmakla birlikte 1950 yılında Mersin'de belediye başkanı seçilen Müfide İlhan ile "ilk kadın belediye başkanlığı" konusunda oldukça karıştırılmaktadır. Ancak Müfide Hanım ilk ilk belediye başkanı olup, 1930 seçiminde seçilmiş olan Sadiye Hanım ilk kadın belediye başkanı unvanını korumaktadır.

Muhtar ve Köy Heyeti Seçimi ve İlk Kadın Muhtar

26 Ekim 1933 tarihinde Köy Kanunu'nun 20. ve 30. Maddelerinde yapılan "köy muhtarı ve ihtiyar meclisi azaları doğrudan doğruya köy tarafından köylü kadın ve erkekler arasından seçilir" ibaresi ile kadınlara muhtarlık ve aza seçilebilme hakkı tanınmıştır (Güneş, 2010:173).

İlk Kadın Muhtar Gül Esin

İlk kadın muhtar Aydın ili Çine ilçesi Karpuzlu beldesinden Gül Hanım olmuştur. Gül Hanım'ın Cumhuriyet Dönemi ile birlikte planlanan çağdaş ve aydın kadın figürünü karşılaması, okuryazar oranının düşük olduğu ilçede eğitilmiş olması ve belde halkı tarafından sevilmesi muhtar olarak seçilmesinde önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Seçildiği belde ve ilde ilk kadın muhtar seçilmesi büyük bir coşku ile kutlanan Gül Hanım muhtar olarak köylü arasındaki dayanışmayı arttırmaya yönelik girişimlerde bulunmuş, eğitim faaliyetlerini destekleyici çalışmalarda bulunmuştur.

Milletvekili Seçimleri ve İlk Kadın Milletvekilleri

1934'te Teşkilat-ı Esasiye ve Milletvekili Seçilme Kanunu'nda yapılan değişikliklerle birlikte kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Yapılan kanun değişikliği ve seçme seçilme hakkının tanınması tüm yurttaki büyük bir sevinç ile karşılanmış ve seçimlere kadınlar tarafından rekor katılım gerçekleşmiştir. Siyasal haklar bakımından kadın ve erkek eşitliğinin tamamen sağlanması açısından çok önemli bir adım olan kanun değişikliği Türkiye Cumhuriyeti açısından da hem ulusal hem uluslararası basında oldukça prestijli bir adım olmuştur.

1935 yılında gerçekleşen seçimlerde seçilen kadın milletvekilleri aşağıdaki şekildedir:
(Sezer, 1998:897)

• Mebrure Gönenç	Afyonkarahisar
• Hatı Çırpan (Satı Kadın)	Ankara
• Türkan Örs Baştuğ	Antalya
• Sabiha Gökçül Erbay	Balıkesir
• Şekibe İnsel	Bursa
• Hatice Özgener	Çankırı
• Huriye Öniz Baha	Diyarbakır
• Fatma Memik	Edirne
• Nakiye Elgün	Erzurum
• Fakhiye Öymen	İstanbul
• Farruh Güpgüp	Kayseri
• Bedriye Bediş Moraova Aydilek	Konya
• Mihri Bektaş	Malatya
• Meliha Ulaş	Samsun
• Esmâ Nayman	Seyhan
• Sabiha Görkey	Sivas
• Seniha Hızal	Trabzon
• Benal Nevzad Arıman	İzmir

Sonuç olarak, kadın gerçekleşen değişimde önemli bir yere sahip olmuş, siyasi ve toplumsal yaşamda ve aynı zamanda iş yaşamında kadınların daha etkin bir yere sahip olması amaçlanmıştır. Mustafa Kemal'in kadın konusundaki bakış açısı toplumsal ve siyasi yaşama kadının katılımını mümkün kılmıştır. Bu süreç boyunca kadınların katkıları da önem arz etmektedir.

Milli Mücadele döneminde Türk kadını, her türlü mücadelede fedakârlık yapmış, yeni devlette de öncelik kadınlarla ilgili konulara verilmiştir. Mustafa Kemal Türk kadınının ortaya koyduğu fedakârlıkları daima dile getirmiştir. Kadınların toplumda geri planda kalmasını kabul etmemiş, başta eğitim olmak üzere kadınların

siyasi yaşama ve çalışma yaşamına katılımına ilişkin hedefler belirlemiştir. Kadınların ön planda ve erkeklerle eşit şartlara sahip olması gerektiğine yönelik düşünce ve fikirler, siyasi yaşamda TBMM’de kadınların temsil olanağı elde etmesini sağlamıştır (Gök ve Kılınççeker, 2019: 55). Yeni rejim çerçevesinde hazırlanan yeni kanunlar ile kazanılan haklar ve bu hakların elde edilmesine kadar ki süreçte mücadele eden kadınların sayesinde kadınların toplumsal yaşama, siyasi, sosyal, ekonomik olarak dahil mümkün olmuştur. Kadınlara yönelik bir bilinç oluşturma’nın ilk adımı olan eğitim ve ekonomik özgürlük konularında yapılan düzenlemeler ve yenileşmeler ile daha bilinçli bir kadın nesli yetişmesi ve yetiştirmesi amaçlanarak soruna temelden bir çözüm bulma yaklaşımı edinilmiştir.

3.3.7. Cumhuriyet Kadınlarının Siyasal Katılım Sürecine Yönelik Eleştiriler

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kadınlara tanınan seçme ve seçilme hakkı konusunda türlü görüşler bulunmaktadır. Siyasal katılım hakkının tanınması sürecinde gerek yerel gerekse uluslararası basında ilgili süreç çokça yer almış, doğu ülkeleri arasında bu hakkı alan ilk devletin Türkiye olması ve birçok Avrupa ülkesinden de önce bu hakkı kazanmış olmalarının vurgulandığı haberlere, gazete yazılarına yer verilmiştir. Genel olarak Türk kadınının bir mücadele sonucu bu hakkı kazanmak yerine kendilerine adeta bahşedilmiş olması ve bu kazanım sürecinin kısa bir zamanda gerçekleşmiş olmasına dikkat çekilmiştir. Kadınlara verilen bu hakkın çağın gerekliliği mi yoksa yeni kurulan bir devletin diğer ülkelere karşı çağdaş bir izlenim oluşturmak için atmış olduğu bir adım mı olduğu konusunda bazı görüşler bulunmaktadır (Tekeli, 1982: 215-217).

Günbay’a göre; Türkiye Cumhuriyeti’nde görülen devlet feminizminde, kadınların özgürleşmesini sağlamaya yönelik faaliyetler ataerkil devletin yukarıdan yönlendirmesiyle hayata geçirilmiş, tabandan gelen bir baskı sonucunda ortaya çıkmamıştır (Günbay, 2016: 4). Benzer bir yaklaşımla; Kadın Halk Fırkası’nın kuruluşunun engellenmesini Zihnioğlu: *“Kadın Halk Fırkasının programının kadınların haklarını geniş kapsamda içermesi, bu hakları örgütlü ve kararlı bir kadın grubunun savunmasıyla bağlantılıdır. Bu örgüt ve programı, iki nedenle Mustafa Kemal ve arkadaşlarının siyasalarına uygun değildi: birincisi, kadın hakları konusunda modernleşme/çağdaşlaşma programının simgesiydi. Hükümet*

Cumhuriyetin çağdaşlığının göstergesi olarak araçsal yönüne ağırlık veriyordu. Öte yandan kadın hakları boyutunu kendi çizdiği sınırlar içinde gerçekleştirmek istiyordu. Kadın Halk Fırkası hükümetin kadın hakları programına hem içerik hem de zamanlama olarak bir müdahale niteliği taşıyordu. İkinci olarak Kemalistler “kadınlara haklarını biz verdik” ibaresi ile özetlenebilecek tutumlarıyla kadın hakları alanında kazançlarını kimseye bırakmayı düşünmüyorlardı.” (Zihnioğlu: 2003:149) görüşleri ile Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren süre gelen kadın haklarını kadınların kendi mücadeleleri ile değil, siyasette egemen olan erkeklerin kadınlara çizdiği çerçeve içerisinde sürdürmesini isteyen tutuma eleştiride bulunmuştur.

Tarihsel olarak daha kapsamlı bir eleştirel yaklaşım ise, Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet’in kuruluş dönemi boyunca kadınların hak ve özgürlük mücadele süreçlerinde, yenileşme ve batılılaşma akımlarının etkisinin önemine dikkat çekmektedir. Tüm dünyada etkisi yayılan özgürlük ve eşitlik kavramlarının Türk kadını açısından benimsenme sürecinin, yine yenileşme hareketlerinin başladığı Tanzimat Dönemi ile birlikte öncelikli olarak erkek aydınların yazıları ve görüşleri ile başlamasına vurgu yapılmaktadır. Toplumsal, kültürel, hukuksal ve siyasi alanda hak ve özgürlük arayışı bu süreçten sonra kadınların örgütlenmesi ve faaliyet yürütmeleri ile devam etse dahi son aşama olan seçme ve seçilme hakkı tanınması sürecine kadar tüm süreçlerde özellikle siyasi alanda egemenliği elinde bulunduran erkek görüşü ve müdahalesinin bulunduğu ifade edilmektedir. Bu çerçevede; Cumhuriyetin kuruluşu ve yeni bir devlet anlayışının benimsenmesi ve modern Türk kadını imajı çerçevesinde kadınlara tanınan seçme seçilme, medeni kanun gibi haklarda dahi hak kazanım sürecinde kadınların örgütlenmesi bir muhalefet olarak tehlikeli bulunmuş ve engellenerek bahsedilen haklar ve özgürlükler devlet eliyle kadınlara tanınmıştır. Kadınların siyasi yaşama katılmalarının nüfus açısından değerlendirildiği ve bu nedenle siyasete dahil edildikleri, bu hakkın tanınmasının siyasi parti açısından bağlılığın sağlanmasına yönelik olduğu da ileri sürülmüştür. (Doyran, 1997:27).

Bütün bu eleştirilere rağmen; Mustafa Kemal Atatürk’ün ulaşmak istediği çağdaş medeniyetler seviyesi ve bu medeniyet için kat edilmesi gereken adımlardan birisi olan seçme seçilme hakkı tanınması günümüzde medeniyet örneği olarak görünen birçok ülkeden daha erken bir tarihte sağlanmıştır. Özellikle kadınlar

açısından verilen bu hakların sebeplerinden çok bu haklara sahip olma düşüncesi daha çok önem arz etmiştir. Seçme ve seçilme hakkı tanınması akabinde yapılan ilk seçim olan 8 Şubat 1935 seçimlerine kadınlar tarafından yoğun katılım gösterilmiştir (Yüceer, 2008:146). Bu durum Cumhuriyet Dönemi'nde tanınan seçme ve seçilme hakkının Milli Mücadele dönemine oranla daha devlet müdahalesi ile olduğu yönündeki görüşlere karşı bir antitez oluşturmaktadır. Devlet eliyle hak sağlanmış olsa dahi kadınların bu denli katılım sağlamış olması verilen hakların benimsendiğini ve ilk etapta büyük şehirlerde olsa dahi halka inebilmiş olduğunun göstergesi sayılabilmektedir. Kadınlar siyasi haklarını mücadele ile almamış olsa dahi seçimlerdeki katılım oranları ile kendilerine tanınan bu hakka sahip çıkmışlardır.

Günümüzde Türk kadınlarının siyasi katılımları dikkate alınırsa, yaklaşık bir yüzyıl önce tanınmış hakların ne derece önemli olduğu görülebilir. Mevcut siyasi partilerin yapısı incelendiğinde kadınların parti içi çalışmalarda ve parti yönetim kadrolarındaki durumlarında siyasi yarışın dışında bırakıldıkları görülmektedir. Bu durumda partiler cinsiyetçi ideolojinin kurumsal seviyede en üst düzeyde uygulayıcıları konumundadırlar. Siyasi partilerin tüzük ve programları, örgütsel yapısı, reklamları, siyaset oluşturma biçimi, yaklaşım ve değerlendirmeleri bu durumun temel somut göstergeleridir (Çakır, 2001: 401).

Siyasi parti örgütlenmelerinde kadın üyeler karar alma mekanizmalarında yer alamamakta, sadece yer aldıkları partiye kaynak sağlamak için seçim dönemlerinde hemcinslerine ulaşmada sorun yaşamamaları nedeniyle görevlendirilmektedir. Başka bir deyişle kadınlar üst konumda bulunan erkek yöneticileri tarafından belirlenen sınırların içinde hareket etmeye mecbur kalmaktadır (Minibaş, 1996).

Siyasi partiler çatısı altında kadınlar erkeklerden farklı olarak değerlendirilmekte olup bu durum sonucunda kendilerine verilen görevlerde aktif siyasi yaşamın dışında bırakılmakta, bu alanda yer alabilseler dahi eğitim, sağlık, aile vb. konularda görevlendirilmek üzere dış politika, savunma, maliye vb. alanların dışında tutularak pasif hale getirilmeye çalışılmaktadır. Kadınların parti başkanlığı, genel başkanlık, başkanlığı gibi partilerin iç mekanizmalarında bulunması ve yükselmesi kolay değildir. Bunun yanı sıra ikinci düzey görevlerde bile varlıkları sınırlı bir çerçevede kalmaktadır. Bu durum kadın adayların bir tür vitrin olarak sunulduğunun göstergesi

olup kadınların kendilerine biçilen rolleri kabullendiği ve buna itiraz etmediği de görülmektedir. Kadınların mecliste olmaya hak kazanmaları durumunda dahi erkek vekillerle tam olarak eşit muamele görmedikleri açıktır. Toplum tarafından kadına biçilen roller aile, sağlık, eğitim vb. alanlarla sınırlıdır. Kadınlar uzmanlık alanlarındaki başarılarıyla mümkün olsa dahi ülke yönetiminde doğrudan etkili olan maliye, savunma gibi komisyonlarda görevlendirilmemektedir (Minibaş, 1996: 180). Bu durum, kadınların siyasi alanda etkin hale gelme girişimlerinin erkekler tarafından baskılandığının ve denetlendiğinin açık bir göstergesidir. Öyle ki kadınların aileden başlayan ve siyasi alana dek yayılan bir kuşatma altında olduğu söylenebilir.

Dolayısıyla anakronik değerlendirmelerin, erken Cumhuriyet döneminde kadınlara tanınan hakların değerini düşüremeyeceği ve dönemin kadınlarının seçimlere iştirak düzeylerinin bunun en iyi göstergesi olduğu söylenebilir. Ayrıca aynı dönemde farklı siyasal sistemlerde kadınlara tanınan haklar ile Türk kadınına tanınan haklar karşılaştırılarak bu önerme bir teste daha tabi tutulabilir.

3.4. Kadınların Siyasal Katılım Düzeyinin Uluslararası Değerlendirmesi

Uluslararası düzeyde ve ülkemizde kadınların siyasi yaşama katılım oranları değişiklik göstermektedir. Günümüz gelişmiş ülkelerinde kadınların siyasi yaşama ve alınan kararlara katılım düzeyi oldukça yüksektir, az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerde ise bu oranda düşüş görülmektedir. Bu bağlamda, gelişmekte olan Türkiye’de erken Cumhuriyet döneminde yapılan düzenlemelerin uluslararası düzeyde değerlendirilmesi, o dönem Türk kadınına yönelik gerçekleştirilen reformların önemi hakkında iyi bir referans olacaktır.

3.4.1. Gelişmiş Ülkelerde Kadınların Parlamenta Katılım Oranları

19. Yüzyıl itibariyle aşamalı olarak gelişen feminist hareketler neticesinde kadınlar kademeli olarak seçme ve seçilme hakkı elde etmeye başlamışlardır. Bir vatandaşlık hakkı olarak önem tutan seçme ve seçilme hakkı kadın- erkek eşitliği konusunda da rol oynamış ve bu eşitliğin göstergesi olarak önemli bir simge olmuştur. Bu doğrultuda Avrupa ülkeleri ve Amerika’da hak kazanımı için mücadeleler, protestolar gerçekleşmiş ve kadınlar bu sayede hakları elde etmişlerdir.

Tablo 1. Dünyada Kadınların Oy Kullanma ve Seçimlere Katılma Yılları (1950 Yılına Kadar)

YIL	ÜLKE
1893	Yeni Zelanda
1902	Avustralya
1906	Finlandiya
1907	Norveç
1915	Danimarka, İzlanda
1918	Avusturya, Kanada, Almanya, Macaristan, İrlanda, Rusya
1919	Belçika, Lüksemburg, İsveç, Hollanda, Ukrayna
1920	ABD, Arnavutluk, Slovakya
1921	Ermenistan, Azerbaycan
1928	İngiltere
1930	Türkiye (Seçme hakkı), Güney Afrika (Beyazlar)
1931	İspanya, Sri Lanka
1932	Brezilya, Tayland
1934	Küba, Türkiye (Seçilme hakkı)
1938	Bolivya
1944	Fransa, Bulgaristan
1945	Endonezya, İtalya, Japonya
1946	Vietnam, Yugoslavya
1947	Arjantin, Malta, Meksika, Pakistan
1948	İsrail, Nijer, Kore
1949	Şili, Çin
1950	Haiti, Hindistan

Kaynak: Womens Suffrage, Worldwide Statistical Survey Inter- Parliamentary Union 1995

Avrupa ülkelerinde kadınlara seçme seçilme hakkı tanınan ilk ülkelerden olan Yeni Zelanda'yı Norveç, Danimarka, Avusturya ve Kanada gibi ülkeler izlemiştir. Bu ülkelerde aynı zamanda kadınların parlamentoda bulunma oranları genel itibarıyla yüksektir (Öztürk,2012:9). I. Dünya Savaşı sonrasında ise Kanada'da ve İngiltere'de ortaya çıkan ve süfrajat adı verilen kadın hakları direniş gruplarının eylemleri neticesinde 1918 yılında Birleşik Krallıkta, 1920'de ise Amerika Birleşik Devletleri'nde kadınlar seçme ve seçilme hakkı kazanmışlardır. Bu hak kazanımında I. Dünya Savaşı esnasında kadınların toplumsal ve çalışma hayatına daha fazla katılımı etkili rol oynamıştır. (Arat, 1977: 78).

Fransa'da özgürlük ve eşitlik kavramı Fransız İhtilali ile ortaya çıksa da kadınlar ancak 1944 yılı itibarıyla seçme ve seçilme hakkı elde edebilmiştir. 1945'te yapılan belediye seçimlerinde kadınlar oy kullanabilmiş, aynı yıl otuz üç kadın Kurucu Meclis'e seçilmiştir. Tekeli, 1998: 65).

Kadınların siyasi yaşama katılımını engelleyen ve bir temsil sorunu olarak ortaya çıkan unsurlar zaman içinde yaşanan sıkıntıları ifade etmektedir. Kadınların siyasi alanda temsili nicelik ve nitelik bakımından incelenmektedir. Nicelik açısından temsil, kadınların parlamentodaki temsil sayısına işaret etmekte olup nitelik açısından temsil, parlamentoya giren kadınların kadın sorunlarına çözüm aranmasında etki yaratıp yaratmadığı ve sosyal toplumsal yapıda farklı kesimlerde yer alan kadınların temsil edilip edilmemesidir. Temsil mevcut ise ne şekilde ve nasıl temsil edildiklerine bakılması gerekmektedir.

Niceliksel bir başarı kazanılması için, parlamentoda yer alan kadınların erkeklerle eşit şartlarda iş ve eğitim ayrıcalıklarına sahip olması gerekmektedir. Kadın seçmenlerin desteği ve artması, partiler arasındaki rekabeti de artırmaktadır. Kadınların katılımının yüksek düzeyde olması, temsil edilmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede siyasi yaşam içinde kadın ve erkek temsilcilerin farklı beklentileri bulunduğu aşikârdır. Burada asıl nokta parlamentoya seçilen kadınların öncelikli olarak toplumda yer alan kadınlar açısından çaba gösterip göstermemesidir. Kadınların sayıca az da olsa siyasi yaşama katılmasından sonra, diğer kadınlarla aralarındaki bağların güçlü olmaması niteliksel temsilde en önemli problemlerden biridir (Altuntaş, 2012: 22).

Norveç, İsveç, Hollanda gibi ülkelerde kadın temsili oranı daha yüksek olup adaylar liste usulünü uygularken Kanada, Amerika, İngiltere gibi ülkelerde basit çoğunluk sistemi uygulanmaktadır. Siyasete katılan kadınlar son derece kötü çalışma koşullarına ve düşük ücretlere itiraz ederken burjuva kadınlar siyasi ve ekonomik haklarının ellerinden alınmasına isyan etmiştir. İngiltere’de kadınlar orta sınıf liderliğinde oy talebinde bulunmuştur, Almanya ve Fransa’da ise kadınların siyasete katılma talepleri ortaya çıkmıştır (Aydemir ve Aydemir, 2011).

Danimarka, Avrupa ülkelerinde kadın milletvekilleri bakımından en iyi ülke sıralamasında ilk sıradadır. Kadınlar yıllık yaklaşık 35 bin 47 986 Dolar, erkekler ise 40 bin Dolar kazanmaktadır. Ülkede işsizlik oranı oldukça düşük olup %6,3’tür. Kadınlar 1915 itibarıyla oy kullanma hakkına sahip olmuştur. Kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 75,50 iken erkeklerin oranı yüzde 80.50’dir (Bendason, 2009: 45).

Bir başka örnek olarak İsveç, kadınlara yönelik özgürlük ve hakların en fazla geliştiği ülkelerden biri olup ülke parlamentosunun neredeyse yarısı kadınlardan meydana gelmektedir. Bu açıdan İsveç demokratik ülkeler arasında gösterilebilir. Kadın haklarının önemsendiği bir ülke olarak İsveç'te her alanda birçok alanda birçok işletme mevcuttur. Bu da ülkede demokrasinin uygulandığının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Erol, 1995: 78).

İsveç, dünyadaki ilk feminist hükümet olmuştur. Bakanları ile bütün ülkede kadınlar ile erkeklerin özel ve iş yaşamlarında eşit olmaları için çalışmalarını sürdürmektedir. Birleşmiş Milletler, kadına ayrımcılık yapılmasına karşı kanunlarını 1979 da kanunlaştırmıştır. Kadın ve erkeklerin eşit koşullarda olması amaçlanarak bu kanun hayata geçirilmiştir. İsveç 1981 de bu antlaşmayı imza atan ilk ülkelerden biri olmuştur. 2012 de bu anlaşmaya imza atan ülke sayısı ise 187 olarak belirtilmektedir. Birleşmiş Milletler ülkenin %92 sini oluşturmuştur. Çocuk ayrımcılığına karşı da bu anlaşmadan sonra Birleşmiş Milletler tarihinde en çok ülkenin imza attığı 2. Antlaşmasıdır (Yaylı ve Eroğlu, 2015: 510).

Tablo 2 . 1921-1950 Yılları Arasında Ülkelerin Kadın Temsilci Seçimi Oranları

Kanada

Seçim Yılları	Koltuk Sayısı	Erkek	Kadın	Kadın Temsilci Oranı
12.1921	245	244	1 (Avam Kamarası)	0.4
02.1930	102	101	1 (Senato)	0.4
02.1946	167	162	5	3.0
06.1949	175	168	7	4.0
06.1950	175	168	7	4.0

Fransa

Seçim Yılları	Koltuk Sayısı	Erkek	Kadın	Kadın Temsilci Oranı
			0	

12.1946	314	293	21	6.7
11.1948	320	308	12	3.8
10.1945	586	553	33	5.6
06.1946	586	556	30	5.1

Hollanda

Seçim Yılları	Koltuk Sayısı	Erkek	Kadın	Kadın Temsilci Oranı
05.1932 (Birinci Eyalet Meclisi)	50	48	2	4.0
07.1946 (Birinci Eyalet Meclisi)	50	48	2	4.0
07.1948 (Birinci Eyalet Meclisi)	50	49	1	2.0
05.1946 (İkinci Eyalet Meclisi)	100	96	4	4.0
05.1932 (İkinci Eyalet Meclisi)	100	92	8	8.0
07.1948 (İkinci Eyalet Meclisi)	100	95	5	5.0

Norveç

Seçim Yılları	Koltuk Sayısı	Erkek	Kadın	Kadın Temsilci Oranı
09.1921	150	149	1	1.0
09.1924	150	147	3	2.0
10.1930	150	145	5	3.3
10.1933	150	144	6	4.0
10.1945	150	143	7	4.7

10.1949	150	143	7	4.7
---------	-----	-----	---	-----

Türkiye

Seçim Yılları	Koltuk Sayısı	Erkek	Kadın	Kadın Temsilci Oranı
12.1934	401	383	18	4.8
03.1943	484	468	16	3.3
08.1946	497	488	9	1.8
05.1950	491	488	3	0.6

Kaynak: Women in Parliaments 1945-1995,Worldwide Statistical Survey Inter- Parliamentary Union 1995

3.4.2. İslam Ülkelerinde Kadınların Siyasal Katılımı

İslam ülkelerinde kadınlara bakış açısı ve kadınların siyasal hayata katılımları Osmanlı Devleti dönemi ile benzerlik göstermiş ya da daha olumsuz düzeyde seyretmiştir. Ortadoğu'da özellikle Osmanlı Devleti himayesinde bulunan Mısır, Suriye, Irak gibi ülkeler ilgili dönemde Osmanlı'da meydana gelen yenileşme hareketleri ve kadınlara verilen haklardan etkilenmiş ve bu yönde girişimlerde bulunmuşlardır. Her ne kadar ayrı bir bölge olarak yönetilseler de Osmanlı kadının kazanmış olduğu haklar ve özgürlükler bu toplumları da etkilemiş ve kendileri de bir takım hak taleplerinde bulunmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nden tamamen koptuklarında ise bu girişimler devam etmiş, himayesi ve işgali altına girdikleri devletlere karşı bağımsızlık mücadelesinde de yer alan kadınlar toplumda gittikçe söz sahibi olmuşlardır. Aşağıda bu ülkelerin bazılarına ait siyasal gelişimlere değinilmiştir.

Mısır

19. Yüzyıl itibariyle Osmanlı Devleti'nde yaşanan yenileşme hareketlerinden en çok etkilenen ülkelerden biri olan Mısır'da Türk kadınının siyasal hak mücadelesine benzer gelişmeler görülmektedir. Özellikle 20. Yüzyıl'da Osmanlı Devleti himayesinden çıkması ve İngilizlerin işgali altında kalmasıyla birlikte bağımsızlık

mücadelesi veren ülkede kadınlar da bu mücadelede görev almıştır. Bu açıdan milli mücadele döneminde yer alan Osmanlı kadınlarına benzerliği görülmektedir. Ülkelerini korumayı öncelikli amaç olarak alsalar da bu süreç esnasında toplumda söz hakkı kazanan kadınlar sonraki süreçte de kendi hakları için savaşmışlardır. Bu mücadele sürecinde Hüda Şaravi öne çıkan isimlerden olmuş, kadın hakları konusunda Türkiye'den oldukça etkilenmiştir. Haklarını savunmak için cemiyetler kurulmasına öncülük etmiş ve bu cemiyetlerle kadınları aynı çatı altında toplayarak seçme ve seçilme hakkı, eğitim ve hukuksal alanda eşitliğe yönelik mücadelelerde bulunmuşlardır (Davaz, 2014: 210). Kadın hakları konusunda yıllarca süren mücadelelerde bulunulmasına rağmen Mısır gereken ilerlemeyi sağlayamamıştır. Kadınların talep ettikleri hakları kazanması 1952 Devrimi sonrası dönemi bulmuştur. Kadınların seçme seçilme hakkı kazanması ise 1956 yılında olmuştur (Güzel, Bulut, 2017: 23). Parlamentoda kadınların yer aldığı ilk Arap ülkesi olma özelliğine sahiptir.

Irak

Irak tarihine bakıldığında da Mısır ile benzer olarak Osmanlı Devleti himayesinden çıkış ve İngiliz işgali sonrasında yaşanan işgal karşıtlığı ve direnişlerde kadınların da aktif bir şekilde yer aldığı ve bu şekilde kendilerine toplumda yer bulmaya başladıklarını söylemek mümkündür. İngilizlerden sonra eğitim veya kazanılan haklar açısından herhangi bir değişiklik olmasa da özellikle 1930'lu yıllardan sonra kadınların tıpkı Osmanlı tanzimat döneminde olduğu gibi gazete ve dergi gibi basın yolları ile hak arama mücadelesinde buldukları görülmektedir. "Modern Kadın", "Arap Kadını" gibi dergiler bu dönemde çıkarılan yayınlara örnek olarak gösterilebilir (Hussein, 2021:53).

Ancak Osmanlı etkisi ile gerçekleşen bu mücadeleler sonuçsuz kalmış ve Irak'ta kadınlara yönelik ciddi bir hak kazanımı olmamıştır. 1950'li yıllarda miras ve hukuk alanında kadın erkek eşitliğine yönelik düzenlemeler yapılsa da sonraki süreçte ülkede yaşanan siyasi istikrarsızlık neticesinde kadınlar geri planda kalmış ve bu süreçte herhangi bir siyasi hak elde edememişlerdir.

Genel bir karşılaştırma yapılacak olursa; 1920'li yıllarda kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıyan Kanada (% 0.4) ve Norveç (% 1.0) dışında kadınların siyasal hak kazanımında 1930'larda gelişmiş ülke parlamentolarındaki temsil oranları,

Türkiye'deki temsil oranlarından daha fazla değildir. Fransa'da henüz kadınlara siyasal katılım hakkı tanınmamışken, Kanada'da kadın temsil oranı %0,4; Hollanda'da ise %4 oranı ile 1930'lu yıllar ile aynı kalmıştır. Norveç'te 1930 ve 1933'te olmak üzere %3,3-%4'tür. Aynı dönemde Türkiye'de kadın temsil oranı %4,8'dir. 1940'lı yıllara gelindiğinde Kanada'da bu oran %3-%4, Fransa'da %6,7-%3,8, Hollanda'da %2-%5 arasında seyretmiş, Norveç'te ise %4,7 oranında gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Türkiye'deki kadın temsil oranı 1943'te %3,3, 1946'da ise %1,8 düzeyindedir. 1930'larda gelişmiş ülkelerin de üzerinde olan Türk kadınının temsil oranı, 1940'larda gelişmiş ülkelerin biraz altına düşmüştür. Dolayısıyla dönemin iktidarının kadın politikaları, çağdaş siyasal sistemlerdeki düzeyi yakalamıştır. İslam ülkelerinde ise kadın temsilinin çoğunlukla mümkün olmadığını söylemek yanlış olmaz. Erken Cumhuriyet dönemindeki kadınların siyasal katılımı açısından olumlu olan bu tablo çok partili siyasal hayata geçişten itibaren bariz şekilde kötüleşmiştir. 1946'da %1,8'e düşen kadın temsil oranı, 1950 yılında %0,6'ya gerilemiş ve yakalanan ivme korunamamış, Erken Cumhuriyet döneminin kazanımları süreklilik kazanamamıştır.

SONUÇ

Tarihsel süreç boyunca insanlar dini dil, renk, ırk, mezhep vb. açısından ayrımcılıklara maruz kalmıştır. Ancak cinsiyet ayrımı en kapsamlı ve en köklü olanıdır. Bu durum modern ve demokratik bilinçle örtüşmemektedir. Demokrasi ilk aşamada ailede gelişmektedir. Aile içinde mevcut olan demokrasi algısının hayata geçmesi, toplumda cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve demokratikleşme bakımından önemli bir aşamadır. Demokratik yaklaşımların, davranış ve tutumların toplumda kalıcı hale getirilebilmesi için öncelikle aile yapısı içinde yerleştirilmesi gerekmektedir.

Gender ifadesi, cinsiyetin toplumsal yönünü ifade eden bir kavramdır. Yakın dönemlerde yapılan çalışmalarda, cinsiyetlere yüklenmiş olan anlamların özelliklerinin kültürel ve toplumsal zaman diliminde farklılıklarla açığa çıktığı belirtilmektedir. Cinsiyet kelimesi kavramsal açıdan kadın ve erkekler arasındaki biyolojik özellikleri ifade etmektedir; toplumsal cinsiyet ise kadın ve erkekler arasındaki sosyal ilişkileri belirli bir kural çerçevesinde tanımlamaktadır. Cinsiyet kavramı her ne kadar biyolojik bir anlam teşkil etse de toplumsal cinsiyet kavramı olarak ele alındığında toplumdaki kadın erkek rolleri, sosyal eşitsizlik ve adaletsizlik kavramlarını akıllara getirmektedir. Özellikle feminist bakış açısı ile incelendiğinde, kadınların erkeklere göre toplumda ve özellikle siyasi alanda geri planda kaldığını ve bunun tüm dünya üzerinde düzeltilmesi gereken başlıca bir sorun olduğunu ifade etmektedir.

Geleneksel açıdan toplumsal cinsiyet kuramlarının yok sayılması ve biçimsel olarak bunlara yeni anlamlar verilmesi ve üretilmesi söz konusu olabilmektedir. Roller ve statülerle değişim ve durumun kadın aleyhindeki sınırlamaları ve baskıları veya toplumsal anlayış biçimleri tartışmaya açıktır. Bu çerçevede günümüz kent mimarisinde, eğitim sisteminde, kitle iletişiminde, teknolojik araçlarda, siyasi propagandalarda daha sonradan oluşturulan cinsiyet ayrımları farklı şekillerde mevcuttur. Modernleşme de, geleneksel toplum ile karşılaştırıldığında kadına karşı sınırlandırma ve baskı içeren cinsiyet anlayışını önemli ölçüde sürdürmektedir. Günümüzde toplumsal yapıda pek çok değişim ve gelişim adetlere göre

şekillenmektedir. Toplum yapısında cinsiyet ilişkileri genel itibarıyla hayatın pek çok alanında erkeklerin kadınlara kıyasla daha baskın olduğunu gözler önüne sermektedir. Toplum yaşamında kadınların daha çok geri planda kaldığı ve adil olmayan bir güç ilişkisinin söz konusu olduğu açıktır. Kadınlara toplumsal hayatta atfedilen en önemli rollerden biri anneliktir. Kadınlar toplumsal hayat içine girdikçe ve bu alanda faaliyet düzeyleri arttıkça, annelik rollerinin gereklerini yerine getirmekte zorlanabilmektedir. Anneliğe ek olarak evin idare edilmesi ve eş olma gibi sorumluluklar da mevcuttur. Evdeki bütün işlerin yapılması, yapılmadığında fark edilmesi, bunların görünmez işler olarak ifade edilmesine neden olmuştur. Ev işlerinin genel itibarıyla en belirgin özelliği, maddi bir karşılığı olmaması ve yorgunluğa rağmen yapılması gerekmesidir.

Toplumsal cinsiyet açığı konusu, kadınların erkeklere oranla eşitlik ölçütü ve kıyaslanması ve kadınların ekonomik çalışmalar ile sektörel dağılımda konumunu ve kazancını tespit etmek amacıyla yapılan çalışmalarda dört kriter halinde incelenmiştir; Sağlık Olanakları, Ekonomik Katılımcılık ve Fırsatlar, Eğitim Olanakları, Siyasal Güç Olanakları. Kadın ve erkekler arasındaki eşitsizlik, toplumsal cinsiyet açığının kazanımları olarak değerlendirilmektedir. Güçlendirme ise parlamentoda cinsiyetlerin sahip olduğu koltuk sayısı, yükseköğretimi sürdürme oranı ve kadınların işgücüne etkisi ile ölçülmektedir.

Siyasi alanda aile desteği, kadınların siyasi yaşama katılımında son derece önemli bir yere sahiptir. Siyasi partilerde görev alan kadınların önemli bir kısmının ailesinden birilerinin parti bağlantısı olduğu yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur. Siyasi partilerde özellikle kadın kollarının yeri ve etkisi oldukça fazladır.

Toplumsal cinsiyet kavramını oluşturan öğelerin başında siyasi iktidar ve siyasi eşitlik gelmektedir. Bunun yanında dini inanışlar ve cinsel bakış açısı da oldukça etkilidir. Erkeklerin kadınlara kıyasla toplumsal alanda kadından daha egemen bir konumda bulunması, kadınların gelişimini sınırlandıran kurallar çerçevesinde özel alanda kalması, kadının öne çıkmasını engellemektedir. Bu çerçevede toplumun zihnindeki siyasi iktidar fikri de erkekler üzerine yoğunlaşmış ve kadın konusu siyasi alandan bir şekilde uzaklaştırılmıştır.

Meslek sahibi olup olmama veya sahip olunan mesleğin türü de siyasi katılımı etkileyen bir faktördür. Toplumsal cinsiyet çerçevesinde şekillendirilen kadının seçtiği

meslek, kadının sahip olduğu sorumluluklar ve etkinlik biçimiyle doğru orantılıdır. Meslek seçiminde kadının cinsiyeti ön plana çıkmaktadır ki bu da cinsiyet ayrımının açığa çıkması anlamına gelmektedir. Cinsiyet ayrımının meslek seçme konusunda önemli bir kıstas halini alması, mesleki alanların aynı zamanda bir sorumluluk alanı haline gelmesine neden olmuştur. Erkek ve kadının toplum yaşamında bu kurallara bağlı kalması, kadınların erkeklere kıyasla, yaptıkları işlerde daha dikkatli hareket etmesini zorunlu hale getirmektedir.

Bu bağlamda, dünya genelinde ortaya çıkan ve gitgide yayılan feminist bakış açısı ve bununla ilgili hareketler çerçevesinde kadın konusu gündeme gelmiştir. Bu noktada dünyada ve ülkemizde kadın hakları ve sorunlarıyla ilgili bir hassasiyet oluştuğu görülmektedir. Dünyada gerçekleşen siyasi, toplumsal ve finansal dönüşüm ve değişimde önemli toplumsal olayların etkisi (Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi vb.) oldukça fazladır. Bu gelişim ve değişimler domino etkisi yaratmış ve son derece hızlı bir biçimde yayılmıştır.

Toplumlarda yeniden yapılanma süreçleri başlamış, kadınların bireyselliği ve insan haklarına uygun biçimde değerlendirilmesi bir tartışma alanı haline gelmiştir. Temel hak ve özgürlüklerin ve insan haklarının tartışılmaya başlanması kadın hareketinin de başlamasını sağlamıştır. Kadınların eşitliğine ve sahip oldukları haklara ilişkin olarak düzenlenen kongrelerde bildiriler yayımlanmış, siyasi haklar, hukuk, ekonomik ve sosyal açılardan birçok mecliste kadın konusu ele alınmaya başlanmıştır.

Feminist hareket farklı dönemlerde üç dalga halinde gelişmiş, ekonomik, toplumsal ve siyasal alanda erkek bireylerle eşitliği savunmuştur. Siyaset alanında kadınların etkinliğini temel alan hareket, siyasi alanda erkek egemenliğini reddetmiştir. Kadınların siyasi alanda birey olarak özgür hale gelme çabaları sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda ortaya çıkan hak taleplerinin üzerine inşa edilmiştir.

Genel yargı olarak oy vermektan ibaret görülen siyasi katılım kavramı yalnızca bu eylemi karşılamamakta ve daha geniş kapsamı bulunmaktadır. Bir vatandaşın en doğal hakkı olan oy kullanmanın yanı sıra, siyasi etkinliklere katılma, herhangi bir siyasi oluşuma üye olma, siyasi bir konuda fikir sahibi olma ve bu fikrini küçük veya geniş kitlelere duyurma ve benimsetme ihtiyacı duyması dahi siyasal katılım kapsamında düşünölmelidir.

Siyasal katılımı etkileyen psikolojik ve sosyal faktörler kapsamında çeşitli etkenlerden bahsedilir ve bu faktörler ayrı ayrı veya tümünün bir araya gelmesiyle kombine bir etki yaratır. Özellikle kadınların siyasi katılımı açısından incelendiğinde; eğitim, kültürel anlayış, toplum yapısı, aile faktörü gibi konuların kadınlara, erkek bireylere olduğundan daha fazla engel teşkil ettiği görülmektedir. Bu nedenle belirtilen engellerin ortadan kaldırılabilmesinin, bahsedilen tüm bu faktörlerin düzenlendiği ve geliştirildiği bir anlayışı benimsemekle mümkün olacağı sonucuna varılmaktadır. Öncelikle kadınların eğitilmiş bireyler olarak toplum içerisinde yer bulması, iş hayatı ve siyasi hayatta da erkeklerle eşit olduğu anlayışının benimsenmesi gerekmektedir.

Toplum yapısı içinde kadınların önemli bir bölümü vatandaşlık görevlerini ve sorumluluklarını rasyonel olarak icra edememektedir. Oy veren kadınların önemli bir kısmı bunu bir vatandaşlık bilinci ile yapmamakta, oy verdiği parti veya şahıs, özgür iradesini yansıtmamaktadır. Oy verme aşamasında dahi erkek egemenliği söz konusudur. Siyasi alanda katılım süreçlerinde kadınlar seçme konusundaki bireysel hamlelerinde bile sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedir.

Günümüzde halen kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği gündemdedir. İnsan hakları ile bütünsel bir insan varlığından söz edilirken ayrıca kadın hakları şeklinde bir alt parantez açılması, bu durumun halen önemli bir problem olduğunun göstergesidir. Kadın hakları toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir yansıması olarak halen başucumuzda durmakta ve kadınların siyasi alanda maruz kaldığı kısıtlamaların önüne geçilmesinde önemli bir eksik meydana getirmektedir.

Türk toplumunun kadına bakış açısı ve toplumsal hayattaki rolünün tarihsel gelişimi incelendiğinde ise İslamiyet'in kabulünün büyük bir kırılma noktası olduğu görülmektedir. Toplumsal hayatta olduğu gibi cinsiyet rolleri üzerinde de İslami değerlerin ön plana çıkmaya başlaması ile kadınların kıyafetleri, sosyal alandan uzaklaştırılmaları, kadın-erkek iletişiminin sınırlandırılması gibi sonuçlar doğurmuştur. Toplumsal, hukuki, eğitim vb. tüm alanlarda ikinci planda kalan kadınların yaşadıkları bu olumsuz durumların düzenlenmesine ilişkin adımlar Tanzimat Dönemi'nden itibaren atılmaya başlamış olup, bu sürece kadar tamamen geri planda yaşamışlardır.

19. Yüzyılın sonlarında başlayan ve I. Dalga Feminizm olarak adlandırılan hareket tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de yer bulmaya başlamıştır. Özellikle Tanzimat Döneminde kadınların özgürlük alanlarının artmasını takiben, en önemli gelişmelerin yaşandığı bir diğer dönem ise II. Meşrutiyet Dönemi olmuştur. Kadınların seslerini duyurmasının ilk adımları gazete, dergi gibi basın yolları ile gerçekleşmiştir. İlk etapta mevcut dergilerde kadın köşeleri yazımları ile başlayan süreç kadınlara özel gazete ve dergilerin çıkarılması ile devam etmiştir. Dergilerin yanı sıra kurulan cemiyetler ile birlikte kadınların eğitimini ve iş sahibi olması desteklenmiş, kadınların birlik olarak toplumda yer bulmasına katkı sağlamıştır.

Tanzimat dönemi ve sonrasında Türk kadınının kazandığı eğitim, hukuk, ve sosyal alanlardaki haklar ile birlikte, erken Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde bu siyasal haklara dair yaşanan gelişim, yapılan iyileştirmeler ve bu iyileştirmelerin kadınların siyasal katılımına katkısı incelendiğinde özellikle kadınların eğitim hayatlarında yapılan iyileştirmelerin ve kadınların toplumsal hayata katkılarının artmasının en önemli etkenler olarak karşımıza çıktığını söylemek mümkündür. Özellikle kadınların milli mücadele dönemi ile birlikte topluma karışması ve söz sahibi olmaya başlaması, erken Cumhuriyet döneminde bu haklarına sahip çıkmasında olumlu etkisi olmuştur. Ancak bu hususta kadınların toplumsal hayatta rol alması gerekliliği ilk etapta kadınlar tarafından değil erkekler tarafından ortaya atılması da dikkat çeken bir konu olmuştur. Türk kadınının haklarına kavuşması gerektiği düşüncesi ile hareket edenlerin erkek olması aslında durumun temelinde yatan sorunlardan birini teşkil etmekte olduğu görülmektedir.

Milli mücadele dönemi sonrasında yaşanan toplumsal ve siyasi gelişmeler kadın haklarına yönelik bakış açısının değişmesine de sebep olmuştur. Yıllarca süregelen savaş ve ülkenin mevcut durumu kadınları ülke sorunları dolayısıyla da siyasetle daha yakından ilgilenmeye teşvik etmiştir. Bu dönemde kadınlar miting ve dernek faaliyetlerinin yanı sıra gerek Birinci Dünya Savaşı gerekse Kurtuluş Savaşı'nda bizzat cephede de varlık göstermişlerdir. Cephedeki askere giyecek yardımı sağlayarak, silah ve cephanelerin hazırlanmasına bizzat el emekleri ile katkıda bulunarak ve sağlık desteği ile birlikte cephede düşman askerlerine karşı fiilen mücadele etmişlerdir. Yıllarca süregelen savaşlar neticesinde erkek nüfusunun

oldukça azalması sonucunda, kadınlar toplumsal hayatta daha fazla varlık göstermek zorunda kalmıştır.

Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti de çizdiği yeni değişim rotasında kadına özel ve kamusal alanda hareket serbestisi tanımıştır. Mustafa Kemal ve kadrosu, böylece yaptıkları inkılabın içerisine kadını dâhil etmiştir. İnkılabın önemli bir kısmını oluşturan kadınlar sadece kendi çocuklarının anneleri olmamış, aynı zamanda vatani ve milleti de anne şefkatiyle sarıp-sarmalamışlardır.

Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile birlikte kadınlar ve kadınlara yönelik haklar yeniden gündeme gelmiş ve bu konu yeni düzenin temel konularından birini teşkil etmiştir. Kadın gerçekleşen değişimde önemli bir yere sahip olmuş, siyasi ve toplumsal yaşamda ve aynı zamanda iş yaşamında kadınların daha etkin bir yere sahip olması amaçlanmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Medeni Kanun'un kabulü ile kadınlar öncelikle birey ve vatandaş olarak eşit haklar elde edebilmiş, Mustafa Kemal'in kadın konusundaki bakış açısı siyasi yaşamda kadının katılımının önünü açmıştır.

Cumhuriyet döneminin anayasada canlılık kazanması ile beraber yönetim mekanizmasında zaman zaman kadınların siyasi hakları dile getirilmiş, tartışılmıştır. İlk aşamada özel alanda haklarını kazanan kadın, sonradan yerel ve merkezi yönetim mekanizmalarında da kendine yer açmıştır. 1930 yılında belediye seçimlerinde, 1934 yılında da milletvekili seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı kazanan kadınlar, bu hakkı elde etmek için kanlı mücadeleler ve uzun süren direnişlerde bulunmadan kısa bir süreçte kazanmış olsalar da kendilerine verilen bu hakka sahip çıkmış ve yüksek katılım oranları ile bu durumu taçlandırmışlardır. Yerel yönetimlerde ve mecliste katılım oranları hızla yükselen kadınların oy kullanma oranları da yüksek bir grafik izlemiştir.

Aynı dönemlerde özellikle Avrupa devletlerinde yaşanan feminizm hareketlerinde kadınların hak kazanım mücadelesi daha sert ve şiddetli geçmiş olsa dahi Türk kadınının bu haklara daha kolay ulaşması haklarını benimsemediği anlamına gelmemektedir. Seçme ve seçilme hakkını kazandıkları ilk seçimlerde rekor katılım düzeyi sağlamaları da Türk kadınının kazandığı haklara sahip çıktığının en önemli göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak bu durum istikrar kazanmamış ve kadınların siyasi katılım oranlarının günümüze bakıldığında daha düşük olduğu görülmektedir. Batı ve İslam ülkeleri muadillerinin birçoğundan çok daha önce ve daha kısa sürede bu hakka ulaşılmasına rağmen ilk etapta gerçekleşen ivmelenme korunamamış ve gerek yerel yönetimde gerekse parlamento da çok daha önce sahip olduğu hakları kullanma konusunda geride kalmıştır.

Bu çalışmada toplumsal cinsiyet ve Türk kadınının siyasi hayata katılımı erken Cumhuriyet dönemine kadar olan süreç boyunca ele alınmış, aynı zamanda doğu ve batı ülkelerine kıyasla yaşadığı avantaj veya dezavantajlar incelenmiştir. Gelişmiş ülkelerde kadınların siyasal katılım süreci ve bu süreci etkileyen faktörler incelendiğinde 19. Yüzyıl itibariyle tüm dünyada yer bulan feminizm hareketleri neticesinde bir takım hak kazanımları sağlandığı ve İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri gibi günümüzde gelişmiş olarak nitelendirdiğimiz ülkelerde kadınların bir takım mücadeleler sonucu söz konusu hakları elde ettiğini görmekteyiz. Uluslararası düzeyde ve ülkemizde kadınların siyasi yaşama katılım oranları değişiklik göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde kadınların siyasi yaşama ve alınan kararlara katılım düzeyi oldukça yüksektir, az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerde ise bu oranda düşüş görülmektedir.

Türk kadınının temsil oranları dönemin gelişmiş ülkeleri ile karşılaştırıldığında, iktidarın kadın politikalarının kadınlara siyasal alanda Batılı devletler düzeyinde alan açtığı kolaylıkla söylenebilir. Ortadoğu ve İslam ülkeleriyle karşılaştırıldığında ise Türk kadınının temsili, bu siyasal sistemlerdeki kadın temsiline örnek teşkil eden ve onlara öncülük eden konumdadır. Bu ülkelerdeki süreç çok daha yavaş ilerlemekle birlikte Türk kadınına oranla siyasi hak kazanımı çok daha sınırlı ve geç gerçekleşmiştir. Erken Cumhuriyet dönemindeki kadınların siyasal katılımı açısından olumlu olan bu tablo çok partili siyasal hayata geçişten itibaren bariz şekilde kötüleşmiştir. 1946'da %1,8'e düşen kadın temsil oranı, 1950 yılında %0,6'ya gerilemiş ve yakalanan ivme korunamamış, Erken Cumhuriyet döneminin kazanımları süreklilik kazanamamıştır.

Günümüz Türk kadınının, hem gelişmiş hem de gelişmemiş ülkelere kıyasla çok daha erken süreçte seçme ve seçilme hakkı kazanmış olmasına rağmen, siyasal temsil oranları, Avrupa ülkeleri parlamentolarındaki kadın temsil oranlarına göre daha düşüktür. Bu durum, erken Cumhuriyet dönemi kadın politikalarındaki başarının günümüze kadar devam ettirilemediğinin bir göstergesidir.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. (1979). Toplumsal Değişme ve Türk Kadını. *Türk Toplumunda Kadın*, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Ağaç, S. (2006). Üniversite Öğrencilerinin Giyim İhtiyaçlarını Karşılama ve Moda Konusundaki Görüş ve Davranışları. *Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, 1-25.
- Akal, C. B. (1994). *Siyasi İktidarın Cinsiyeti*. Ankara: İmge Yayınları.
- Akyılmaz, S. G. (2008). Osmanlı Miras Hukukunda Kadın Statüsü. *Gazi Hukuk Dergisi*, 11(1), 485-488.
- Akdağ, Ç. (2016). Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kadınlarının Eğitimiyle İlgili Basında Yer Alan Tartışmalar. *Humanities Sciences*, 11 (2) , 55-68.
- Alkan, M. Ö. (1990). Tanzimat'tan Sonra Kadının Hukuksal Statüsü. *Toplum ve Bilim*, 50.
- Altındal, Y. (2007). Kadınların Siyasal Katılımı Bağlamında Partilerin Kadın Kollarının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi. *Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, 65-84.
- Altuntaş, N. (2012). Türkiye'de Farklılıklarına Rağmen Kadınlar: Post-feminist Çağda Türkiye'de Farklı Kadın Konumları. *Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, 22
- Arat, N. (1977). *Susmayan Yazılar: Eğitim, Laiklik, Kadın ve Siyaset*. İstanbul: Say Yayınları.
- Arat, Y. (2005) *Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar*, İstanbul: Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik Tarih Vakfı Yayınları.
- Arslan, N. (1981). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Ankara.
- Avcı, M. (2016). Osmanlı Devletinde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar, *Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 230.
- Aydemir, D. ve Aydemir, E. (2011). Türk Siyasetinde Kadın. *International Strategic Research Organization (USAK)*.
- Aytekin, B. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Kuramı Türkiye'de Kadın Emeğinin Etkinlik Çözümlemesi. *Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*.
- Baskın, B. (2008). II. Meşrutiyette Kadın Eğitime Yönelik Bir Girişim: İnas Darülfünunu. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 91.

- Baykal, B. S. (1985). Milli Mücadele’de Anadolu Kadınları Müdafa-i Vatan Cemiyeti. *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, 1(2).
- Baykal, D. (1970). Siyasal Katılma Bir Davranış İncelemesi. *Ankara: Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi*, 118.
- Baykan, A.; Ötüş, B. ve Basket, N. (1999). *Muhiddin ve Türk Kadını 1931*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bektaş, İ. (2013). *Milli Mücadele’de Bir Kadın Üsteğmen: Kara Fatma*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Bendason, N. (2009). *Başlangıçtan Günümüze Kadın Hakları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet Bize Yüklenen Roller*. İstanbul: Kadar Yayınları.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16.
- Bock, G. (2004). *Avrupa’da Kadınlar Tarihi*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Bora, A. (2004). Lezbiyen ve Geylerin Sorunları: Cinsiyet Toplumsal Bir Şeydir. *Kaos GL Sempozyumu*, Ankara: Kaos GL Yayınları.
- Brody, L.; Muderrisoglu, S. ve Eikikovits, O. N. (2002). Emotions, Defences and Gender, the Psychodynamics of Gender and Gender Role. *American Psychological Association*.
- Bulut, S. ve Vurmay Güzel, M. (2017). Ortadoğulu Kadın Gözünden Atatürk Dönemi’nde Kadın Hakları “Mısır Örneği”, *DTCF Dergisi*, 2017, 23.
- Burger, T. (2013). The Problem of Order in Society, and the Program of an Analytical Sociology. *American Journal of Sociology*, 320-334
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cevri, E. (2020). Cumhuriyet Dönemi’nde Kadının Çalışma Hayatındaki Konumu, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, 10.
- Çadır, M. (2011). Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü. Uzmanlık Tezi. Ankara: *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Çağlar, N. (2011). Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(4), 1-48.
- Çaha, H. (2014). *Değişen Türkiye’de Kadın*. İstanbul: Kadem Yayınları.

- Çaha, Ö. (1999). Seçmen Davranışını Belirleyen Değerler. *SDÜ Vizyoner Dergisi*, 3, 1-48.
- Çalışkan, E.M. (2022), Osmanlı Modernleşme Döneminde Feminist Yaklaşımlar. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 4 (8) , 320-331.
- Çaka, C. (1948). *Tarih Boyunca Harp ve Kadın*. Ankara: Askeri Fabrika Basımevi.
- Çakır, S. (1993). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakır, S. (2001). *Bir'in Nostaljisinden Kurtulmak: Siyaset Teorisine ve Pratiğine Cinsiyet Açısından Bakış. Yerli Bir Feminizme Doğru*, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Çakır, S. (2013). *Erkek Kulübünde Siyaset*. İstanbul: Versus Kitap.
- Çakmak, B. (2010). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Uzanan Çizgide Osmanlı'da Kadın Hareketleri, Dönemin Tiyatrosunda Kadının Temsili ve Kadın Sorunu. *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramatuluğu Bölümü Dergisi*, 18.
- Çakmaktaş, N. (2015). Mısır'da Selefiliğe Toplumsal Tercih ve Nedenleri. *Akademik Orta Doğu Dergisi*, 9(2), 27-54.
- Çavuşoğlu, G. (2015). Türkiye'de Kadın Hareketinin Oluşumu ve Kadının Sosyal Yaşamdaki Yeri, *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*,40
- Çerikan, F. (2016). Osmanlı Devleti'nde Kız Sanayi Mektepleri. *GaziAntep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, 44.
- Çiçek Aydın, S. ve Yağcı, B. (2015). Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(9), 269-284.
- Çubukçu, H. ve Sivassılıgil, G. (2007). 7. Sınıf İngilizce Ders Kitaplarında Cinsiyet Kavramı'. *Dil Dergisi*, 137, 1-134.
- Davaz, A. (2014). *Eşitsiz Kız Kardeşlik, Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği*, İstanbul: İş Bankası Yayınları,210
- Damarlı, Ö. (2006). Ergenlerde Toplumsal Cinsiyet Rollerini, Bağlanma Stilleri ve Benlik-Kavramı Arasındaki İlişkiler. *Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, 33.
- Demez, G. (2005). *Değişen Erkek İmgesi*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Demir, Z. (2015). *Türkiye'de Kadın ve Siyaset*. Ankara: Kadim Yayınları.

- Demirbilek, S. (2007). Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi. *Finans Politika ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 44, 12-27.
- Demirdirek, H. ve Şener, Ü. (2014). *81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi*. Ankara: Mattek Matbaacılık Basım Yayın.
- Deniz, M. ve Hobikoğlu, E. (2012). *Cinsiyete Göre Gelişme İndeksi Çerçevesinde Kadın İstihdamının Ekonomik Değerlendirmesi: Türkiye Örneği*. <http://avekon.org/papers/546.pdf>.
- Dinçkol, B. V. (2003). *İnsan Hakları Hukuku ve Kadın*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Doğan, B. B. (2011). Kalkınma İktisadının XX. Yüzyıldaki Gelişim Süreci, İktisat Politikalarına Etkisi ve Son On Yıllık Konjonktürün Disiplinin Geleceğine Olası Etkileri. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 41-83.
- Doğramacı, E. (1992). *Türkiye’de Kadınların Dünü ve Bugünü*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Doğramacı, E. (1993). *Atatürk’ten Günümüze Sosyal Değişmede Kadın*. Ankara: ATAM Yayınları.
- Doğramacı, E. (1997). *Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Doyran, A. (1997). *1934’te Basındaki Tartışmalar Kadınlar, Kadınlar Milletvekili Seçilirken*, Toplumsal Tarih.
- Dökmen, Z. (2009). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dursun, D. (2006). *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Dulum, S. (2006). Osmanlı Devletinde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı(1839-1918). *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, 37.
- Duyan, V. (2010). *Sosyal Hizmet-Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Aydınlar Matbaacılık.
- Erdem, T. (2012) Postmodern Feminizm. *Kadın Araştırmaları Dergisi* (2),71
- Erkal, M. (1996). *Sosyoloji*. İstanbul: Der Yayınları.
- Erol, A. (1995). *Demokrasi, Örgütlenme Özgürlüğü ve İsveç Örneği*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Ersoy, E. (2009). Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 209-231.
- Erzen, M. Ü. (2011). *Tarihi, Kültürel ve Sosyal Paradigmaları İle Siyaset*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Eser, B. (2007). Kadınların Siyasal Katılımını Artırmaya Yönelik Bir Yöntem Olarak Kota Uygulamaları. *Yerel Siyaset Dergisi*, 1-28.
- Genç, E. N. (2018). Cumhuriyet Dönemi Türk Siyasetinde Cinsiyetçilik. *İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, 126.
- Gezer Baylı, G. (2018). Osmanlı'da Kadının Uyanışı: Fatma Aliye Hanım, *Cedrus Dergisi*, Cilt:6.
- Gök, S. ve Kılınççeker, Ö. (2019). Türk Kadının Siyasete Giriş Süreci ve İlk Kadın Saylav Mihri İffet Pektaş. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 48-84.
- Gökçimen, S. (1994). *Kadın Hareketinin Kurumsallaşması, Fırsatlar ve Rizikolar, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gökçimen, S. (2000). *Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş, Eğitim Çalışma Yaşamı ve Siyaset*. Tüsiad Yayınları.
- Gökçimen, S. (2004). *Kadın Sorunlarına Çözüm Arayışı Kurultayı*. İstanbul: Kader Yayınları.
- Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi. *Yasama Dergisi*, 10(10).
- Gökkaya, F. (1994). Anne-Babaların Cinsiyet Rolü Algıları ve Cinsiyete Uygun Yetiştirme Eğilimleri ile Okul Öncesi Çocukların Cinsiyet Rolü Gelişimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, 2.
- Gücük, D. (2006). Kadınların Siyasal Katılımları ve Katılıma Etki Eden Faktörler. Ankara: Gazi Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Gül, S. S. (2009). Refah Devletinin Dönüşümünde Kadın Haklarında Annelik Hakkından Çalışma ve Aile Sorumluluğuna Geçiş. *İnsan Hakları Yıllığı Dergisi*, 27, 49-74.
- Günay, G. ve Bener, Ö. (2011). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 153.
- Günbay, A. (2016). Erken Cumhuriyet Döneminde Devlet Feminizmi: Modernleşme Projesinin Piyonu Olarak Türk Kadını. https://www.academia.edu/28517430/Erken_Cumhuriyet_D%C3%B6nemind

e Devlet Feminizmi Modernle% C5% 9Fme Projesinin Piyonu Olarak T% C3% BCrk Kad% C4% B1n% C4% B1

- Gürcan, A. (2015). Kadem. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1-103.
- Gürkan, Ü. (1978). Ev Kadınlarının Hak Ve Sorumlulukları Alanında Eşitlik İlkesinin Sağlanması İçin Ekonomik Güvenceye Sahip Kılınmaları Sorunu. *Türk Üniversiteli Kadınlar Dergisi*, 1, 269-281.
- Güven, İ. (2001). Tanzimattan Cumhuriyete Kadın Eğitimi Düşüncesinin Gelişimi (Osmanlı Düşünürlerinin Kadın Eğitimine Bakışı). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 34(1).
- Heywood, A. (2007). *Siyasi İdeolojileri*. Ankara: Adres Yayınları.
- Hussein, G H. (2021), Kuzey Irak'ta Kadın Haklarının Gelişimi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*.
- İlhan, S. (2018). II. Meşrutiyet Dönemi'nde Türk Kadını. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1(1).
- Inter Parlemantery Union. (1995), Worldwide Statistical Survey, 52-122
- İnan, A. (1968). *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kadioğlu, A. (1998). *Cinselliğin İnkarı: Büyük Toplumsal Projelerin Nesnesi Olarak Türk Kadını. 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Kahraman, S. D.; Zincir, H. ve Kaya, Z. (2012). Gender Through the Eyes of Men. *HealthMED*.
- Kahraman, S. (2014). Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçişte Kadın Sivil Toplum Örgütlerinin Oluşması: Aydın'da Kurulan Kadın Sivil Toplum Örgütleri ve Çalışma Alanları. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı*, 75.
- Kandiyoti, D. (1990). *Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözülmesine Yönelik Notlar. Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kandiyoti, D. (1997). *Kurtulmuş Ama Özgürleşmemiş mi? Türkiye Örneği Üzerine Bazı Düşünceler. Cariyeler, Bacılar, Yurттаşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, İstanbul: Metis Kadın Araştırmaları.
- Kandiyoti, D. (2011). *Cariyeler, Bacılar, Yurттаşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

- Kaplan, L. (1988). *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*. Ankara: Atam Yayınları.
- Kavuncu, M. (1999). Osmanlılar 'da Aile ve Kadın. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 2(4).
- Kaya, A. (2018). Siyasi Katılım Bağlamında Kadınların Kent Yönetimine Katılımları: Aydın İli Örneği. *Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*.
- Keçeci Kurt, S. ve Polat, S. (2013). Osmanlı Devleti'nde Kızların Eğitiminde Okulun Önemi (1839-1920). *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2).
- Kırkpınar, L. (2001). Türk Kurtuluş Savaşında Türk Kadını. *Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II (Sunulmayan Bildiriler)*. Ankara: Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Koç, H. ve Yüksel, O. (2016). Kadınlarda Fiziksel Ve Fizyolojik Performansın Değerlendirilmesi. https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_9/239250.pdf.
- Koç, H. (2019). Hanımlara Mahsus Gazete'deki Hikayeler ve Temaşa Fikri, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt:59, sayı:2.
- Koçak, Ü. (2020). Tanzimat Dönemi Kadın Hareketlerinin Eğitime Etkisi. *Ekev Akademi Dergisi*, 492.
- Köse, Ö. (2020). Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Kadınların Var Olma Mücadelesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(71).
- Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 33.
- Mazur, A. G. ve Mc Bride, D. (2008). State Feminism. *Politics, Gender, and Concepts: Theory and Methodology*, ss. 244-269, Cambridge: University Press.
- Metintaş, M.Y. (2018). Nezihe Muhittin ve Türk Kadınının Siyasi Haklar Mücadelesi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, Cilt: 1, sayı: 3.
- Mızrahi, R. ve Aracı, H. (2010). Kadın Yöneticiler ve Cam Tavan Sendromu Üzerine Bir Araştırma. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 149-156.
- Minibaş, T. (1996). Siyasal Partiler Yelpazesinde Kadının Konumu. *Türkiye'de Kadın Olgusu*, İstanbul: Say Yayınları.

- Negiz, N. (2013). *Özürllülerle sosyal hizmet Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*. Ankara: Maya Akademi.
- Noyan, İ. (2006). Elit Kadın Sporcular ve Kadın Akademisyenler İle Spor Yapmayan Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rol Özelliklerinin Karşılaştırılması. *Ankara: Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, 16.
- Onay, M. (2013). Kadınların Siyaseti, Siyasetin Kadınları. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5 (1) , 100-110.
- Ozankaya, Ö. (2000). *Mustafa Kemal Atatürk, Yurttaş İçin Medeni Bilgiler*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Örücü, E. ve Kılıç, R. (2007). Cam Tavan Sendromu ve Kadınların Üst Düzey Yönetici Pozisyonuna Yükselmelerindeki Engeller: Balıkesir İli Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 117-135.
- Özgiraz, A.ve Arslanel, M. N. (2011). İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1),5.
- Öztürk, E. (2011). *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Öztürk, Z. A. (2012). Uluslararası Siyasette Karar Alma Mekanizmalarında Kadın. esam.ege.edu.tr: http://esam.ege.edu.tr/makaleler/ocak-2012/makale-1.pdf
- Özdemir, G. (2019). Siyasal Katılmayı Etkileyen Sosyoekonomik Faktörler Üzerine Bir Araştırma- Çankırı Örneği. *Sakarya İktisat Dergisi*, 8 (3) , 252-283 .
- Parham, H. R. (2021). Afganistan'da Son Yüzyılda Dört Büyük Etnik Grubun Siyasi Katılımı. *Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, 7
- Parsova,G, Biri,İ, Tanzimat Dönemi Aydınlarından Fatma Aliye, Kırgızistan: *İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Türk Dünyası Kırgız- Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:68.
- Payaslı V, Özkaya Duman O, (2018) Cumhuriyet Döneminde Modernleşmenin Kadın İmgesi: Afet İnan (1925-1938), *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, cilt: 17, sayı:33
- Ridgeon, L. (2005). *Religion and Politics in Modern Iran*. New York: I.B. Tauris.

- Sağ, V. (2001) Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, s.21.
- Sakallı, F. (2012), Halide Edip Adıvar'ın Hikayelerinde Milli Mücadeleyi Yaşayan Kadınlar, *Akademik Bakış Dergisi*, cilt: 5, sayı:10.
- Sancar, S. (2013). *Erkeklik İmkânsız İktidar, Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sancar, S. (2014). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarıçoban, G. (2017). Milli Mücadele'de Anadolu Kadını. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21.
- Sarikaya, A. (2015). 14-18 Yaş Arası Ergenlerin Benlik Saygısı ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Arasındaki İlişki. *İstanbul: Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, 44.
- Scott, J. W. (2007). *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*. İstanbul: Kitap Matbaacılık Yayınları.
- Sezer, A. (1998).Türkiye'deki İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Çalışmaları, *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, cilt:14, sayı:42.
- Silsüpür Ö. (2021). Siyasal Katılım, Siyasal İletişim ve Medya, *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 168.
- Şimşek, A. "II. Meşrutiyet Döneminde Batılılaşma Etkisinde Yapılan Feminizm Tartışmaları". *Atatürk Yolu Dergisi* 16 (2017),351.
- Tan, M. (1996). *Bir Kadın Mesleği Öğretmenlik Kadın Gerçekleri*. İstanbul: Say Yayınları.
- Tekeli, Ş. (1979). *Türkiye'de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri. Türk Toplumunda Kadın*, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve Siyasal ve Toplumsal Hayat*, Birikim Yayınları.
- Tekeli, Ş. (1998). *Batılı Kadının Siyasi Eşitlik Mücadelesi*. İstanbul: Sabah Kitapçılık.
- Tokuroğlu, B. (2004). *Özgürleşemeyen Kadın*. Ankara: Odak Yayınevi.
- Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi,
http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/faq_giiTR_ece%20U.pdf

- Toprak, Z. (1988). Halk Fırkasında Önce Kurulan Parti: Kadınlar Halk Fırkası. *Tarih ve Toplum Dergisi*.
- Tosun, Z. (2010). Cinsiyet Rolü Yöneliminin Ablalık ve Ağabeylik İle İlişkisinin Toplumsal Rol Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi. *Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, 12.
- TUIK İstatistik Göstergeler 1923-2006 (2007), Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- Tunç, H. (2009). Toplumsal Cinsiyet Farklılaşması Üzerine Sosyolojik Bir Aratırma: Erkeklerin Küpe Takması Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(33), 608-625.
- Turan, N. (2015). Modernleşmeyi Semboller Üzerinden Okumak: Son Dönem Osmanlı Kadın Kıyafetinde Değişim Ve Toplumsal Tartışmalar. *Kadın Araştırmaları Dergisi*,124
- Türköne, M. (1995). *Eski Türk Toplumunda Cinsiyet Kültürü*. Ankara: Ark Yayınevi, Ankara.
- UN,. (2001). Important Concepts Underlying Gender Mainstreaming. http://www.un.org/womenwatch/osa_gi/pdf/factsheet2.pdf.
- UN. (2016). The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality. <http://www.un.org/womenwatch/daw/public/w2000/W2000%20Men%20and%20Boys%20E%20web.pdf> .
- URL 1. Nevşehir Üniversitesi, Kadın Eli Erkeğin Eli ile Eşit Ama Farklı. <http://dosyalar.nevsehir.edu.tr/35cc828a4e395ad5e6499ff49d14ff7d/kadin-dergisi.pdf>
- Urry, J. ve Keat, R. (2001). *Bilim Olarak Sosyal Teori*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Uzun, İ (2017), Kadın Haklarının Kazanılmasında Bir Cumhuriyet Kadını: Afet İnan (1908-1985), *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt:3, sayı:1
- White, J. B. (2003). State Feminism, Modernization, and the Turkish Republican Woman. *NWSA Journal*, 145-159.
- Yaraman, A. (2001). *Resmi Tarihten Kadın Tarihine*. İstanbul: Bağlam Yayınevi.
- Yaraman A. (1999). *Bir Demokrasi Tartışması: Türkiye’de Kadınların Siyasal Temisili (1935-1999)*, İstanbul: Bağlam Yayınevi.
- Yaylı, H. ve Eroğlu, G. (2015). Yerel Katılım Bağlamında Türkiye’de Kadın Temsili. *International Journal of Science Culture and Sport*, 505-524.

- Yazıcı, M. (2014). Değerler Ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 209-223.
- Yeşilorman, M. (2001). Toplumsal Eşitlikte Kör Nokta: Kadın Eşitsizliğine Genel Bir Bakış. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11, 269-281.
- Yeter, E. (2015). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Öznelliği ve Din, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 196.
- Yılmaz, A. (2010). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e: Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi. *ÇTTAD*, IX/20-21.
- Yılmaz, İ. (2006). 1990 Sonrası Türkiye'de Demokratikleşmeye Kadın Hareketinin Etkisi: TCK Kadın Platformu Örneği. *T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, 95.
- Yüceer, S. (2008) Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadının Siyasal Haklarının Tanınması. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(14), 131-151.
- Yürüt, B. (2017). Tanzimat Sonrası Osmanlı Kadın Hareketleri ve Hukuki Talepleri. *TBB Dergisi*, Özel Sayı.
- Yılmaz, A. (2020), Araftaki Memleketin Araftaki Aydını: Halide Edib, *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt:7, sayı,2.
- Yüksel, E. (2019). II. Meşrutiyet Sonrası Osmanlı Toplumunda Kadın. *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, 2 (5) , 77-92.
- Zeyneloğlu, S. ve Kısa, S. (2012). Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısıyla Türk ve Dünya Kadınların Statüsü. *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 1, 7-16.
- Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadınsız inkılap*. İstanbul: Metis Yayınları.

